МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ОДЕСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Кафедра банківської справи

Допущено до захисту
Завідувач кафедри
_____
“___”_____20___ р.

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА
на здобуття освітнього ступеня магістра
зі спеціальності 072 «Фінанси, банківська справа, страхування та фондовий ринок»
за магістерською програмою професійного спрямування «Управління діяльністю банків на фінансовому ринку»
на тему: **«УПРАВЛІННЯ СУПРОВОДЖЕННЯМ КРЕДИТНИХ ОПЕРАЦІЙ ЮРИДИЧНИХ ОСІБ В УМОВАХ НЕВИЗНАЧЕНОСТІ»**

Виконавець:
студент факультету фінансів та банківської справи
Раков Андрій Геннадійович _____

Науковий керівник:
к.е.н., доцент
Сергєєва Олена Степанівна _____

Одеса 2025

АНОТАЦІЯ

Раков А. Г. «Управління супроводженням кредитних операцій юридичних осіб в умовах невизначеності». Кваліфікаційна робота на здобуття освітнього ступеня магістра зі спеціальності «Фінанси, банківська справа, страхування та фондовий ринок» – Одеський національний економічний університет. – Одеса, 2025.

Кваліфікаційна робота присвячена дослідженню теоретичних, методичних та практичних аспектів супроводження кредитних операцій юридичних осіб у банківських установах України в умовах економічної та воєнної невизначеності. Актуальність теми зумовлена різкою трансформацією кредитного ризику під впливом повномасштабної війни, зростанням частки непрацюючих активів, волатильністю доходів підприємств та необхідністю посилення післякредитного моніторингу.

Метою роботи є оцінка діючої системи супроводження корпоративних кредитів та розроблення інструментарію її вдосконалення з урахуванням сучасних викликів.

Об'єктом дослідження виступає процес супроводження кредитних операцій юридичних осіб у банківських установах, а предметом — методи, інструменти та організаційні механізми кредитного моніторингу й аудиту, а також їхній вплив на кредитний ризик у умовах невизначеності на прикладі ПАТ «МТБ Банк».

Результати дослідження дозволяють оцінити вплив супроводження активних операцій на кредитний ризик, частку непрацюючих активів, а також забезпечують можливість розроблення практично орієнтованих рекомендацій щодо вдосконалення післякредитного моніторингу, підвищення ефективності контролю за виконанням умов договорів та покращення системи роботи з проблемними позиками, що сприятиме зменшенню кредитного ризику та рівня NPL на банківському ринку України.

Ключові слова: супроводження кредитних операцій, кредитна адміністрація, кредитний ризик, NPL, аудит кредитних операцій, ковенанти, банківський сектор України.

ANNOTATION

Rakov A. H. "Management of Corporate Credit Administration in Lending Operations" Master's Qualification Thesis for the degree of Master in "Finance, Banking, Insurance and Stock Market" – Odesa National Economic University. – Odesa, 2025.

The qualification thesis is devoted to studying the theoretical, methodological, and practical aspects of administering corporate loan operations in Ukrainian banking institutions under conditions of economic and wartime uncertainty. The relevance of the topic stems from the rapid transformation of credit risk caused by the full-scale war, the growing share of non-performing loans, the volatility of corporate revenues, and the need to strengthen post-lending monitoring.

The purpose of the thesis is to assess the existing system of corporate loan administration and to develop tools for its improvement, taking into account modern challenges.

The object of the study is the process of administering corporate credit operations in banking institutions, and the subject is the methods, tools, and organizational mechanisms of credit monitoring and audit, as well as their impact on credit risk under uncertainty, using PJSC "MTB Bank" as a case study.

The results of the study make it possible to assess the influence of loan administration on credit risk and the level of non-performing loans, and to develop recommendations for improving post-lending processes in order to reduce credit risk and NPLs in the Ukrainian banking sector.

Keywords: corporate loan administration, credit administration, credit risk, NPL, loan audit, covenants, banking sector of Ukraine.

ЗМІСТ

ВСТУП ... 4

РОЗДІЛ 1 ... 8

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ СУПРОВОДЖЕННЯ КРЕДИТНИХ ОПЕРАЦІЙ ЮРИДИЧНИХ ОСІБ ... 8

1.1 Сутність та підходи до визначення процесів супроводження кредитних операцій юридичних осіб ... 8

1.2 Управління кредитним ризику банку як інтегральна складова кредитування ... 18

1.3 Організація процесів аудиту кредитних операцій в банку ... 30

Висновки до першого розділу ... 40

РОЗДІЛ 2 ... 41

АНАЛІЗ ЕФЕКТИВНОСТІ СУПРОВОДЖЕННЯ КРЕДИТНИХ ОПЕРАЦІЙ ЮРИДИЧНИХ ОСІБ У ПАТ «МТБ БАНК» В УМОВАХ НЕВИЗНАЧЕНОСТІ ... 41

2.1 Економічна характеристика та основні напрямки діяльності ПАТ «МТБ БАНК» ... 41

2.2 Оцінка процесів супроводження кредитних операцій юридичних осіб в ПАТ «МТБ БАНК» ... 52

2.3 Аналіз кредитного ризику юридичних осіб ПАТ «МТБ БАНК» ... 61

Висновки до другого розділу ... 75

РОЗДІЛ 3 ... 77

НАПРЯМИ УДОСКОНАЛЕННЯ СУПРОВОДЖЕННЯ КРЕДИТНИХ ОПЕРАЦІЙ ЮРИДИЧНИХ ОСІБ В УМОВАХ НЕВИЗНАЧЕНОСТІ ... 77

3.1 Міжнародний досвід визначення методів адміністрування кредитів юридичних осіб ... 77

3.2 Рекомендації щодо організації кредитування юридичних осіб в умовах військового стану в Україні ... 84

Висновки до третього розділу ... 98

ВИСНОВКИ ... 100

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ... 103

ДОДАТКИ ... 111

ВСТУП

Актуальність теми роботи обгрунтована тим, що у сучасних умовах макроекономічної нестабільності, спричиненої повномасштабною війною в Україні, управління супроводженням кредитних операцій юридичних осіб набуває особливої актуальності, оскільки саме якість післякредитного контролю визначає стійкість банківської системи та здатність банків мінімізувати зростаючий кредитний ризик.

Воєнні дії, структурні шоки в економіці, різка волатильність доходів підприємств і значне збільшення частки непрацюючих кредитів (NPL) зумовлюють необхідність переосмислення підходів до адміністрування кредитів, удосконалення моніторингових процедур, переоцінки застав та оперативного реагування на погіршення фінансового стану позичальників. У цих умовах ефективне супроводження кредитних операцій стає не лише технічним процесом, а стратегічним інструментом забезпечення фінансової стійкості банку, підтримання ліквідності та зниження ймовірності втрат.

Метою кваліфікаційної роботи є оцінка діючої системи післякредитного супроводження юридичних осіб у банку та розроблення інструментарію її вдосконалення з урахуванням сучасних викликів.

Відповідно до поставленої мети, *завданнями дослідження* є:

- бібліометричний аналіз наукових підходів до дослідження супроводження кредитних операцій юридичних осіб;
- визначення ролі супроводження кредитних операцій юридичних осіб у формуванні та управлінні кредитним ризиком банку, зокрема через аналіз його впливу на якість кредитного портфеля, рівень непрацюючих активів, ефективність контролю за виконанням умов кредитних договорів;
- дослідження ролі внутрішнього аудиту кредитних операцій юридичних осіб у забезпеченні належного рівня контролю за післякредитним супроводженням та оцінці ефективності управління кредитним ризиком банку;

- формування економічної характеристики та дослідження основних напрямів діяльності ПАТ«МТБ Банк»;
- оцінки процесів супроводження кредитних операцій юридичних осіб у ПАТ «МТБ Банк»;
- аналіз кредитного ризику ПАТ «МТБ Банк» та вивчення практичного інструментарію, що використовується для його оцінки;
- узагальнення міжнародного досвіду адміністрування та супроводження кредитів юридичних осіб і адаптація його до українських реалій з метою розроблення рекомендацій щодо ефективної організації кредитування таких клієнтів в умовах воєнного стану.

Об'єктом дослідження є процес супроводження кредитних операцій юридичних осіб у банківських установах України.

Предметом дослідження є методи, інструменти та організаційні механізми супроводження та аудиту кредитних операцій юридичних осіб, а також їхній вплив на рівень кредитного ризику банку в умовах економічної та воєнної невизначеності.

Методи дослідження. У процесі виконання роботи використовувалися загальнонаукові методи: аналіз та синтез, індукція та дедукція, абстрагування і конкретизація, порівняльний аналіз, системний підхід (при дослідженні сутності кредитного ризику, систематизації факторів впливу на його рівень; розробленні наукового-методичного забезпечення оцінки кредитного ризику банку; узагальненні адаптивних підходів до моделювання кредитного ризику банку в умовах невизначеності;); порівняльний, статистичний, графічний та табличний аналіз (для економічної характеристики ПАТ «МТБ» та оцінці рівня кредитного ризику в ньому); бібліометричний та трендовий аналіз. У межах роботи застосовані економіко-статистичні та економетричні методи дослідження, зокрема кореляційно-регресійний аналізи, які дозволили кількісно оцінити вплив галузевої структури кредитного портфеля, частки непрацюючих активів (NPL), ризикових секторів та фінансових показників на динаміку кредитного ризику окремого банку (ПАТ «МТБ БАНК»), а також оцінити вплив конкретних

факторів на формування кредитного портфелю юридичних осіб в умовах економічної турбулентності.

Інформаційною базою дослідження стали публікації українських і зарубіжних авторів, аналітичні та статистичні дані Національного банку України, звітність комерційних банків, матеріали офіційних вебресурсів ПАТ «МТБ Банк» та інших банків, а також сучасні дослідження з управління кредитним ризиком. Базою даних публікацій була платформа Google Schoolar. Розрахунки здійснено з використанням пакета MS Office Excel, побудова кореляційно-регресивних моделей здійснювалася за допомогою надбудови Analysis ToolPak для MS Office Excel.

Наукова новизна отриманих результатів полягає у поєднанні практичних даних конкретної банківської установи з авторською економетричною моделлю оцінювання кредитного ризику, що дозволило кількісно визначити ступінь впливу ризикових секторів економіки, концентрації кредитів, показників NPL та чистих активів на формування кредитного ризику в умовах воєнної невизначеності. Також було розкриті теоретико-методологічних підходи до організації кредитного моніторингу та супроводження кредитних операцій через інтеграцію міжнародних практик і концепції кредитування, заснованого на відносинах. У роботі для вітчизняного контексту систематизовано й порівняно функціональні складові кредитного адміністрування, прийняті у розвинених фінансових системах, а також обґрунтовано їхню актуальність для українських банків. Наукову цінність становить розкриття двокомпонентної природи кредитного моніторингу — як інструмента контролю ризиків та як механізму створення доданої вартості через інформаційні переваги й галузеву експертизу банку.

Апробація результатів дослідження. По темі кваліфікаційної роботи була прийнята участь у VIII Всеукраїнській науково-практичної конференції «Бухгалтерський облік, контроль та аналіз в умовах інституційних змін» та опубліковані тези на тему «Ковенанти кредитного договору як елемент супроводження кредитних операцій юридичних осіб». Також по темі

кваліфікаційної роботи опубліковано статтю на тему «Особливості визначення кредитного ризику банків України в умовах військового стану» у Науковому віснику ОНЕУ, №12, 2025 рік.

Практична значущість дослідження полягає в тому, що його результати можуть бути використані банками України для удосконалення систем кредитного моніторингу та супроводження, зокрема через впровадження більш структурованих процедур контролю, адаптованих до міжнародних стандартів. Запропоновані підходи дають можливість підвищити якість оцінювання кредитоспроможності, своєчасність виявлення проблемних позик, ефективність використання внутрішніх кредитних рейтингів та інструментів інформаційної взаємодії з позичальником.

Особистий внесок здобувача. Кваліфікаційна магістерська робота є самостійно виконаним дослідженням. Усі розробки та пропозиції, що містяться в роботі, належать особисто автору.

Структура і зміст робота. Робота складається з вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Повний обсяг роботи становить 116 сторінках, зокрема 95 сторінок основного тексту, 18 таблиць, 29 рисунків, 5 додатків та список літератури із 80 найменувань.

РОЗДІЛ 1
ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ СУПРОВОДЖЕННЯ КРЕДИТНИХ ОПЕРАЦІЙ ЮРИДИЧНИХ ОСІБ

1.1 Сутність та підходи до визначення процесів супроводження кредитних операцій юридичних осіб

Кредитування юридичних осіб посідає значне місце в структурі активних операцій банківської установи, формуючи левову частку дохідності банку та визначаючи рівень фінансової стійкості установи. Проте ефективність кредитної діяльності залежить не лише від якості прийняття рішення на етапі розгляду пропозиції та безпосередньо надання позики, а й від подальшого управління кредитом протягом усього строку його дії. Дану роль виконує процес супроводження кредитних операцій або ж кредитне адміністрування, яке виступає ключовим елементом системи управління кредитним ризиком.

Супроводження (адміністрування) кредитних операцій юридичних осіб охоплює комплекс заходів, спрямованих на контроль за виконанням умов кредитного договору та зобов'язань щодо повернення кредитних коштів, своєчасне виявлення ознак погіршення фінансового стану позичальників, а також формування достовірної облікової та управлінської інформації. Належним чином організоване кредитне супроводження є невід'ємною складовою системи управління кредитним ризиком, оскільки воно забезпечує безперервний моніторинг стану заборгованості та сприяє своєчасному прийняттю управлінських рішень.

У нормативних актах НБУ і в профільній науково-практичній літературі — існують і описові, і функціональні визначення, терміни та формулювання процесів кредитного супроводження, які зазвичай є тотожними: кредитне адміністрування, кредитний моніторинг, супроводження кредитних операцій.

Таблиця 1.1

Визначення поняття кредитного адміністрування

Автор	Визначення поняття
Владичин У.В.	Супроводження кредиту - це процес, який включає контроль за кредитною операцією після підписання кредитного договору та надання кредитних коштів позичальнику, а також дії працівників банку щодо виявлення та запобігання можливості неповернення клієнтом боргу та сплати процентів за користування кредитом
Мостовенко Н. А.	Банківський кредитний моніторинг - це сукупність механізмів здійснення контролю упродовж всього процесу кредитування, спрямована на оптимізацію системи організації кредитної діяльності в банку
М. І. Крупка	Кредитний моніторинг – один із п’яти етапів класичного кредитування, у якому здійснюється контроль за виконанням умов договору, сплатою відсотків, поверненням основної суми боргу
Центральний банк Саудівської Аравії	Кредитне адміністрування — це сукупність системних заходів банку, які забезпечують підтримку, контроль і супровід кредитних зобов’язань протягом усього циклу кредиту, включно з оформленням договорів, видачею позики, моніторингом дотримання умов, обслуговуванням платежів і обслуговуванням забезпечення
Національний банк України	Кредитне адміністрування — це функціональна складова кредитного процесу банку, що охоплює процедурні (документальне оформлення, облік), контрольні (моніторинг лімітів, перевірка застави, аналіз грошових потоків) та ризик-орієнтовані заходи (виявлення ранніх індикаторів дефолту, формування планів відновлення), метою яких є підтримання якості кредитного портфеля та мінімізація кредитних втрат відповідно до нормативних вимог і внутрішньої політики банку

Джерело : систематизовано автором за матеріалами [1-5]

Можна говорити про логічну єдність міркувань, де «супроводження» = «моніторинг» = «адміністрування», але на різних рівнях деталізації: Владичин У. В. більше наголошує на оперативному контролі та дії працівників банку щодо ризиків прострочення, визначення Мостовенко Н. А. включає організаційні та процесні аспекти, М. І. Крупка наголошує на етапності даного процесу, а центральний банк Саудівської Аравії та Національний банк України включають

оформлення, видачу, моніторинг, обслуговування та управління забезпеченням й додають нормативно-правовий аспект і ризик-орієнтованість.

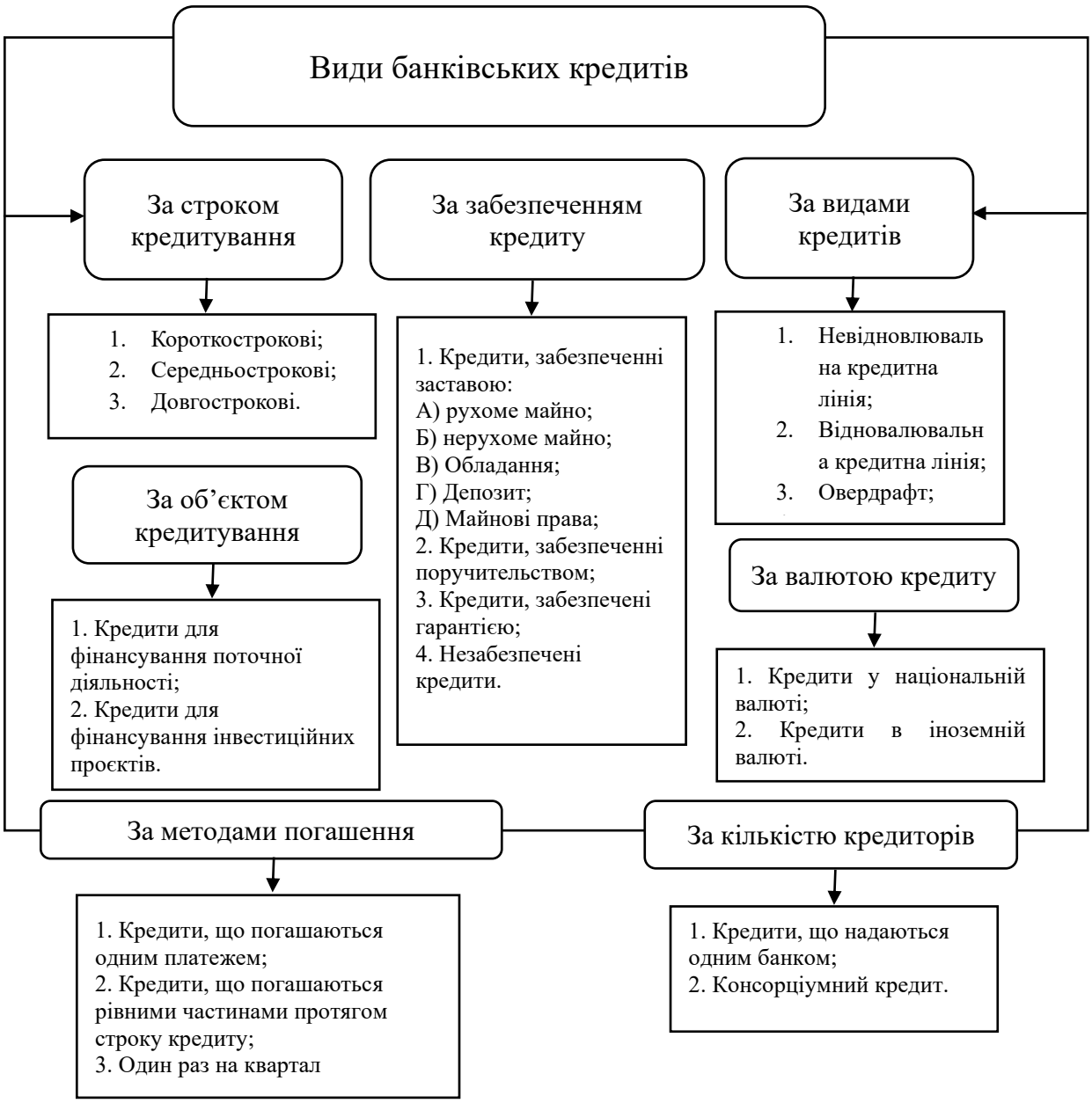

Рис. 1.1 Класифікація банківських кредитів юридичним особам

Джерело: систематизовано автором за матеріалами [6-8]

Для зменшення негативних ризиків та забезпечення диверсифікації власного кредитного портфеля банки пропонують різні типи кредитних продуктів. Класифікація кредитів, у тому числі для юридичних осіб, проводиться за різними критеріями: тип та статус кредитора, валюта позики, термін

кредитування, вид процентної ставки, особливості нарахування та сплати відсотків тощо. Для подальшого розуміння функцій робітника кредитної адміністрації варто розглянути класифікації банківських кредитів для юридичних осіб, які представлені на рис. 1.1.

Хотілося би відзначити, що прослідковується певна закономірність щодо кредитів, які банківська установа надає позичальнику та специфікою бізнесу позичальника.

Так, наприклад, банки можуть надавати фінансові продукти клієнтам залежно від специфіки їхньої діяльності та ризиків. Компаніям, що торгують електроенергією, часто надають овердрафт, оскільки він дозволяє покривати короткострокові розриви в ліквідності між закупівлею електроенергії та отриманням оплати від клієнтів.

Виробники алкогольної продукції зазвичай користуються акредитивами або банківськими авалями. Акредитив гарантує оплату постачальнику після виконання умов договору, а аваль підтверджує зобов’язання платника перед контрагентом, що зменшує фінансові ризики та дозволяє отримувати відстрочку платежу.

Будівельні компанії зазвичай використовують банківські гарантії, які забезпечують замовника у разі невиконання контракту. Це дозволяє підприємству брати участь у великих проєктах без значного попереднього капіталу, підвищуючи конкурентоспроможність.

Кажучи про невідновлювальну кредитну лінію, у багатьох випадках банки можуть надавати такий вид позики з метою придбання позичальником основних засобів (інвестиційний кредит), у той час як відновлювальна кредитна лінія використовується для фінансування поточних потреб позичальника (оборотний капітал).

Постанова НБУ №64 від 11.06.2025 Про затвердження Положення про організацію системи управління ризиками в банках України та банківських групах визначає, що Банк створює підрозділ(и), що виконує(ють) функції кредитного адміністрування, що у взаємодії з кредитним підрозділом, забезпечує

належне супроводження кредиту протягом його видачі та моніторингу, уключаючи функціонал на рис. 1.2.

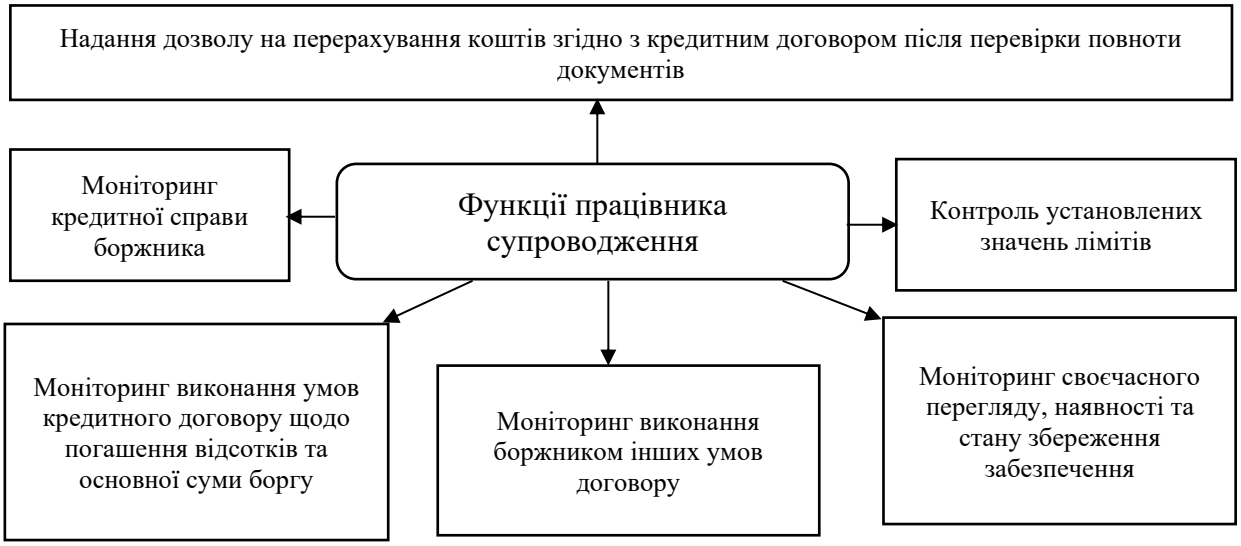

Рис. 1.2 Функціонал відділу кредитної адміністрації банку

Джерело: складено автором за матеріалами [5]

Варто зазначити, в Україні термін «кредитне адміністрування» або «супроводження кредитних операцій» використовується переважно як функція контролю, звітності та управління ризиками у межах внутрішньої системи банку; воно розглядається як етап після видачі кредиту, частина операційної підтримки кредитного процесу (функція мідл-офісу).

У зарубіжній практиці, особливо у США, Великій Британії та країнах ЄС, поняття «loan administration / loan servicing» має ширше та більш комерційно-операційне значення.

Воно охоплює весь спектр операцій з обслуговування позики від моменту її видачі до повного погашення, включаючи [9]:

- облік та ведення кредитних рахунків;
- нарахування відсотків, комісій, пені;
- виставлення рахунків клієнтам (billing) і прийом платежів;
- управління ескроу-рахунками та заставами;

- роботу з простроченнями та колекшн;
- комунікацію з позичальниками;
- формування статистики, звітності для наглядових органів і рейтингових агентств.

Таблиця 1.2

Відмінності між вітчизняним та зарубіжним поняттям кредитного адміністрування

Ознака	Вітчизняне поняття	Зарубіжне поняття
Термін	Кредитне адміністрування / супроводження кредитних операцій	Loan administration / loan servicing
Сфера	Внутрішній контроль, управління ризиком, документальне супроводження	Операційне обслуговування кредиту, клієнтський сервіс, інкасація платежів
Мета	Забезпечення дотримання умов договору та мінімізація ризиків	Забезпечення ефективного обслуговування позики та прибутковості активу
Виконавці	Внутрішній підрозділ банку (мідл-офіс, ризик-менеджмент)	Внутрішній або зовнішній loan servicer (може бути окремою компанією)
Регуляторний аспект	Орієнтація на вимоги НБУ, звітність, кредитний ризик	Орієнтація на ринкову ефективність, клієнтський досвід, управління портфелем
Роль у процесі	Елемент системи внутрішнього контролю	Частина бізнес-моделі управління активами банку або інвестфонду

Джерело: складено автором за матеріалами [5, 9]

У зарубіжному підході кредитне адміністрування — це повноцінний бізнес-процес, який може навіть аутсорситися спеціалізованим компаніям (loan servicers). Сервісер відповідає за збір платежів, управління грошовими потоками, адміністрування ескроу та звітність перед інвесторами, серед інших функцій.

Існує також окремий тип сервісера, так званий “спеціальний сервісер”, який залучається для роботи з боржниками, що допускають прострочення, шляхом управління процедурами стягнення та застосування методів зменшення збитків у разі дефолту боржника [10, с. 5].

Сервісер є основним суб’єктом, з яким боржник взаємодіє після оформлення кредиту. Саме в цій ролі сервісер має можливість впливати на ефективність виконання кредитного договору та на сприйняття боржником

кредитора. У США банки часто аутсорсять роботу щодо супроводження студентських кредитів, іпотек та лізингу кредитним сервісерам.

Одним із посадових обов’язків працівника супроводження кредитних операцій юридичних осіб в українських банках виступає контроль ковенант позичальником за кредитним договором - додаткових до основних зобов’язання за кредитним договором у правовій доктрині англосаксонських країн мають назву “ковенант”. Цей термін визначається науковцями як угода або зобов’язання вчинити яку-небудь дію або утриматися від здійснення дій, яке має для сторони, що зобов’язалась, юридичну силу; як обов’язок утримуватися від здійснення певних дій або здійснювати певні дії впродовж дії договору; або як зобов’язання, невиконання якого тягне за собою, як правило, негативні для позичальника наслідки [11, с. 54].

В українському законодавстві визначення терміну "ковенант" як такого немає в жодному з основних нормативно-правових актів, включаючи Цивільний кодекс, Закон "Про банки і банківську діяльність". Однак, поняття ковенантів активно використовується у фінансовій та банківській практиці [12, с. 77].

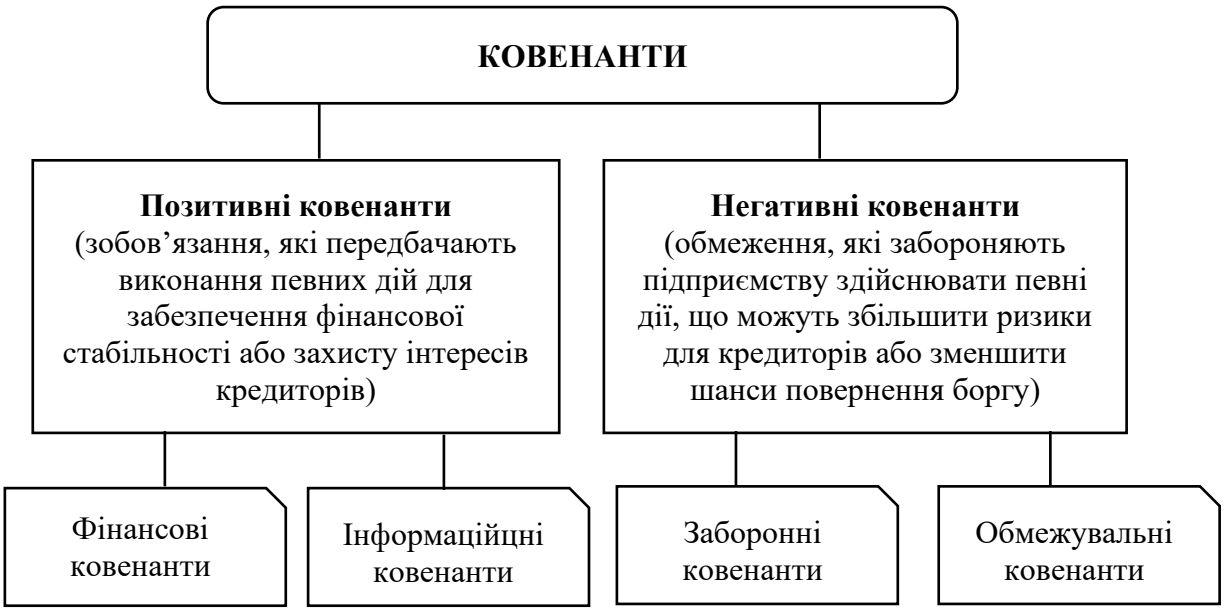

Рис. 1.3 Види ковенант, які використовуються у кредитних угодах

Джерело: складено автором за матеріалами [12]

Включення до кредитного договору таких умов зумовлене, як правило, прагненням кредитодавця знизити свої ризики щодо невиконання зобов’язань позичальником із повернення кредиту та сплати процентів.

У фінансово-кредитних угодах найчастіше застосовуються позитивні ковенанти, що зобов’язують позичальника здійснювати певні дії з метою збереження стабільного фінансового стану та ефективної діяльності підприємства. До таких вимог, зокрема, належать: забезпечення належного рівня страхового захисту, регулярне подання фінансової звітності, а також дотримання чинного законодавства та нормативних актів.

Негативні ковенанти, навпаки, встановлюють обмеження на здійснення окремих дій без попереднього узгодження з кредитором, наприклад, забороняють продаж активів [13, с. 315].

Працівник підрозділу кредитного адміністрування здійснює контроль за дотриманням фінансових та нефінансових ковенант, визначених у кредитній угоді, з метою своєчасного виявлення порушень та запобігання підвищенню кредитного ризику. Його функції включають аналіз звітності позичальника, перевірку виконання ключових фінансових показників (наприклад, коефіцієнтів ліквідності, рентабельності, заборгованості), а також моніторинг дотримання обмежень щодо діяльності позичальника, передбачених договором.

Працівник кредитної адміністрації також зобов’язаний оперативно інформувати керівництво банку або відповідні комітети у разі виявлення відхилень від встановлених ковенант, ініціювати перегляд умов кредиту або вимагати надання плану коригувальних заходів від клієнта. Такий контроль є складовою системи поточного моніторингу кредиту та спрямований на мінімізацію ризику невиконання зобов’язань позичальником.

Прикладами ковенант за кредитним договором юридичної особи можуть бути [14]:

- направлення коштів, отриманих від господарської діяльності, на поточні рахунки в банку в певній сумі / певному відношенні до надходжень в інших банках;

- Надання звітності, довідок, документів, передбачених договором;
- купівля/продаж валюти у певному розмірі в обслуговуючому банку;
- страхування майна, яке є забезпеченням кредиту, в акредитованій банком страховій компанії;
- погодження кредитів в інших фінансових установах з Банком;
- оформлення зарплатного проєкту для працівників бізнесу позичальника в банку;
- встановлення терміналів POS в точках продажу позичальника.

Фахівець кредитної адміністрації при цьому аналізує виписки позичальника за поточними рахунками в обслуговуючому та інших банках, звітність компанії, акти виконаних робіт, накладні, іншу інформацію, надану позичальником та/або іншими відділами банку/

До наслідків невиконання ковент за кредитним договором відносять [15, с. 110]:

- Примус до перегляду/переукладання кредиту або дострокове погашення;
- Скорочення кредитного зобов'язання банку для позичальника. Якщо банк порушив ковенант або позичальник його порушив — банк, особливо якщо він «в нестабільному стані», може скоротити доступну фінансування для позичальника;
- Ризик скорочення кредитної пропозиції і ліміту фінансування;
- Посилення фінансового тиску на позичальника;
- Заборона на видачу траншів за кредитом / вибірку ліміту кредитування;
- Нарахування та сплата штрафу за невиконання умови.

Щодо останнього наслідку варто зазначити, що пені та штрафи за невиконання фінансової ковенанти можуть бути відмінені за рішенням банку. У цьому випадку фахівець (зазвичай персональний менеджер з обслуговування позичальника) звертається до кредитного комітету або комітету кредитної оцінки банку з аргументуванням щодо відміни нарахування штрафних санкцій, після цього відповідний орган переглядає цю пропозицію та приймає рішення щодо відміни штрафу на основі того, як це вплине на дохідність банку і чи може

банк дозволити собі недоотримати дану суму. У цьому випадку може бути заключена додаткова угода до кредиту із зазначенням умови щодо ненарахування штрафних санкцій згідно протоколу кредитного комітету [16, с. 17].

І. Лунєва у контексті ковенант розглядає контрактну неповноту, яка може означати одну з головних причин внесення змін до фінансових ковенантів у кредитних договорах. Суть цього явища полягає в тому, що сторони кредитної угоди — банк і позичальник — не можуть у момент укладання договору передбачити всі можливі майбутні стани економічного середовища та фінансові обставини компанії. Через це умови контракту формуються на основі спрощених або неповних фінансових показників, які лише частково відображають реальний стан позичальника. Наприклад, коефіцієнти типу debt-to-EBITDA чи interest coverage ratio є контрактно вимірюваними показниками, однак вони не враховують нематеріальні аспекти, стратегічні ризики або непередбачувані події, що можуть істотно вплинути на платоспроможність компанії [17, с. 12].

З позиції моделі Лунєвої, чим вищий ступінь контрактної неповноти, тим більша ймовірність, що сторони змінюватимуть умови договору в майбутньому, адаптуючи їх до нової інформації. Поправки, таким чином, виступають механізмом динамічного “доповнення” неповного контракту, який дозволяє коригувати його положення на основі уточнених очікувань і нових даних. Дослідження показує, що витрати на внесення таких змін є відносно низькими порівняно з втратами від неправильного розподілу контролю, коли банк або позичальник отримує надмірні або недостатні управлінські повноваження.

1.2 Управління кредитним ризику банку як інтегральна складова кредитування

При супроводженні кредитних операцій юридичних осіб одним із найважливіших завдань банківської установи є визначити, яка вірогідність того, що позичальник не зможе виконувати взяті на себе зобов’язання щодо обслуговування боргу та кредит ним не буде повернутий. З метою цього банки визначають за боржником кредитний ризик, який зі свого боку є системою заходів, вимог, інструментів та підходів, які дозволяють фінансово-кредитній установі передбачити потенційні втрати у разі настання відповідного сценарію та прийняти заходи, щоб їх уникнути або нівелювати.

Постановою Національного банку України №351 визначається, що кредитний ризик (CR) - розмір очікуваних втрат (збитків) (EL) за активом унаслідок дефолту боржника/контрагента [18]. Дефолт - ситуація, коли боржник (фізична чи юридична особа, або держава) не може виконати свої фінансові зобов'язання, зокрема, не виплачує вчасно проценти або основну суму боргу.

Деякі дослідники трактують кредитний ризик як імовірність несплати основної суми боргу та відсотків за нею. Водночас таке визначення є певною мірою тавтологічним і зосереджується виключно на негативному аспекті ризику, тобто на можливих втратах. Однак із практичної точки зору доцільніше робити акцент не лише на потенційних збитках, а й на очікуваній прибутковості, адже будь-яка фінансова операція, яку здійснює банк, зокрема кредитна, має на меті отримання доходу.

У Базель ІІІ підхід до визначення терміну “кредитний ризик” висвітлено наступним чином: він розглядається як ймовірність того, що контрагент не виконає свої зобов’язання, унаслідок чого банк зазнає фінансових втрат, а також наголошується на необхідності визначення ймовірності дефолту (PD), втрат при дефолті (LGD) та експозиції під ризиком (EAD) — основних елементів

вимірювання кредитного ризику за підходом IRB (Internal Ratings-Based Approach) [19].

Таблиця 1.3

Підходи до визначення кредитного ризику

Автор	Трактування
В.В. Вітлінський, О.В. Пернарівський, Я.С. Наконечний, Г.І. Великоіваненко	Сукупність імовірних небажаних подій під час здійснення фінансових угод, суть яких полягає у тому, що контрагент банку не зможе виконати взятих на себе за угодою зобов'язань і при цьому не вдається скористатися наявними засобами захисту
А. К. Камара	Ймовірність фінансових втрат, що виникають у разі неспроможності позичальника погасити позику. По суті, він охоплює ризик того, що кредитор може не отримати належні основну суму боргу та відсотки, що призводить до порушення грошових потоків і зростання витрат на стягнення заборгованості.
Стівен Замор, Кваме Охене Джан, Ілан Алон і Берсант Хобдарі	Ймовірність того, що юридично зобов'язальний договір може втратити свою вартість (або істотно зменшитися в ціні) внаслідок дефолту контрагента та припинення ним діяльності.
Г. Лисиченко	Ризик, який характеризує ймовірність відхилення в одиницю часу фактичного грошового потоку платежів клієнта, направлених на погашення заборгованості, проценту та комісії, від номінального грошового потоку, який клієнт мав би направити банку у відповідності до укладеного кредитного договору, під впливом ряду негативних для фінансового результату діяльності банку факторів;
Х. Ван Грюнінг	Небезпека, що дебітор не зможе здійснити процентні платежі чи виплатити основну суму боргу у відповідності до умов, вказаних в кредитному договорі;

Джерело: систематизовано автором за матеріалами [20-24]

Обмеження сутності кредитного ризику ймовірністю невиконання позичальником договірних зобов'язань звужує його зміст, оскільки такий підхід враховує лише один можливий наслідок прояву ризику. Насправді ризик відображає невизначеність результату прийнятого рішення або здійсненої дії, що унеможливлює точне передбачення його наслідків. Тому окремі науковці

розглядають кредитний ризик як прояв невизначеності або нестачі інформації, необхідної для прийняття ефективних управлінських рішень.

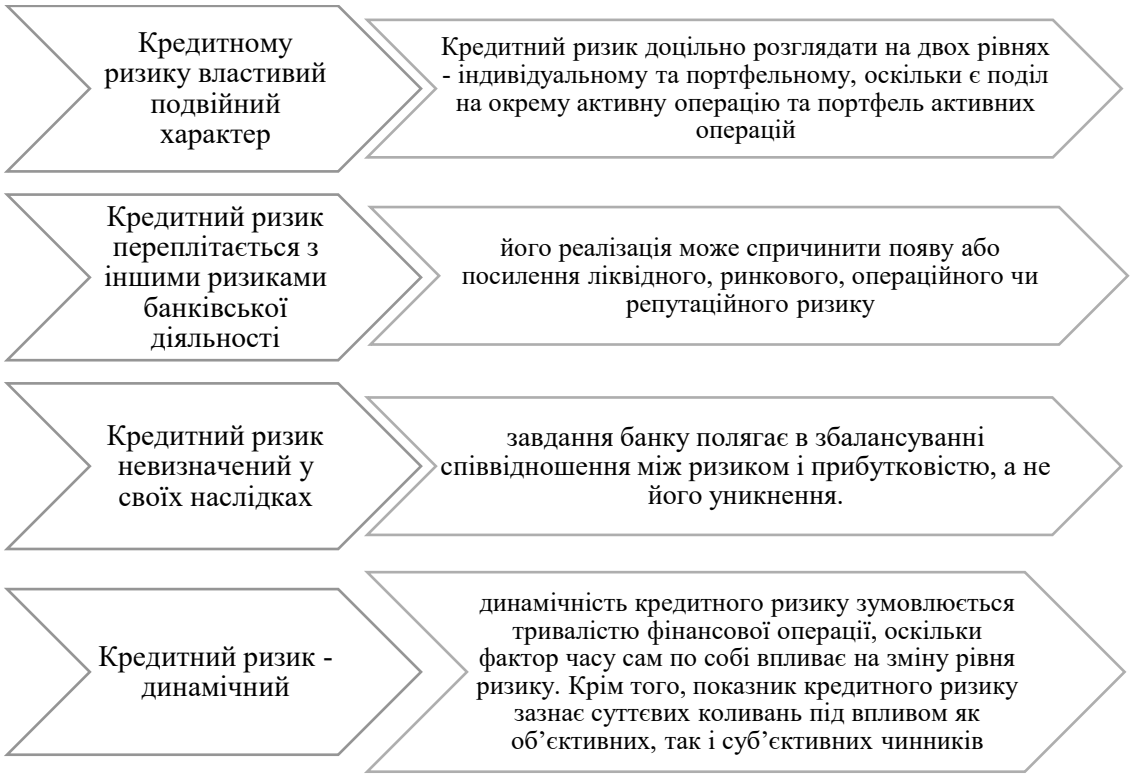

Рис. 1.4 Характеристики, притаманні кредитному ризику

Джерело: складено автором за матеріалами [25]

К. Ларіонова формує таке визначення: кредитний ризик – це ризик, який характеризується кількісно оціненою невідповідністю очікуванням числових, просторових та часових параметрів грошових потоків, які згідно з узятими фінансовими зобов'язаннями контрагент мав би направити банку, та виникає внаслідок дії внутрішніх керованих та зовнішніх некерованих факторів, що в результаті призводить до можливих втрат капіталу та надходжень [25, с. 425]. Враховуючи характеристику, надану на рисунку 1.5, ми вважаємо це визначеннянайбільш розлогим, яке враховує поведінку позичальника, природу внутрішніх та зовнішніх факторів, а також специфіку кредитної угоди.

Позичальники так само залежать як від зовнішніх, так і від внутрішніх факторів, які впливають на їх діяльність, рівень дохідності та, відповідно, спроможність сплачувати кредит. На рисунку 1.5 представлені фактори, які

впливають на величину кредитного ризику банку. Як зазначає І. В. Школьник, ефективність системи супроводження кредитів є визначальним чинником у мінімізації ендогенних джерел кредитного ризику, оскільки саме вона забезпечує постійний контроль за станом позичальника та якістю обслуговування боргу [26].

Рис. 1.5 Фактори впливу на величину кредитного ризику банку

Джерело: складено автором за матеріалами [26, 27]

Ендогенні (внутрішні) фактори кредитного ризику банку формуються всередині його організаційної структури та безпосередньо залежать від якості управління кредитним процесом. До них належать ефективність кредитної політики, рівень кваліфікації персоналу, досконаліть процедур оцінювання кредитоспроможності позичальників, система внутрішнього контролю та моніторингу, а також якість формування й управління кредитним портфелем. Значний вплив має і ступінь диверсифікації кредитних операцій, адекватність забезпечення, а також система управління ризиками загалом.

Екзогенні фактори мають зовнішній характер і зумовлені впливом макроекономічного, політичного та ринкового середовища. Серед них виокремлюють коливання економічної кон’юнктури, інфляційні процеси, зміну

валютного курсу, облікової ставки НБУ, а також політичну нестабільність і регуляторні зміни, що впливають на ділову активність підприємств. Вагомим чинником є також зовнішньоекономічна ситуація, стан ринку капіталу, наявність воєнних дій або інших форс-мажорних обставин. Усі ці фактори прямо чи опосередковано впливають на платоспроможність позичальників і, відповідно, на якість кредитного портфеля банку.

Найважливішим етапом оцінки кредитоспроможності та елементом визначення кредитного ризику за позичальником є оцінка його фінансового стану та, відповідно, ймовірність виникнення у нього дефолту.

Банк з метою розрахунку значення коефіцієнту дефолту позичальника - юридичної особи, здійснює оцінку фінансового стану [18]:

1) боржників - юридичних осіб, які відповідно до вимог законодавства України складають квартальну та річну фінансову звітність, - не рідше ніж один раз на три місяці

2) боржників - юридичних осіб, які відповідно до вимог законодавства України складають тільки річну фінансову звітність, - не рідше ніж один раз на 12 місяців;

3) групи юридичних осіб під спільним контролем, учасником якої є боржник/контрагент, - не рідше одного разу на 12 місяців;

4) юридичних осіб, що входять до групи пов'язаних контрагентів, що несуть спільний економічний ризик, учасником якої є боржник/контрагент, із використанням даних річної консолідованої фінансової звітності групи (за наявності)/комбінованої фінансової звітності групи.

Розрахунок розміру кредитного ризику за кредитом здійснюється за одним із видів оцінки, а саме [28]:

- На індивідуальній основі: клас боржника визначається на підставі оцінки його фінансового стану;
- На груповій основі: формування груп фінансових активів із однорідними характеристиками відповідно розділу XI Положення 351, а саме за видом застави та своєчасністю погашення боргу, загальна сума боргу кожного з боржників

юридичних осіб не перевищує 20 млн. грн, Прострочення не перевищує 30 календарних днів.

- За спрощеним підходом: формування груп фінансових активів із умовами відповідно до розділу XI1 Положення 351 (зокрема, періодичність сплати боргу, загальна сума експозиції) під ризиком (EAD) боржників не перевищує 0,2% розміру капіталу 1 рівня банку.

Банк здійснює оцінку фінансового стану боржника - юридичної особи шляхом розрахунку інтегрального показника фінансового стану боржника. Показник розраховується із застосуванням логістичної моделі за наступною формулою:

$$Z = \beta_0 + \sum_{i=1}^{n} \beta_i X_i \qquad (1.1)$$

де Z - інтегральний показник;

xi - показники, що визначаються на підставі фінансових коефіцієнтів, розрахованих за даними фінансової звітності боржника - юридичної особи, з урахуванням установлених Національним банком діапазонів для кожного фінансового показника;

βi - коефіцієнти логістичної моделі, що визначаються з урахуванням вагомості показників;

β0 - вільний член логістичної моделі, значення якого актуалізується Національним банком.

Залежно від значення інтегрального показника позичальнику присвоюється фінансовий клас, який дозволяє банку визначити рівень кредитного ризику, обґрунтовано формувати резерви під можливі втрати, а також приймати рішення щодо умов кредитування. Для юридичних осіб існує 10 класів, де перший означає стабільного позичальника та ризик неповернення позики є мінімальним, а десятий – дефолтний, тобто зобов'язання не виконуються та кредит є непрацюючим. У таблиці 1.4 представлена характеристика кожного класу.

Тютюнник Ю. М. вважає, що доцільно застосовувати таку послідовність аналізу банком кредитоспроможності боржника – юридичної особи: загальна характеристика боржника → оцінка фінансового стану боржника шляхом розрахунку інтегрального показника → аналіз ефективності проекту, що кредитується, та оцінювання ризиків, пов'язаних із ним, → прийняття рішення про кредитування [29, с. 699].

Таблиця 1.4

Класи фінансового стану позичальника-юридичної особи

Фінансовий клас	Характеристика	Діапазони значень коефіцієнта ймовірності дефолту (PD)
Клас 1	Відмінний стан. Стабільні доходи, висока ліквідність і рентабельність, мінімальне боргове навантаження. Зобов'язання виконуються повністю, ризик невиконання практично нульовий	0,005 – 0,009
Клас 2	Добрий стан. Фінансові показники трохи слабші, ніж у класу 1, але діяльність стабільна. Борг обслуговується своєчасно, ризики — незначні	0,01 – 0,019
Клас 3	Задовільний стан. Стабільна робота, проте зниження ліквідності чи рентабельності. Є залежність від зовнішніх факторів, але ризик дефолту низький	0,02 – 0,03
Клас 4	Середній стан. Позичальник виконує зобов'язання, але має фінансові або організаційні проблеми. Ліквідність і прибутковість нестійкі, можливі тимчасові труднощі з погашенням	0,04 – 0,06
Клас 5	Нестабільний задовільний стан. Борг обслуговується, однак з'являються негативні тенденції у прибутковості чи капіталі. Ризик підвищений, можливі затримки	0,07 – 0,10
Клас 6	Нестійкий стан. Погіршення ліквідності та рентабельності, значне боргове навантаження. Існують ознаки фінансових труднощів, ризик дефолту помірно високий	0,11 – 0,17
Клас 7	Проблемний стан. Є прострочення або збитковість. Частина зобов'язань може бути невиконана без реструктуризації чи підтримки	0,18 – 0,32
Клас 8	Критичний стан. Значні борги, збиткова діяльність, зобов'язання порушуються. Ризик втрат для банку — дуже високий	0,33 – 0,59
Клас 9	Переддефолтний стан. Позичальник фактично не обслуговує борг, діяльність призупиняється або наближається до банкрутства. Ризик — максимальний	0,60 – 0,99
Клас 10	Дефолт. Зобов'язання не виконуються, діяльність зупинена або триває банкрутство. Заборгованість визнається безнадійною, резерв — 100%	1

Джерело: складено автором за матеріалами [28, 29]

В умовах постійного зростання обсягу неповернених позик банківські установи вимушені шукати нові, більш гнучкі механізми управління такими ризиками. Ерастов В. І. та Юхименко В. М. вважають. Зокрема, йдеться про розробку систем ідентифікації позичальників із високим ризиком дефолту, впровадження індивідуальних програм підтримки для таких клієнтів, а також посилення методів раннього виявлення ознак фінансової нестабільності. Активне використання подібних інструментів дозволяє не лише суттєво зменшити ймовірні втрати для банків, а й підвищити рівень повернення кредитних коштів, що в кінцевому підсумку сприяє зміцненню довгострокової фінансової стабільності банківських установ [30].

Суттєвим є визначення основних методів управління кредитним ризиком та використання їх в практичній діяльності. На рисунку 1.6 зображений організаційно-економічний механізм управління кредитним ризиком банку (МУКРБ) - комплексна дворівнева система, яка об’єднує підсистеми функціонування та формування, а також включає макро- й мікроекономічні аспекти впливу на банківську діяльність.

Комплексна мета організаційно-економічного механізму управління кредитним ризиком полягає у забезпеченні стабільного розвитку банку через ефективне управління ризиками, оптимізацію кредитного портфеля та впровадження сучасних інструментів ризик-менеджменту. Реалізація цієї мети потребує системного підходу, узгодженості всіх елементів механізму та адаптації методів управління до змін фінансово-економічного середовища.

На макроекономічному рівні управління кредитним ризиком формується під впливом державної монетарної політики, регуляторних вимог Національного банку України та міжнародних стандартів банківського нагляду. Цей рівень забезпечує створення нормативно-правових умов для функціонування банків, встановлення економічних нормативів, вимог до капіталу й резервування, а також спрямований на підтримання стійкості банківської системи в умовах зовнішніх викликів.

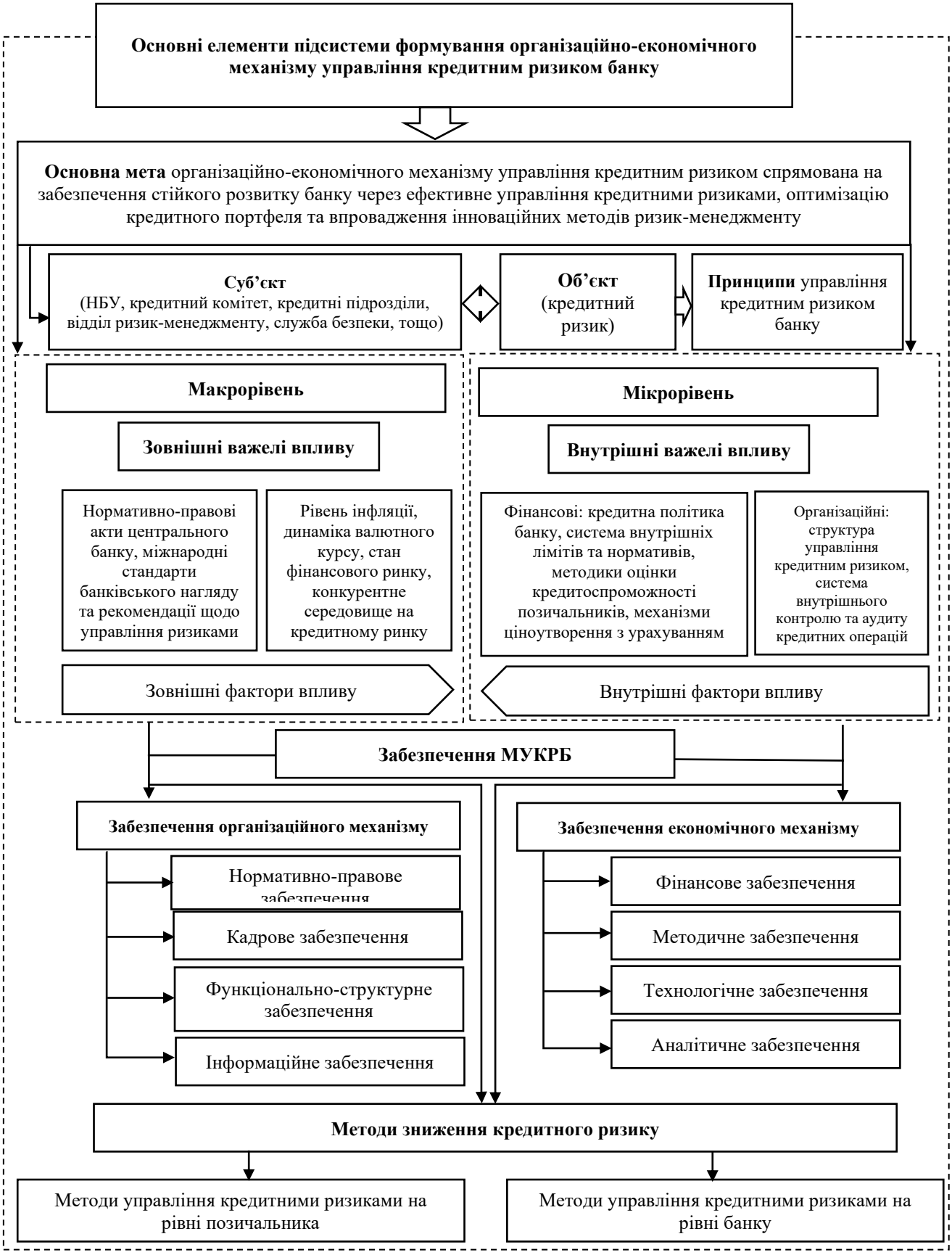

Рис. 1.6 Структура формування організаційно-економічного механізму управління кредитним ризиком банку

Джерело: складено автором за матеріалами [31]

Мікроекономічний рівень механізму охоплює внутрішні процеси банківської установи, що забезпечують безпосереднє управління кредитним ризиком. До його складових належать розробка кредитної політики, системи внутрішніх лімітів, оцінювання кредитоспроможності позичальників, контроль за якістю кредитного портфеля, а також використання інструментів диверсифікації, хеджування та формування резервів. Ефективне функціонування мікрорівня потребує чіткої організаційної структури, кадрового забезпечення, інформаційно-аналітичної підтримки та впровадження сучасних технологій для автоматизації процесів оцінки та моніторингу ризику.

Організаційно-економічний механізм управління кредитним ризиком поєднує зовнішні (макроекономічні) і внутрішні (мікроекономічні) важелі впливу, забезпечуючи цілісну систему регулювання та контролю ризиків. Його ефективність визначається узгодженістю нормативно-правового, функціонально-структурного, фінансового, аналітичного та технологічного забезпечення, що дозволяє досягти оптимального балансу між ризиком і прибутковістю кредитних операцій.

Ефективне управління кредитним ризиком передбачає системне застосування як портфельних, так і індивідуальних методів його мінімізації, що забезпечує збалансованість між прибутковістю та надійністю кредитних операцій банку. Методи, спрямовані на рівень кредитного портфеля, такі як диверсифікація, лімітування та формування резервів, дозволяють знизити концентрацію ризику та підвищити стійкість банку до можливих втрат. Водночас індивідуальні методи управління ризиком на рівні позичальника — аналіз кредитоспроможності, оцінка кредитного проекту, визначення оптимальних умов кредитування, належне документування угод і контроль за джерелами погашення боргу — спрямовані на запобігання виникненню проблемної заборгованості. У комплексі ці інструменти формують основу професійної системи ризик-менеджменту, що забезпечує ефективне функціонування банківської установи та підтримання стабільності фінансової системи загалом.

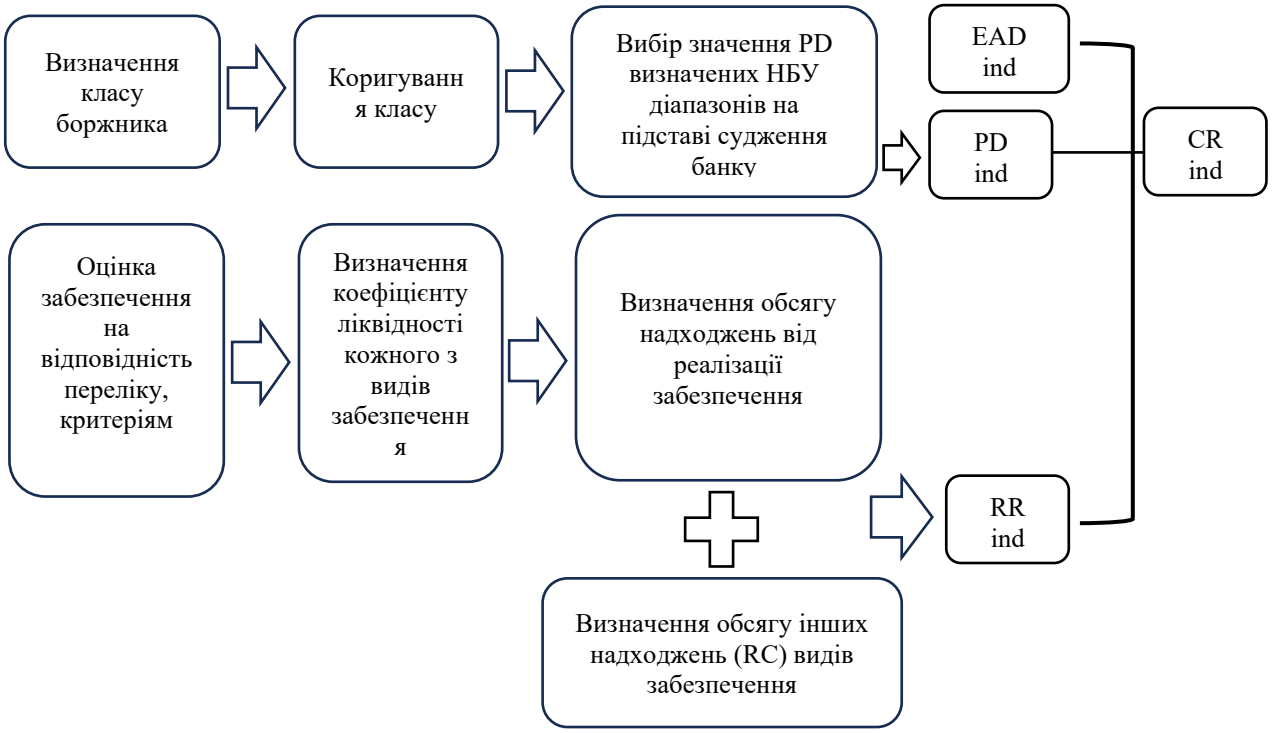

Рис. 1.7 Індивідуальний підхід оцінки розміру кредитного ризику боржника

Джерело: складено автором за матеріалами [28]

При індивідуальному підході щодо оцінки кредитного ризику позичальника, алгоритм якого представлений на рисунку 1.7, на першому етапі відбувається визначення класу боржника на основі фінансових показників, після чого клас може коригуватись з урахуванням якісних факторів (наприклад, репутації, галузевих ризиків тощо). Потім банк обирає значення PD (Probability of Default) — імовірності дефолту, використовуючи діапазони, встановлені НБУ, та власне експертне судження.

Наступні кроки стосуються оцінки забезпечення: воно перевіряється на відповідність критеріям, визначається коефіцієнт ліквідності для кожного виду, після чого розраховується очікуваний обсяг надходжень від його реалізації та інші можливі надходження (RC). Результати цих розрахунків дозволяють банку визначити Recovery Rate (RR) — рівень можливого відшкодування, а також EAD (Exposure at Default) — величину заборгованості на момент дефолту. схема логічно завершується показником CR (Credit Risk) — загальним рівнем кредитного ризику позичальника.

Складність визначення чистого кредитного ризику залежить від складності визначення рівня кредитного ризику активу, оскільки інші його компоненти (вартість застави з урахуванням ліквідності, сума страховки тощо) випливають автоматично із укладених банком договорів і нормативних вимог НБУ [18].

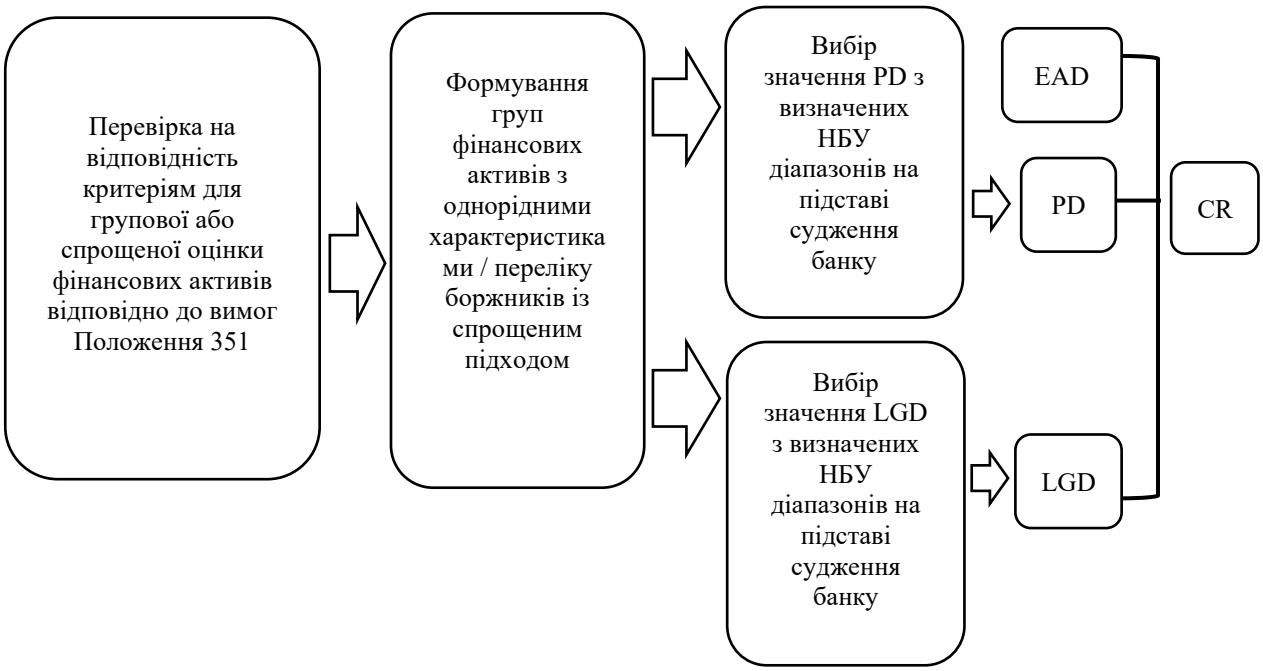

Рис. 1.8 Груповий/спрощений підхід оцінки кредитного ризику

Джерело: складено автором за матеріалами [28]

Груповий (спрощений) підхід до оцінки кредитного ризику застосовується банками щодо фінансових активів з однорідними характеристиками або до боржників, що не мають індивідуальних ознак істотного ризику.

Такий підхід передбачає спрощену процедуру оцінювання, коли банк не аналізує кожного позичальника окремо, а формує групи активів (портфелі) із подібними характеристиками ризику — наприклад, за типом продукту, категорією клієнта, видом забезпечення чи строком кредитування. Після цього для всієї групи визначаються ймовірність дефолту та рівень втрат у разі дефолту (LGD) на основі типових діапазонів, затверджених НБУ, з урахуванням професійного судження банку.

Одним із найголовніших заходів управління кредитним ризиком є формування резервів. Це обов’язок банку, регламентований відповідними

нормативними актами Національного банку України, щодо створення відшкодування можливих втрат за кредитними операціями, що надає комерційним банкам можливість компенсувати неповернені кредити за рахунок коштів, що акумулюються відповідно до встановлених вимог [32, с. 102].

Обсяг сформованих резервів для покриття можливих втрат за кредитними операціями має подвійне трактування: з одного боку, він відображає наявність у банку ресурсів для компенсації збитків у разі реалізації кредитного ризику, а з іншого — свідчить про частку проблемних або сумнівних позик у його кредитному портфелі, що потребують підвищеного резервування. Відтак сам по собі розмір резервів не може бути об’єктивним показником ефективності діяльності окремого банку чи стану банківської системи загалом. При цьому Формування резервів у великих розмірах може призвести до виникнення збитків, які акціонери банку будуть вимушені компенсувати збільшенням статутного капіталу установи, тобто емісією акцій.

1.3 Організація процесів аудиту кредитних операцій в банку

Аудит і перевірка кредитних операцій відіграють ключову роль у забезпеченні стабільності банківських установ та надійності кредитних їх процесів. У сучасних умовах зростання обсягів корпоративного кредитування, участі банків у державних програмах фінансування бізнесу, таких як «Доступні кредити 5-7-9%», та підвищення вимог до прозорості діяльності фінансових установ, ефективний аудит кредитних операцій стає невід’ємною складовою системи супроводження кредитів.

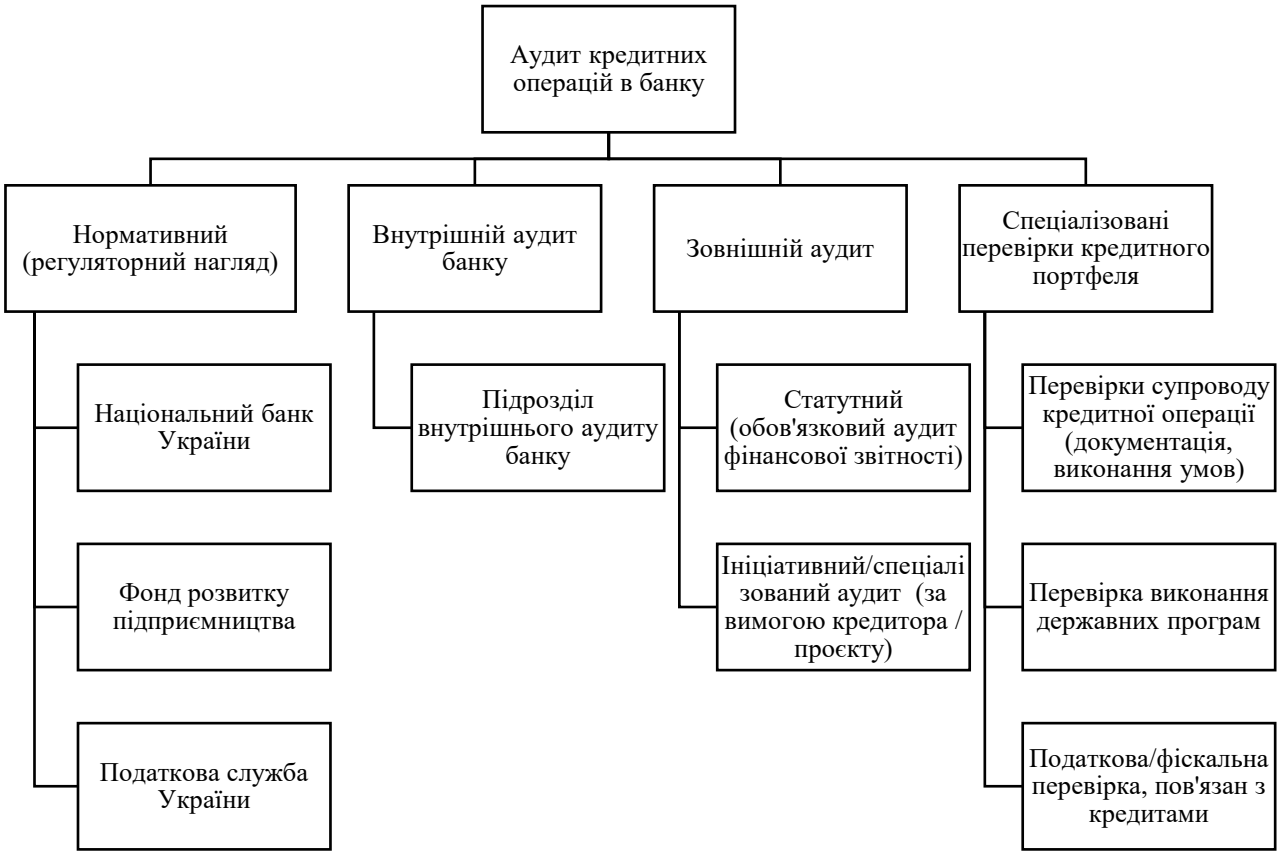

Рис. 1.9 Види аудитів активних операцій банківської установи

Джерело: складено за даними [33, 34]

Процес супроводження кредитних операцій охоплює не лише етапи видачі та обслуговування позики, а й постійний моніторинг її виконання, оцінку ризиків, контроль за дотриманням умов договору й нормативних вимог. Саме аудит — внутрішній, зовнішній або регуляторний — забезпечує незалежну перевірку правильності проведення цих процесів, своєчасного виявлення порушень, неефективних рішень чи потенційних загроз кредитному портфелю банку.

Збільшення кількості непрацюючих кредитів може бути обумовлене не тільки такими негативними для фінансового сектору явищами як фінансові кризи, нестабільними політичними ситуаціями та станом війни, зменшенням реальних доходів населення та інфляції, а й ризиковою кредитною політикою

банківської установи, недотримання її ризик-апетиту. З метою уникнення потенційних негативних наслідків та виявлення недоліків банки розробляють систему внутрішнього аудиту кредитного портфелю, щоб вчасно виявляти проблемні позики, відсіювати недобросовісних позичальників, а також перевіряти якість роботи працівників кредитної адміністрації щодо моніторингу кредитного договору.

Постановою Національного банку України №311 від 10.05.2026 “Про затвердження Положення про організацію внутрішнього аудиту в банках України” визначено, що внутрішній аудит - незалежна, об’єктивна діяльність з надання впевненості та консультаційних послуг щодо оцінки систем та процесів банку, що має приносити користь банку та поліпшувати його діяльність [35]. Завданням аудиту не є тільки виявлення порушень, але й надання рекомендацій щодо удосконалення процесів, оптимізації ресурсів і забезпечення відповідності кредитної діяльності стратегічним цілям.

Головними принципами внутрішнього аудиту є [35]:

- незалежність;
- об’єктивність та неупередженість;
- професійна компетентність;
- належна професійна ретельність;
- професійна етика.

Аудит кредитного портфеля банку здійснюється підрозділом внутрішнього аудиту, який є незалежною структурною одиницею банку та підпорядковується безпосередньо наглядовій раді або ревізійній комісії. Основним завданням цього підрозділу є оцінка ефективності системи внутрішнього контролю, перевірка дотримання кредитної політики, процедур управління ризиками та відповідності кредитних операцій вимогам нормативно-правових актів і внутрішніх положень банку [36, с. 127]. Результати аудиту використовуються для виявлення недоліків у процесах кредитування, підвищення якості активів і забезпечення стабільності фінансової діяльності банку.

Джерелами інформації під час аудиту кредитних операцій є [37]:

- платіжні та кредитні документи;
- виписки банку з особових рахунків підприємства;
- журнали-ордери 1 та 2 з обліку грошових коштів і грошових документів, довгострокових та короткострокових позик;
- відомості 1.2 та 1.3 за дебетом рахунків 31 "Рахунки в банках" та 33 "Інші кошти";
- Головна книга;
- фінансова звітність - форма 1 "Баланс", форма 3 "Звіт про рух грошових коштів";
- Кредитна справа позичальника, яка містить документи за кредитом;
- Електронні листи, листування (наприклад, фахівця супроводження та менеджера, представника позичальника тощо).

У сучасній практиці спостерігаємо, що працівники кредитної адміністрації у кредитній справі схиляються до зберігання листування із працівниками інших департаментів і листи позичальнику, оскільки така документація є важливим доказовим та інформаційним джерелом, яка фіксує хід прийняття рішень, узгодження умов, роз’яснення спірних питань і підтверджує належне виконання процедур відповідно до внутрішніх політик банку. У випадках виникнення неоднозначних ситуацій або потенційних спорів ці матеріали забезпечують прозорість дій працівників і слугують підставою для внутрішнього контролю, аудиту чи юридичного захисту інтересів банку.

Карченкова О.Л. виділяє наступний перелік завдань програми внутрішнього аудиту [38, с. 137-138]:

1. Стан організації кредитної діяльності, оцінка рівня внутрішнього контролю: оцінюється організаційна спроможність кредитного підрозділу, зокрема укомплектованість персоналом, розподіл обов’язків, ефективність роботи кредитних комітетів, якість нормативно-методичного забезпечення та контроль за діяльністю працівників;

2. Стан усунення порушень та недоліків, виявлених попереднім аудитом та перевірками зовнішніх контролюючих органів;

3. Перевірка та оцінка діючого порядку аналізу матеріалів на видачу кредитів: оцінюється якість методики визначення фінансового стану та кредитоспроможності позичальника, дотримання повноважень кредитними органами й обґрунтованість рішень щодо надання кредитів.

4. Оцінка порядку видачі кредитів, прийняття забезпечення за наданими позиками: перевіряється відповідність укладених договорів типовим формам і прийнятим рішенням, правильність оцінки та оформлення забезпечення, а також ефективність внутрішнього контролю за обліком і зберіганням оригіналів кредитних договорів.

5. Адекватність системи кредитного моніторингу: контроль охоплює виконання умов кредитних договорів, цільове використання коштів, стан застави, облік заборгованості, обґрунтованість пролонгацій, реагування на погіршення фінансового стану позичальника та формування резервів за кредитними операціями.

6. Перевірка роботи щодо погашення простроченої заборгованості: оцінюється ефективність дій керівництва та внутрішнього контролю щодо своєчасного реагування, роботи з погашення простроченої заборгованості, ідентифікації проблемних кредитів та координації підрозділів банку.

7. Відповідність бухгалтерського обліку кредитних операцій законодавчо-нормативній базі.

Зарубіжний внутрішній аудит кредитних операцій, як правило, орієнтований на ризик-орієнтований підхід, сувору незалежність підрозділу внутрішнього аудиту та його підзвітність комітету з аудиту/наглядовій раді; він інтегрує міжнародні стандарти IPA (IIA) і настанови Базельського комітету з банківського нагляду, застосовує сучасні методи аналітики даних і безперервного аудиту для оцінки адекватності резервування й процедур кредитного скорингу, а також чітко відокремлює функції контролю, ризик-

менеджменту і прийняття рішень з метою зменшення конфліктів інтересів [39, с. 19].

Особливу увагу зарубіжного досвіду внутрішнього аудиту активних операцій корпоративного сектору варто приділити Ісламському банкінгу: оскільки він ґрунтується на принципах Шаріату, який забороняє отримання або сплату відсотків та зобов'язує до дотримання етичних норм у фінансових відносинах, операції в ісламських банках будуються на принципах партнерства, розподілу прибутків і ризиків. З цього випливає більш тісний зв'язок між банком і клієнтом, а внутрішній аудит набуває подвійного значення: він не лише оцінює ефективність системи внутрішнього контролю та достовірність фінансової звітності, а й перевіряє відповідність усіх операцій нормам Шаріату і, таким чином, виконує роль не лише фінансового, але й етичного контролю [40, с. 19].

Що стосується зовнішнього аудиту, то банк зобов'язаний забезпечити проведення щорічної перевірки фінансової звітності та іншої інформації щодо фінансово-господарської діяльності аудиторською фірмою, що внесена до Реєстру аудиторів та суб'єктів, які мають право на здійснення господарської діяльності [41]. Його об'єктом є фінансові результати діяльності та звітність банку, а не процеси управління ризиками. Мета - перевірка достовірності фінансової звітності банку відповідно до міжнародних стандартів аудиту (МСА) та вимог НБУ, він спрямований на інтереси акціонерів, інвесторів, кредиторів та регулятора.

Особливу увагу також варто приділити перевірці Фондом розвитку підприємництва банків-партнерів, які беруть участь у його програмі "Доступні кредити 5-7-9" - суб'єктам мікро, малого та середнього підприємництва (ММСП) надається позика, за якої Фонд частково компенсує процентну ставку з метою здешевлення вартості кредитів для суб'єктів господарювання, стимулювання зростання та підтримки малого бізнесу [42]. Оскільки в процесі беруть участь державні кошти, контроль за їх використанням здійснюється на більш суворих засадах порівняно з приватним контролем.

Це зумовлено публічно-правовою природою бюджетних коштів, які формуються за рахунок надходжень від платників податків і підлягають використанню виключно на визначені законом цілі. У контексті діяльності Фонду розвитку підприємництва (ФРП) це означає, що кожна виплата компенсації відсоткової ставки банкам-партнерам має бути обґрунтована відповідними документами, які підтверджують законність, цільовий характер та ефективність використання державних ресурсів. Відповідно до положень Бюджетного кодексу України, бюджетні кошти мають використовуватися на засадах ефективності, результативності та економності, а посадові особи несуть персональну відповідальність за порушення цих принципів [43].

Установи-партнери надсилають на адресу Фонду щомісячну звітність відповідно до форми, змісту та у терміни, що визначені кредитними та забезпечувальними договорами, договорами гарантії, зокрема, звітність щодо діяльності в рамках програм та проєктів Фонду, дотримання банками-партнерами загальних вимог та критеріїв прийнятності, стану забезпечення за фінансовими кредитами Фонду [42].

Фонд зі свого боку здійснює перевірки шляхом [44]:

- камеральних перевірок: перевіряється повнота пакета документів, достовірність поданих даних, відповідність кредитних договорів умовам програми, правильність розрахунків компенсації, а також статус позичальника як суб’єкта мікро-, малого або середнього підприємництва. У випадку виявлення невідповідностей або спірних питань, Фонд має право вимагати у банку додаткові підтверджуючі документи та пояснення;
- виїзні перевірки: спрямовані на підтвердження фактичного цільового використання кредитних коштів, дотримання умов договорів та наявність у позичальників матеріальних активів, придбаних за рахунок державної програми та оцінку повноти документів кредитної справи, які вимагаються програмою;

- систематичний моніторинг діяльності банків-партнерів: передбачає аналіз періодичної звітності, верифікацію обсягів компенсаційних виплат і контроль за дотриманням встановлених лімітів державної допомоги.

У випадку порушень умов програми, виїзні перевірки можуть мати негативні наслідки як для позичальника, так і для самого уповноваженого банку. ММСП позбавляється права на отримання державної допомоги у разі виявлення порушення умов програми, надання суб'єктом підприємницької діяльності недостовірної інформації, нецільового використання кредитних коштів та наявності обмежень згідно статті 13 Закону України «Про розвиток та державну підтримку малого і середнього підприємництва в Україні» [45].

Клієнт позбавляється права на компенсацію частини процентної ставки за кредитом та зобов'язаний повернути ту суму відсотків за кредитом, яка була компенсована Фондом. Якщо в процесі моніторингу або аудиту ФРП встановлює, що банк неналежним чином виконує контроль за позичальниками, подає недостовірну інформацію, не проводить перевірку цільового використання коштів або сприяє отриманню компенсації за неправомірними кредитами, це розглядається як порушення умов співпраці. Банк зі свого боку ризикує втратити статус партнера по програмі та бути виключеним із неї.

В умовах воєнного стану роль контролюючих механізмів Фонду розвитку підприємництва (ФРП) значно зросла, що зумовлено суттєвим розширенням масштабів реалізації програми «Доступні кредити 5-7-9%». За офіційними даними Міністерства фінансів України, за час дії воєнного стану видано 91 841 кредит на загальну суму 341,6 млрд грн, з яких 67 271 кредит на 174,1 млрд грн надано банками державного сектору економіки [46]. Такий обсяг державної підтримки потребує посиленого фінансового контролю та системного аудиту з боку ФРП, оскільки збільшення кількості кредитів прямо впливає на ризики нецільового використання коштів та можливі порушення умов програми.

Починаючи з 1 грудня 2024 за кредитами програми посилилися вимоги щодо аналізу проєктів кредитування у контексті екологічної оцінки та визначення ESG-ризиків підприємства. Така оцінка передбачає перевірку

дотримання підприємством норм поводження з відходами, санітарних і природоохоронних вимог, наявності відповідних дозволів на використання природних ресурсів, забезпечення безпечних умов праці, соціальних гарантій для працівників і недопущення використання дитячої праці. Ця система зветься Система екологічного та соціального управління (СЕСУ) [42]. Запровадження нових вимог не є формальністю, а становить невід'ємну частину системного підходу, визначеного Світовим банком як одним із головних донорів програми.

Дана система розроблена відповідно до вимог Екологічного та соціального стандарту 9 Світового банку та урахуванням Належної міжнародної галузевої практики з управління екологічними та соціальними ризиками та Рекомендацій з охорони навколишнього середовища, здоров'я та безпеки Групи Світового банку. Розроблені заходи впроваджуються для проєктів та програм, що фінансуються Світовим банком, KFW Group та іншими міжнародними фінансовими організаціями [47, с. 83].

Екологічною і соціальною політикою Фонду розвитку підприємництва визначається, що ковенанти щодо екологічних ризиків, які окреслюють зобов'язання підприємств-бенефіціарів, інтегровані у кредитні угоди, які будуть укладені між фінансовими установами-учасниками та відповідними підприємствами-бенефіціарами [48]. Ці ковенанти можуть стосуватися заходів, які мають бути виконані позичальником протягом певного періоду з дати підписання кредитного договору. Це може бути, наприклад, впровадження системи розподільного збирання відходів на підприємстві, надання наявної ліцензії щодо зберігання палива, роботи з пестицидами, надання інструкції щодо дій у випадку настання надзвичайного стану тощо.

Рис. 1.10 Компоненти моніторингу та звітності в рамках СЕСУ

Джерело: складено автором за матеріалами [48]

На рисунку 1.10 представлено процес моніторингу в рамках системи екологічного та соціального управління (СЕСУ) Фонду розвитку підприємництва. Підприємства постійно здійснюватимуть внутрішній моніторинг та періодично звітуватимуть перед уповноваженим банком про реалізацію заходів щодо екологічних ризиків, а банк зі свого боку періодично здійснює моніторинг виконання відповідних умов та заходів на основі документів. фінансова установа-учасник періодично звітуватиме до ФРП про впровадження СЕСУ, а ФРП - до міжнародних фінансових організацій.

Такий підхід формує основу для сталого кредитування, орієнтованого не лише на фінансову, а й на соціально-екологічну відповідальність бізнесу, що відповідає вимогам міжнародних донорів, зокрема Світового банку. Наявність ESG-ковенантів забезпечує підзвітність позичальників, сприяє зниженню нефінансових ризиків, посиленню внутрішнього аудиту банків і моніторингу з боку Фонду розвитку підприємництва, створюючи тим самим більш прозору та контрольовану систему використання державних і міжнародних ресурсів.

Розглядаючи інший вид перевірки, а саме податкової перевірки кредитних операцій банку, яка є складовою державного фінансового контролю, спрямованою на забезпечення достовірності податкового обліку та законності формування фінансових результатів кредитної діяльності, варто зазначити, що на відміну від наглядових перевірок Національного банку України чи процедур зовнішнього аудиту, податкова перевірка має фіскально-аналітичний характер і зосереджується на правильності нарахування процентних доходів, формуванні резервів за кредитами та дотриманні вимог Податкового кодексу України (статті 75, 77, 139). Її проведення сприяє виявленню податкових ризиків, запобігає заниженню об’єкта оподаткування та забезпечує прозорість фінансових потоків банку.

Можемо сказати, що податкова перевірка кредитних операцій виступає не ізольованим інструментом контролю, а частиною комплексної системи нагляду

за діяльністю банків, що забезпечує єдність фінансової, податкової та аудиторської звітності.

Висновки до першого розділу

Аналіз супроводження кредитних операцій юридичних осіб як комплекс процесів післякредитного обслуговування складається із моніторингу кредитної справи позичальника, контролю виконання умов та ковенантів за кредитним договором, регулярного огляду, оцінки та моніторингу забезпечення за відповідним кредитом, контролю встановлених лімітів та обов'язкового періодичного розрахунку фінансового стану позичальника. І хоча кінцевою метою банку є отримання процентних та комісійних доходів від таких активних операцій, для нього так само важливо контролювати кредитний ризик, на який він наражається через специфіку кредитування суб'єктів господарювання. Можемо стверджувати, що кінцевою метою управління супродженням кредитних операцій юридичних осіб є саме контроль даного ризику, його нівелювання та підтримання на рівні, допустимого для окремої банківської установи.

Не менш важливим є і аудит кредитних операцій, оскільки він забезпечує незалежну оцінку якості виконання процедур контролю та відповідності операцій внутрішнім політикам, нормативам НБУ та міжнародним стандартам. Аудит виконує дві функції: верифікаційну, перевіряючи правильність ведення кредитних справ, моніторингу забезпечення, документального оформлення та коректності оцінки фінансового стану; та ризик-орієнтовану, спрямовану на виявлення системних прогалин у кредитному процесі, що можуть спричинити підвищення кредитного ризику або недооцінку ризикових експозицій.

РОЗДІЛ 2
АНАЛІЗ ЕФЕКТИВНОСТІ СУПРОВОДЖЕННЯ КРЕДИТНИХ ОПЕРАЦІЙ ЮРИДИЧНИХ ОСІБ У ПАТ «МТБ БАНК» В УМОВАХ НЕВИЗНАЧЕНОСТІ

2.1 Економічна характеристика та основні напрямки діяльності ПАТ «МТБ БАНК»

Базою нашого дослідження є ПАТ “МТБ БАНК” - український комерційний банк, який заснований 5 листопада 1993 року та діє на підставі ліцензії Національного банку України №66 від 19.03.2018 р.

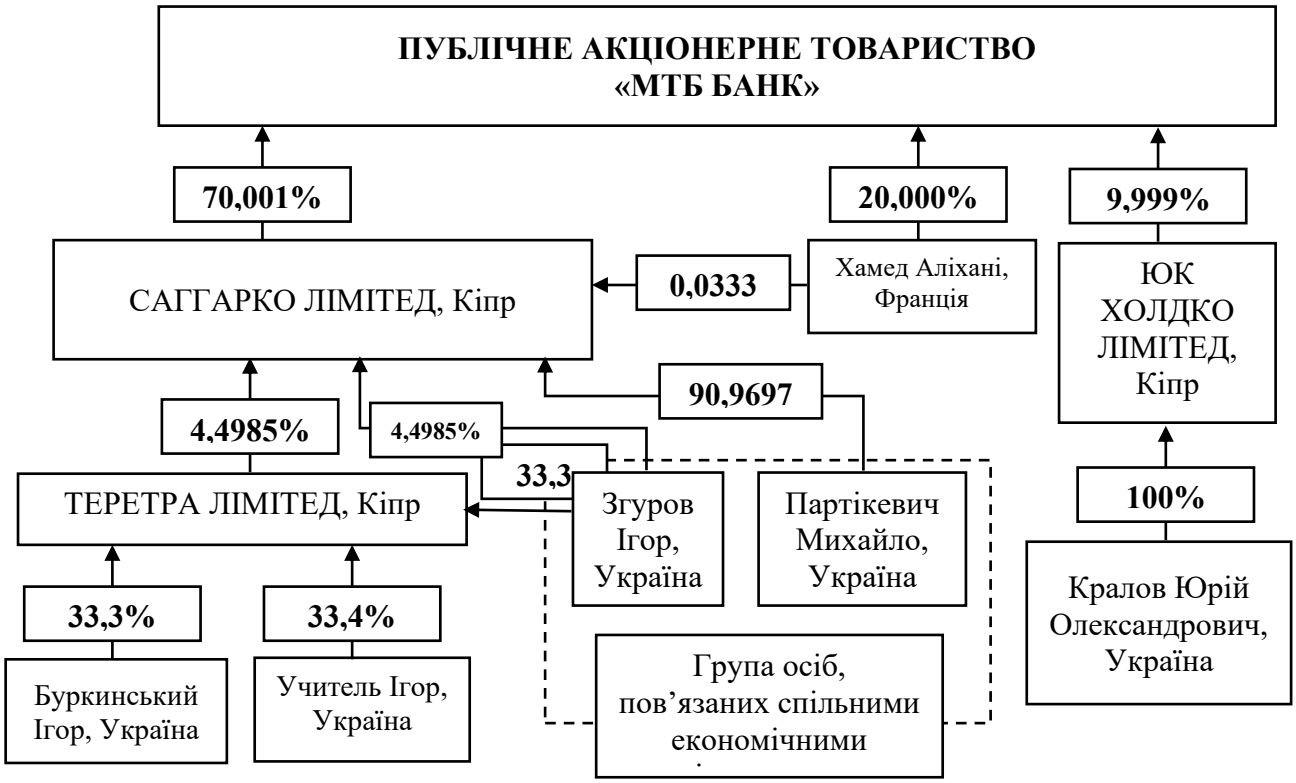

Рис. 2.1 Схематичне зображення структури власності ПАТ “МТБ БАНК” станом на 01.01.2024

Джерело: складено автором за матеріалами [49]

Юридична адреса банку - м. Чорноморськ, Проспект миру, 28, проте фактично головний офіс банку розташований за адресою м. Одеса, Польський

узвіз, 11. ТОВ “МОРСЬКИЙ БІЗНЕС ЦЕНТР” надає в оренду приміщення, де базується головний банк. ПАТ “МТБ БАНК” нараховує 23 відділення у 15 регіонах України.

На рис. 2.1 зображена структури власності банку станом на 01 січня 2024 року. Бенефіціарами є Ігор Згуров, Михайло Партікевич, Хамед Аліхані та Юрій Кралов.

ПАТ «МТБ БАНК» раніше мав такі назви: заснований 05.11.1993 як Міжрегіональний акціонерний банк «МіДО» (МАБ «МіДО»), 10.11.1994 перейменований на Акціонерний комерційний банк «Морторгбанк», 19.01.1996 — на Акціонерний комерційний банк «Морський транспортний банк» 08.07.2010 — на ПАТ «Марфін Банк, і нарешті 05.03.2018 — на Публічне акціонерне товариство «МТБ БАНК».

Стратегія МТБ Банку передбачає прозорість як при проведенні банківських операцій, так і побудові міцних партнерських відносин із клієнтами, впровадження цифрових технологій у банківські послуги та автоматизацію всіх процесів, а також забезпечення високого ступені надійності й забезпечення постійні інновацій банківських технологій та операцій.

Важливим етапом реалізації цієї стратегії у 2022 році стала повна міграція банку на хмарну платформу Microsoft Azure, що забезпечило безперервність роботи навіть у разі фізичних ушкоджень IT-інфраструктури. Крім того, банк уклав високовартісний страховий поліс, який підвищує рівень захищеності цифрових активів і гарантує стабільність функціонування фінансових сервісів [50].

ПАТ «МТБ Банк» є універсальною банківською установою, яка здійснює комплексне обслуговування юридичних і фізичних осіб, поєднуючи традиційні банківські послуги з сучасними фінансовими технологіями. Банк надає повний спектр операцій — від кредитування, депозитних програм, розрахунково-касового обслуговування та валютних операцій до інвестиційних і документарних інструментів.

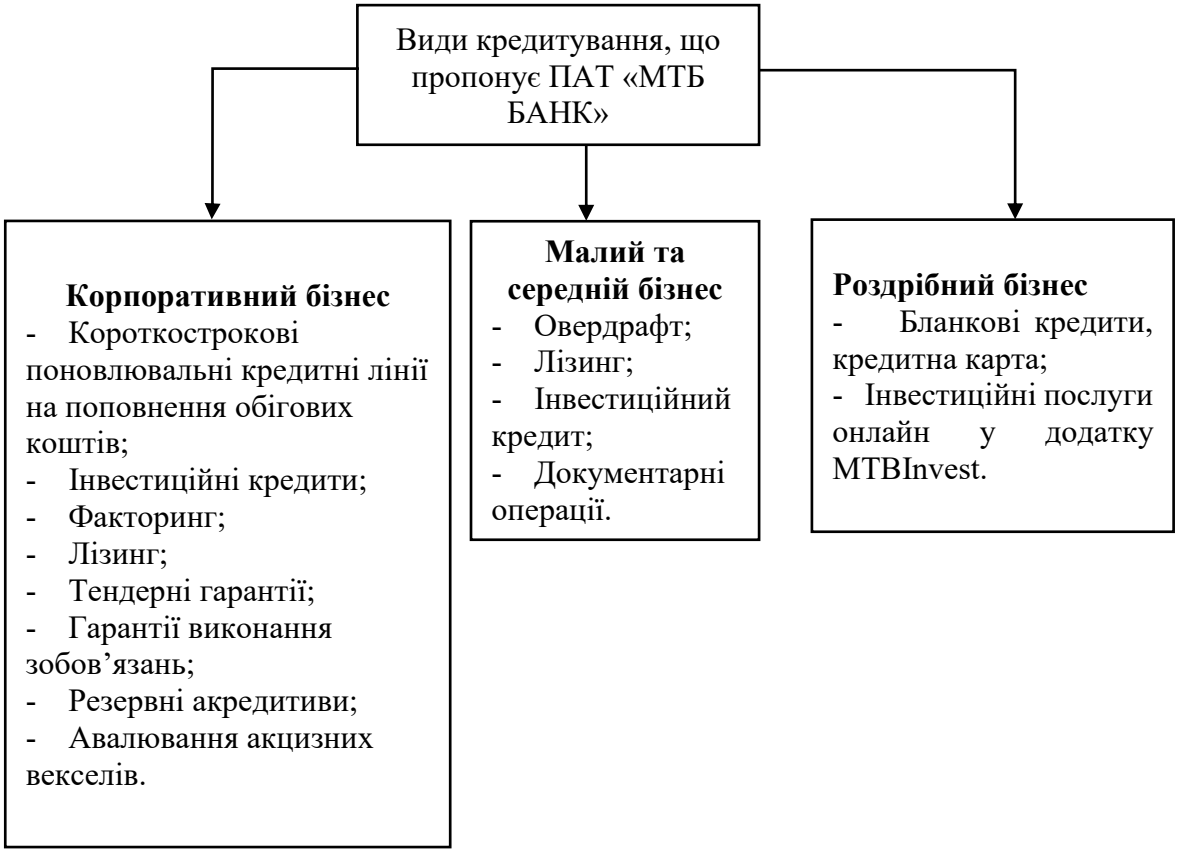

Рис. 2.2 Спектр надання кредитних послуг ПАТ "МТБ БАНК" залежно від виду клієнта

Джерело: складено автором за матеріалами [49]

Як універсальний банк, МТБ Банк орієнтується на обслуговування підприємств реального сектору економіки, малого та середнього бізнесу, а також приватних клієнтів, підтримуючи стабільну ліквідність, високий рівень капіталізації та дотримання нормативів Національного банку України. Установа також є уповноваженим банком на виплату пенсій, грошової допомоги та заробітної плати.

Національне рейтингове агентство "Рюрік" присвоїло банку довгостроковий рейтингу позичальника на рівні uaAAA- інвестиційної категорії із прогнозом "стабільний".

З рисунку 2.3 робимо висновок про поступове та стабільне зміцнення фінансової стійкості банку протягом 2018–2025 років. Початково рейтинг банку на рівні АА (19.10.2018 та 30.09.2019) відображав високий рівень

кредитоспроможності при помірному ризику, однак подальше його підвищення до AA+ (21.12.2019–24.03.2021) засвідчило покращення ліквідності, якості активів та ефективності управління ризиками. Надалі, з 04.06.2021 рейтинг було підвищено до AAA-, що є найвищим рівнем національної шкали, і утримується на цій позначці станом на 27.06.2025.

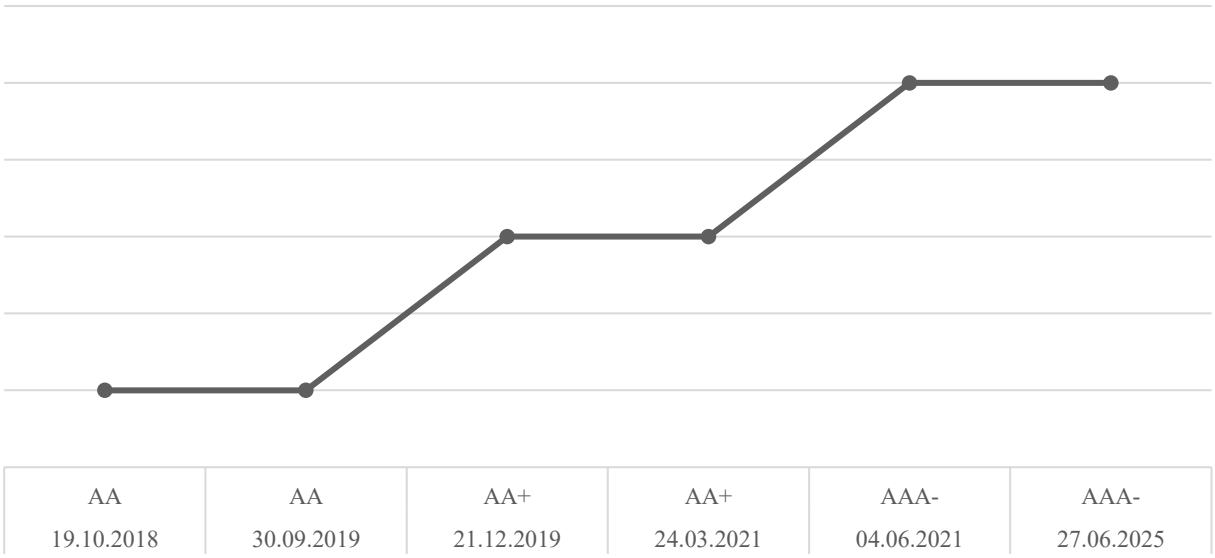

Рис. 2.3 Динаміка кредитного рейтингу ПАТ “МТБ БАНК” за період 19.10.2018-27.06.2025 згідно НРА “РЮРІК”

Джерело: складено автором за матеріалами [51]

Згідно з Національною рейтинговою шкалою, затвердженою постановою Кабінету Міністрів України № 665 від 26 квітня 2007 року, рейтинг uaAAA означає найвищий рівень кредитоспроможності позичальника або боргового інструменту серед суб’єктів, що діють на українському фінансовому ринку. Наявність позначки «–» свідчить про проміжну позицію рейтингу відносно базових градацій. Водночас характеристика «стабільний прогноз» означає, що наразі відсутні фактори, які могли б призвести до зміни рівня рейтингу у коротко- чи середньостроковій перспективі [52].

Загалом, тенденція демонструє високий рівень довіри інвесторів та регуляторів до фінансової стабільності банку, ефективну реалізацію стратегії розвитку та належну якість корпоративного управління.

Станом на листопад 2025 року ПАТ “МТБ БАНК” пройшов планову перевірку НБУ. За її результатами регулятор застосував фінансові санкції відповідно до чинного законодавства. До фінансово-кредитної установи був застосований штраф у розмірі 75 млн. грн. за неналежне виконання банком вимог законодавства у сфері фінансового моніторингу, зокрема за порушення обов’язків щодо належної перевірки клієнтів, незастосування ризик-орієнтованого підходу та неефективне управління ризиками при використанні нових інформаційних продуктів і технологій [53].

Штраф у розмірі 3 175 000,25 грн накладено за неналежне виконання банком обов’язків із валютного нагляду, зокрема за несвоєчасне виявлення індикаторів ризикових валютних операцій та порушення вимог нормативних актів Національного банку України щодо аналізу й перевірки документів з валютних операцій.

Важливо проаналізувати динаміку структури капіталу ПАТ “МТБ БАНК”, оскільки він є основним елементом формування стійкості банківської установи. Він необхідний для створення адекватних резервних фондів, стимулювання до розширення та вдосконалення операцій, скорочення витрат і підвищення якості послуг, що надаються, і, зрештою, для успішного проведення наступних емісій і відповідно наступного збільшення капіталу, який дає змогу розширити обсяги і поліпшувати якість наданих послуг [54, с. 70].

Особливої уваги заслуговує суттєве покращення показника нерозподіленого прибутку (збитку) минулих років, який із від’ємного значення –152,3 млн грн у 2019 р. зріс до позитивного 213,6 млн грн у 2025 р. Це свідчить про підвищення прибутковості діяльності банку, ефективне управління активами та витратами, а також стабільну дохідність кредитного портфеля.

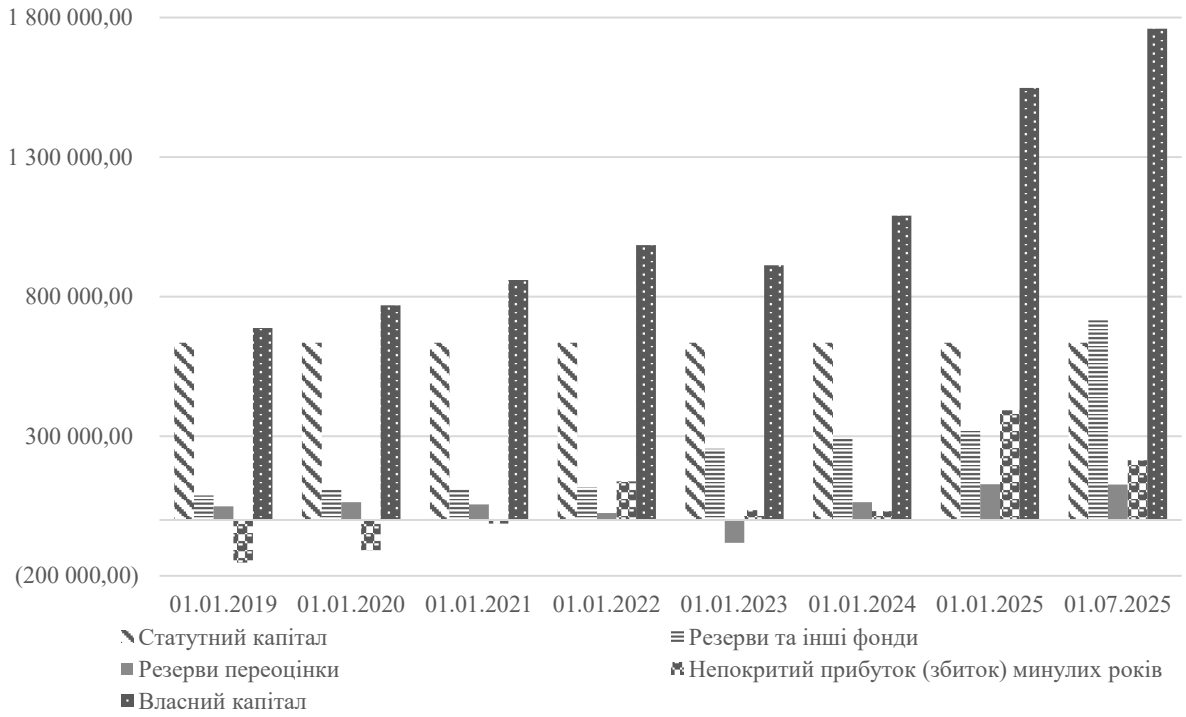

Рис. 2.4 Динаміка змін складових власного капіталу за період 01.01.2019 - 01.07.2025

Джерело: складено автором за матеріалами [55]

Водночас статутний капітал залишався незмінним протягом усього періоду, що вказує на відсутність потреби у додатковій емісії акцій завдяки достатньому внутрішньому потенціалу капіталізації.

На підставі даних рисунку 2.4 складемо таблицю 2.1 та проаналізуємо основні показники ефективності власного капіталу: прибутковість капіталу, мультиплікатор капіталу, прибутковість активів.

Прибутковість капіталу (ROE) мала стале зростання у 2019–2022 рр. — із 3,02% до 15,64%, що відображає ефективне використання власного капіталу та зростання прибутковості активних операцій. Проте у 2023–2024 рр. спостерігається різке зниження показника (до 2,01%), що є прямим наслідком впливу воєнних ризиків, зростання резервів під кредитні втрати та консервативної політики управління прибутком. У 2025 р. ROE суттєво відновився (25,34%), що свідчить про покращення операційної ефективності.

Таблиця 2.1

Показники ефективності власного капіталу ПАТ «МТБ БАНК» за період 01.01.2019 - 01.07.2025.

	2018 рік	2019 рік	2020 рік	2021 рік	2022 рік	2023 рік	2024 рік	7 місяців 2025 року
Прибутковість капіталу (ROE)	3,02%	8,10%	11,24%	15,64%	3,84%	2,01%	25,34%	12,09%
Мультиплікатор капіталу (M)	7,55	7,37	9,96	12,80	12,50	17,63	15,02	15,15
Прибутковість активів (ROA)	0,40%	1,10%	1,13%	1,22%	0,31%	0,11%	1,69%	0,80%

Джерело: складено автором за матеріалами [55]

Особливу увагу приділимо мультиплікатору капіталу (M), прямим показником фінансового важеля банку, що вказує, яку кількість активів у гривнях повинна забезпечувати кожна одиниця власного капіталу і, відповідно, яка частка банківських ресурсів може бути сформована у формі боргових зобов'язань. Чим вищий мультиплікатор, тим вищий потенціал банку для збільшення виплат власникам (акціонерам) [56, с. 159].

Показники мультиплікатора капіталу (M) і прибутковості активів (ROA) підтверджують таку тенденцію. Зростання мультиплікатора з 7,55 у 2019 р. до 15,15 у 2025 р. свідчить про активне використання позикових ресурсів для розширення діяльності, що підвищило фінансовий левередж банку. Водночас коливання ROA — від 0,40% у 2019 р. до 1,69% у 2025 р. — вказує на поступове відновлення ефективності активів після зниження у кризові роки.

Наявність довгострокових зобов'язань сприяє розширенню обсягів кредитування, оскільки гнучке управління зобов'язаннями дає банкам можливість активно нарощувати свої активи, залучаючи необхідні ресурси шляхом розміщення строкових депозитів [57, с. 2-3]. Наступним етапом аналізу економічної діяльності ПАТ "МТБ БАНК" є визначення структури зобов'язань банку, яка представлена на рисунку 2.5.

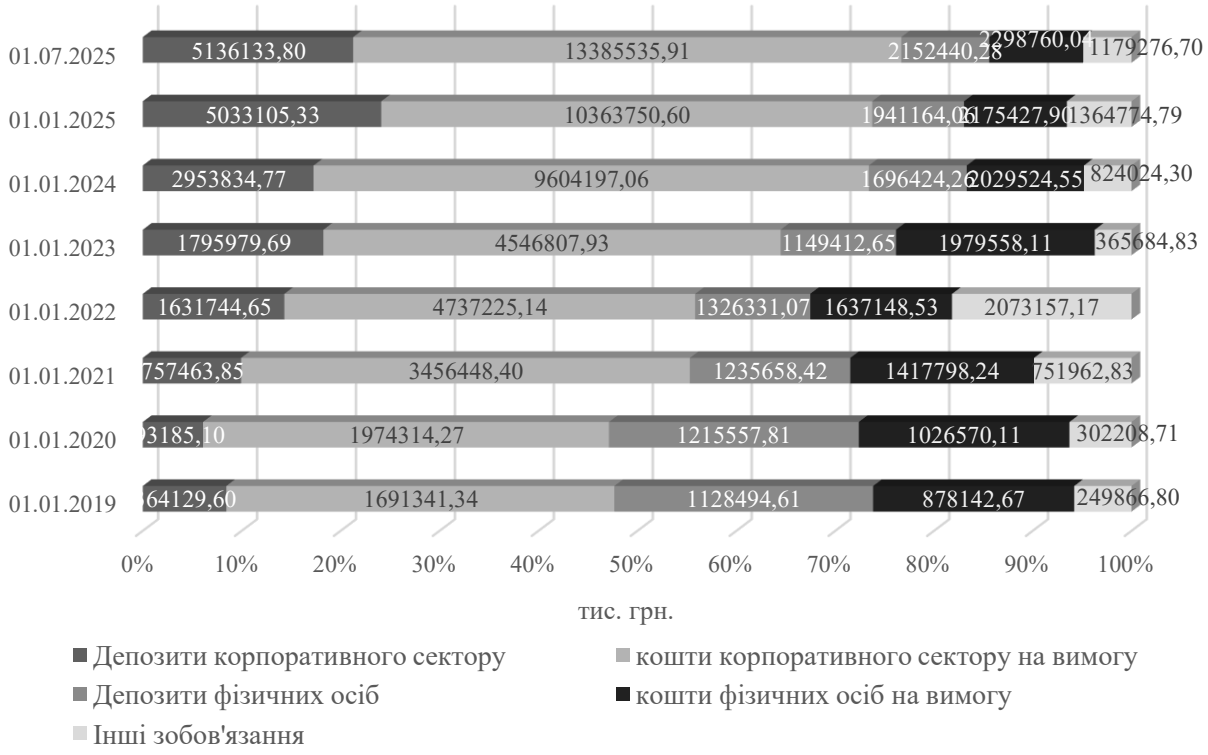

Рис. 2.5 Динаміка структури зобов’язань ПАТ “МТБ БАНК” за період 01.01.2019 - 01.07.2025.

Джерело: складено автором за матеріалами [55]

Загальний обсяг зобов’язань збільшився з 4 311 975 тис. грн станом на 01.01.2019 р. до 24 152 146,74 тис. грн станом на 01.07.2025 р., тобто у понад 5,6 рази. Домінуючу частку в структурі зобов’язань банку становлять кошти корпоративного сектору, які демонструють найбільш виражене зростання. Обсяг депозитів корпоративних клієнтів збільшився з 364 130 тис. грн у 2019 р. до 5 136 134 тис. грн у 2025 р., тобто у 14 разів. Паралельно з цим кошти корпоративного сектору на вимогу зросли з 1 691 341 тис. грн до 13 385 535,91 тис. грн, що свідчить про суттєве підвищення ліквідності ресурсної бази банку.

Переважання коштів корпоративних клієнтів на вимогу у структурі зобов’язань ПАТ «МТБ БАНК» зумовлене насамперед прагненням бізнесу зберігати високу ліквідність в умовах економічної та воєнної нестабільності. Підприємства у цей період уникають довгострокового розміщення коштів,

залишаючи значні обсяги на поточних рахунках для оперативного проведення розрахунків і реагування на зміни фінансового середовища.

Позитивну, хоча й менш динамічну, тенденцію демонструють залучені кошти фізичних осіб. Депозити фізичних осіб зросли з 1 128 495 тис. грн до 2 152 440 тис. грн, а кошти на вимогу — з 878 143 тис. грн до 2 298 760,05 тис. грн. Це зростання відображає збереження довіри населення до банку, попри складну макроекономічну ситуацію. Проте слід зазначити, що структура коштів фізичних осіб зазнала певних змін — зростає частка вкладів на вимогу, що свідчить про орієнтацію клієнтів на збереження ліквідності заощаджень та обережність у прийнятті довгострокових фінансових рішень.

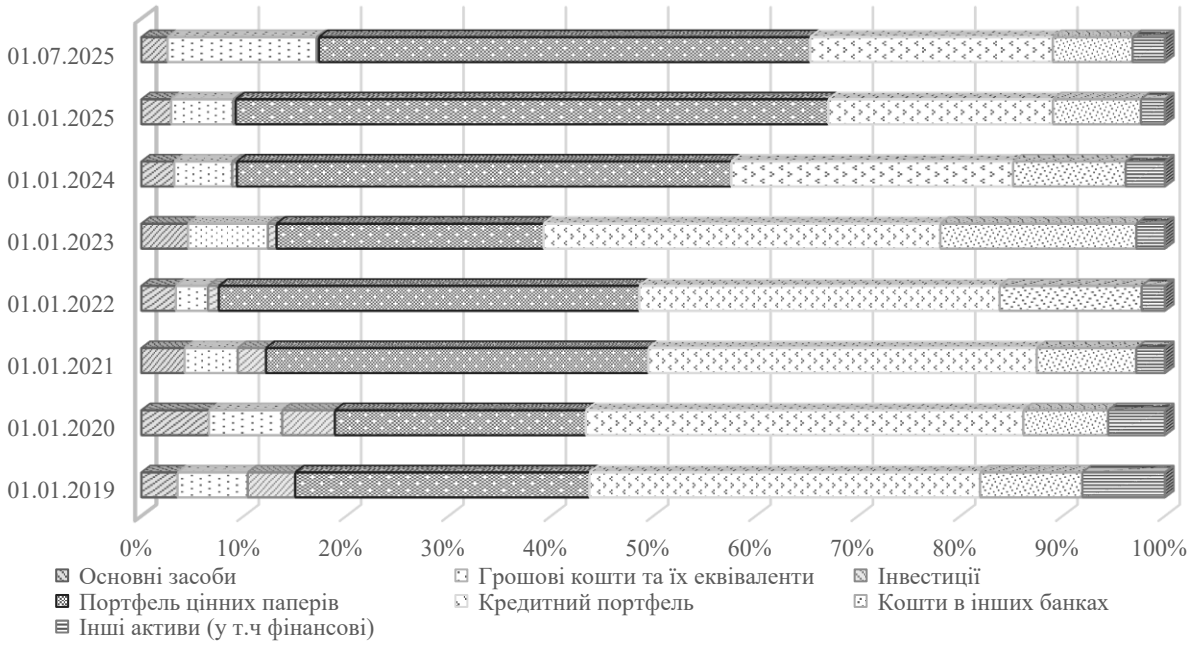

Рис. 2.6 Структура активів ПАТ “МТБ БАНК” за період 01.01.2019 - 01.07.2025.

Джерело: складено автором за матеріалами [55]

У наступному етапі аналізу економічної діяльності ПАТ “МТБ БАНК” варто розглянути структуру активів банку, зображену на рисунку 2.6. Вона відображає економічну діяльність установи, оскільки характеризує напрями і пропорції використання ресурсів для забезпечення доходності та управління

ризиками, демонструючи пріоритети банку у формуванні його бізнес-моделі, рівень ризиковості операцій та ефективність використання капіталу.

Загальні активи банку зросли з 4 998 007,12 тис. грн на 01.01.2019 до 25 912 488,27 тис. грн на 01.07.2025, що свідчить про суттєве розширення масштабів діяльності та ресурсної бази. Основні засоби збільшилися з 176 241,99 тис. грн у 2019 році до 662 809,64 тис. грн станом на середину 2025 року, що демонструє поступове нарощування інфраструктури банку, проте їхня частка в структурі активів залишається невеликою.

Грошові кошти та їх еквіваленти зросли з 342 771,20 тис. грн у 2019 році до 3 767 795,11 тис. грн на 01.07.2025, із помітним прискоренням після 2023 року (1 026 472,82 тис. грн на 01.01.2024 та 1 357 767,67 тис. грн на 01.01.2025), що свідчить про підвищення ліквідності банку та наявність резервів для активних операцій.

Портфель цінних паперів демонструє значну динаміку: 1 436 736,00 тис. грн на початок 2019 року, зростання до 5 089 222,00 тис. грн на 01.01.2022, падіння до 2 803 603,00 тис. грн у 2023 році, а потім різке збільшення до 12 432 882,00 тис. грн на 01.07.2025. Це свідчить про активну роботу банку на фінансовому ринку та прагнення до формування інвестиційного доходу.

Кредитний портфель також показує стійке зростання з 1 907 702,17 тис. грн у 2019 році до 6 150 435,24 тис. грн у середині 2025 року, за винятком незначного коливання у 2023–2025 роках (4 924 775,39 тис. грн на 01.01.2025), що демонструє пріоритет банку на класичне кредитування як основне джерело доходів.

Кошти в інших банках збільшилися з 499 800,52 тис. грн на 01.01.2019 до 2 019 745,39 тис. грн на 01.07.2025, відображаючи ефективніше управління ліквідністю та міжбанківськими операціями.

Кінцевий фінансовий результат функціонування банку та ефективність використання його ресурсного потенціалу можна безпосередньо прослідити через дослідження структури прибутку, що дасть змогу виявити основні джерела формування доходів, ступінь залежності від процентних чи непроцентних

доходів, а також оцінити вплив витратної частини на кінцеву результативність діяльності.

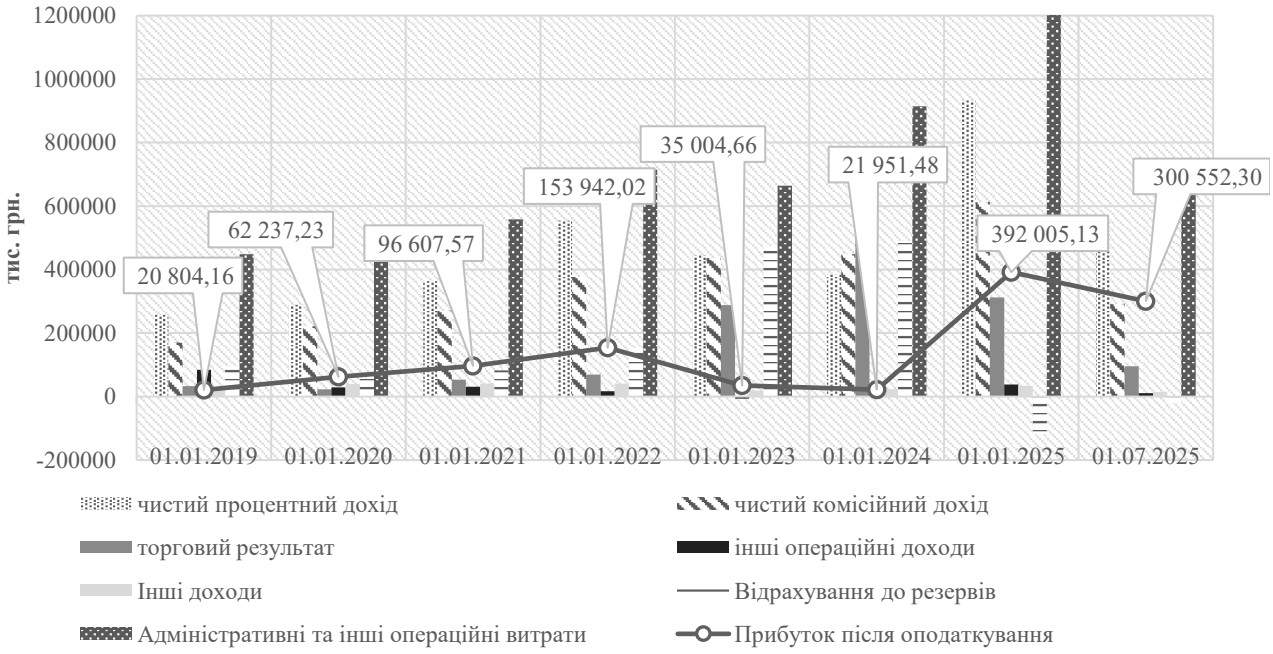

Рис. 2.7 Динаміка фінансових результатів ПАТ “МТБ БАНК” за період 01.01.2019 - 01.07.2025

Джерело: складено автором за матеріалами [55]

З даних, що представлені на рисунку 2.7 можемо прослідкувати, що за 01.01.2019 - 01.07.2025 рр. прибутковість діяльності ПАТ «МТБ БАНК» характеризується нестабільною, але загалом позитивною динамікою, що пояснюється впливом як внутрішніх, так і зовнішніх чинників, зокрема — воєнного стану, зміни податкової політики та коливань на фінансових ринках. Найбільш суттєве зростання прибутку після оподаткування спостерігалося станом на 01.01.2025 р. — 392 005 тис. грн, що стало результатом активізації банківських операцій, нарощення чистого процентного доходу (933 633 тис. грн) та зростання торгового результату (312 516 тис. грн).

Основними джерелами прибутку банку упродовж досліджуваного періоду залишаються чистий процентний і комісійний доходи, які демонструють стійке

зростання до 2025 р., водночас, торговий результат зазнає значних коливань, досягаючи піку у 2023 р. (667 023 тис. грн) — через активізацію операцій з валютними та цінними паперами під час воєнних коливань ринку.

Витратна частина діяльності банку у 2023–2024 рр. різко зросла: адміністративні та операційні витрати перевищили 900 млн грн, а відрахування до резервів — майже пів мільярда. Саме це, разом із посиленням податкового навантаження на банківський сектор у воєнний період, стало причиною різкого скорочення чистого прибутку після оподаткування у 2023 р. (лише 21 951 тис. грн при прибутку до оподаткування 124 712 тис. грн). Наприкінці 2023 року Верховна Рада встановила податок на прибуток банків на рівні 50% та зобов'язала їх сплатити його за такою ставкою ретроспективно (тобто заднім числом) за весь 2023 рік. У листопаді 2024 року парламент знову зобов'язав банки заплатити річний податок на прибуток за ставкою 50% [58].

2.2 Оцінка процесів супроводження кредитних операцій юридичних осіб в ПАТ «МТБ БАНК»

Посада працівника кредитної адміністрації в ПАТ “МТБ БАНК” відноситься до операційного супровіду, але при цьому має характер багатоманітності, оскільки фахівець супроводження відноситься до так званого “мідл-офісу”.

Фронт-офіс зосереджується на укладенні угод, продажах та генерації прибутку, що створює потенційний конфлікт інтересів між досягненням комерційних результатів і дотриманням прийнятного рівня ризику. Бек-офіс, своєю чергою, виконує облікові, розрахункові та звітні функції, діючи вже постфактум, тобто після здійснення операцій. Таким чином, між етапами прийняття рішень і їх контролю формується розрив, який може призвести до накопичення ризиків, помилок або фінансових втрат [59].

Основне завдання мідл-офісу полягає у забезпеченні незалежного моніторингу ризиків, оцінюванні доцільності угод, аналітичному супроводженні управлінських рішень та контролі за їх відповідністю внутрішнім політикам і нормативним вимогам.

Рис. 2.8 Напрями супроводу кредитної операції юридичної особи

Джерело: складено автором за матеріалами [60]

Фахівець кредитної адміністрації ПАТ “МТБ БАНК” є фігурою мідл-офісу банку, який забезпечує супроводження кредитних операцій юридичних осіб на всіх етапах їх життєвого циклу — від укладання кредитного договору до його

повного погашення. Його діяльність спрямована на контроль за дотриманням внутрішніх політик банку, нормативів НБУ та умов кредитних угод, а також на мінімізацію операційних і кредитних ризиків.

Супроводження та моніторинг кредиту юридичної особи в ПАТ “МТБ БАНК” являють собою комплексний процес посткредитного контролю, який спрямований на забезпечення належного виконання умов кредитного договору, мінімізацію кредитного ризику та збереження інтересів банку, напрямки реалізації цього механізму представлена на рис. 2.8.

Однією із перших функцій, яку виконує фахівець супроводження корпоративних клієнтів - отримання кредитної справи на паперових носіях із внутрішнім описом усіх активних та документарних операцій та звірка опису з наявними документами у кредитній справі. Після цього здійснюється перевірка наявності обов’язкових документів для видачі кредиту / пролонгації / зміни умов. За повноту та правильність переданого пакета документів відповідає кредитний аналітик. Усі інші умови кредитного проєкту мають бути виконані (з наданням відповідних документів) кредитним аналітиком до моменту видачі кредиту або здійснення операції.

На рис. 2.9 зображений алгоритм дії працівника супроводження при отриманні нової кредитної справи. Важливо відмітити, що у разі відсутності обов’язкових документів згідно з установленим переліком видача / пролонгація / зміна умов фахівцем кредитної адміністрації не проводиться. Усі установчі та реєстраційні документи позичальника формуються та зберігаються у справі з юридичного оформлення рахунку, за повноту формування якої відповідають керівники підрозділів з обслуговування клієнтів. У виняткових випадках, за відсутності обов’язкових документів, угода може бути проведена за погодженням начальника кредитної адміністрації.

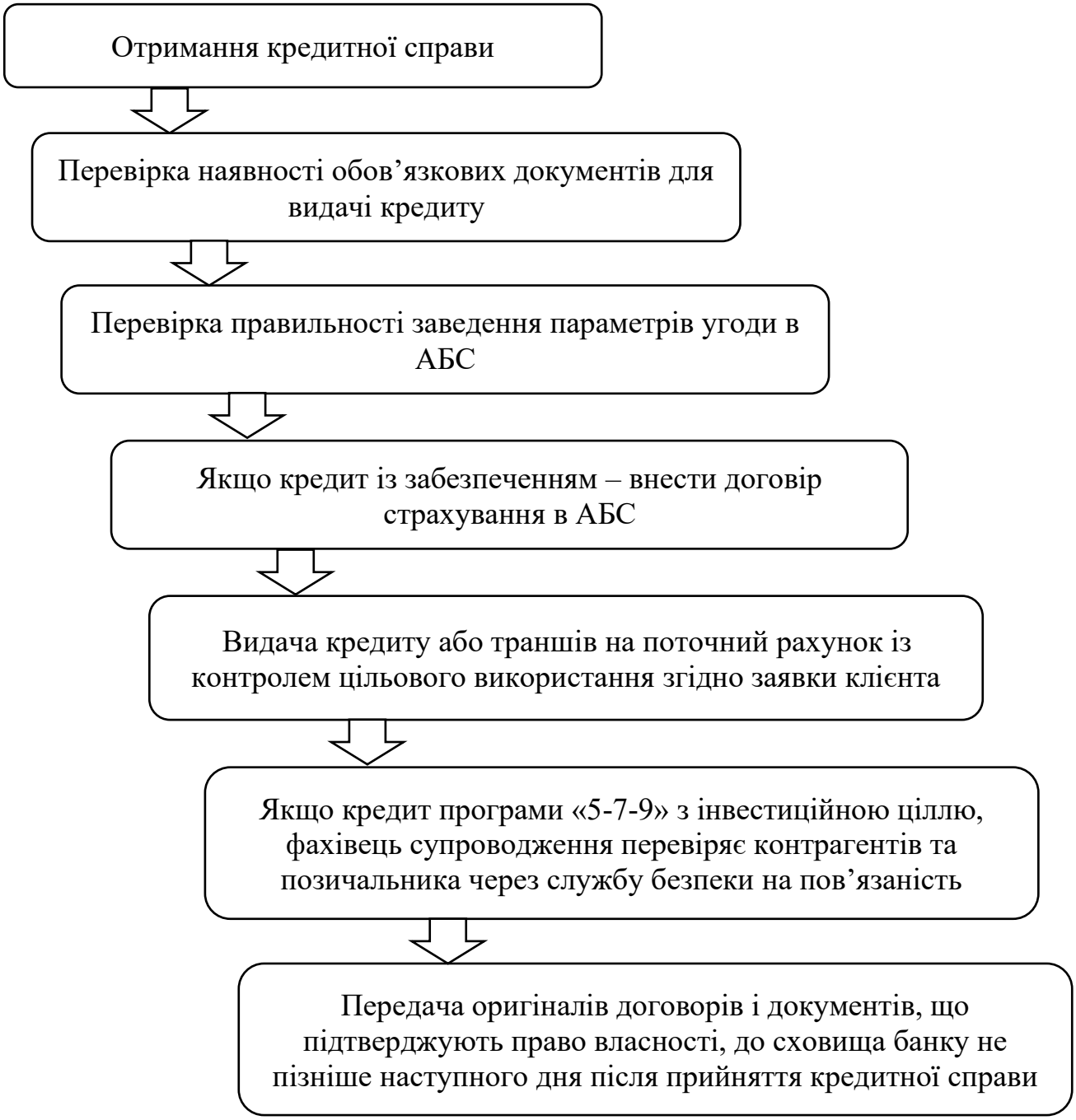

Рис. 2.9 Функції кредитного адміністратора при видачі нового кредиту.

Джерело: складено за даними внутрішніх документів банку

Майно, що передається Банку в забезпечення, підлягає обов'язковому страхуванню в акредитованих Банком страхових компаніях. Параметри договорів страхування як при наданні кредиту так і при супроводженні мають бути внесені до автоматизовану банківську систему (АБС) до надання першого траншу та в день пролонгації / укладання нового договору страхування виключно працівниками супроводження.

Працівник супроводження перевіряє відповідність умов договорів страхування вимогам Договору про співробітництво з акредитованою страховою компанією та вимогам протоколу колегіального органу (перелік базових ризиків, розмір франшизи, тарифи, розмір страхової суми тощо).

При цьому фахівець кредитної адміністрації надалі зобов'язаний контролювати умови укладання договорів страхування, їхнє своєчасне продовження / укладання на новий термін / строк, а також своєчасну оплату страхових платежів.

Після безпосередньої видачі кредиту або траншів на поточний рахунок, працівник супроводження протягом встановленого внутрішніми нормативними актами періоду складає акт цільового використання кредитних коштів згідно накладних, видаткових, кошторисів, актів виконаних робіт, балансових довідок - для інвестиційних кредитів, - та перевірку призначень платежів згідно платіжних інструкцій для кредитів із ціллю “поповнення оборотного капіталу”.

Акт підписується позичальником з однієї сторони та відповідальним працівником кредитної адміністрації - з іншої.

У разі виявлення порушень щодо цільового використання позичальником кредиту фахівець супроводження повідомляє про це свого керівника та працівника корпоративного бізнесу менеджера клієнта/ керівника центрального відділення, в якому обслуговується клієнт та готує і направляє клієнтові лист із зазначенням розміру штрафу за недотримання цільового використання коштів.

Якщо кредит використовується на цілі, відмінні від тих, які були визначені кредитним договором, Банк може ухвалити рішення про призупинення подальшого фінансування / повну відмову від фінансування / про направлення вимоги щодо погашення кредиту.

Працівники кредитної адміністрації контролюють своєчасну оплату клієнтом усіх комісій, передбачених кредитним договором; при цьому стягування банківських комісій за кредитами в іноземній валюті здійснюється у гривні за офіційним курсом НБУ: одноразові - за курсом на дату оплати,

багаторазові - за курсом на дату нарахування. Документи, що підтверджують оплату комісій, долучаються до Кредитної справи.

Однією із найважливіших функцій працівника супроводження для банку є визначення кредитного ризику позичальника шляхом розрахунку фінансового класу згідно методики НБУ. Здійснюється розрахунок за допомогою безпосередньої фінансової звітності, розшифровок рядків 2120 “інші доходи від операційної діяльності” та 2180 “Інші операційні витрати” звіту про фінансові результати та додатків до договору, які дають змогу проаналізувати наявність ознак дефолту за сімома факторами згідно постанови № 125 Національного банку України [61]. Розрахунок здійснюється не пізніше 90-ого дня з дати закінчення попереднього кварталу випадку подання боржником квартальної звітності.

Для моніторингу кредитного ризику співробітники Кредитної адміністрації та Управління ризик-менеджменту складають регулярні звіти на підставі якості обслуговування кредиту та фінансових показників клієнта. Вся інформація про суттєві ризики стосовно клієнтів, кредитоспроможність яких погіршується, доводиться до відома Кредитного комітету, який їх аналізує. Керівництво аналізує та контролює прострочені суми. Управління ризик-менеджменту Банку аналізує кредити за строками затримки платежів та у подальшому контролює прострочені залишки [62].

До іншого головного функціоналу фахівців кредитної адміністрації, які працюють з юридичиними особами, є перевірка виконання ковенант за кредитним договором. На рисунку 2.10 відображені найбільш поширені умови, які підлягають моніторингу виконання протягом кварталу.

Працівник кредитної адміністрації інформує бізнес-підрозділи про факти невиконання позичальниками умов договорів та рішень кредитного комітету, при цьому контролюючи сплату штрафних санкцій, передбачених кредитним договором за їх невиконання або несвоєчасне погашення кредиту та сплату процентів.

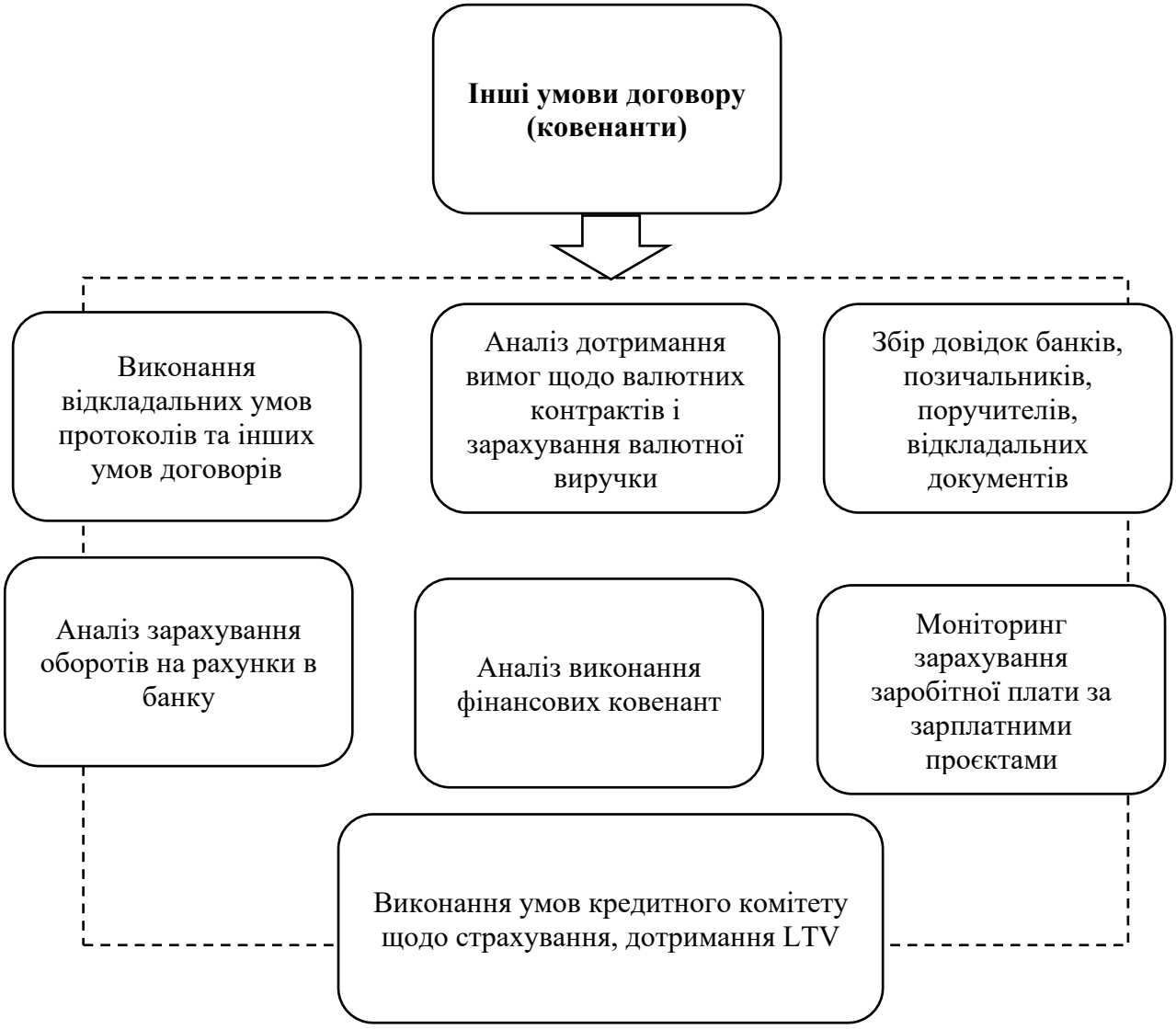

Рис. 2.10 Функціонал фахівця супроводження щодо аналізу ковенант за кредитами юридичних осіб

Джерело: складено за даними внутрішніх документів банку

Для виявлення боржників з ознаками проблемності без прострочення боргу, департамент супроводження кредитних операцій юридичних осіб проводить аналіз фінансового стану боржника з врахуванням сукупного боргового навантаження, ознаки дефолту, наявність арештів, зміни обсягів надходження виручки, зміну вартості забезпечення кредиту, та статус страхування, банкрутство, вплив групи, виконання умов проведеної реструктуризації, та інші фактори. Працівник кредитної адміністрації зобов'язаний інформувати свого безпосереднього керівника про всі порушення

щодо виконання клієнтами зобов'язань за кредитними договорами, договорами забезпечення і страхування, а також про всі інші проблемні ситуації за кредитними проєктами, які він супроводжує.

Якщо розглядати кредитне супроводження юридичних осіб не на рівні індивіда (працівника департаменту) або структурної одиниці (кредитна адміністрація) банку, а на рівні колегіального органу, то кредитний комітет та комітет кредитної оцінки ПАТ “МТБ БАНК” відіграють масштабну роль у безпосередньому механізмі, організації та контролю супроводження активних операцій корпоративних клієнтів.

Кредитний комітет (КК) ПАТ “МТБ БАНК” є колегіальним органом банку, що створений з метою виконання стратегії банку в галузі кредитування, інвестування, координації дії підрозділів та формування збалансованого диверсифікованого кредитно-інвестиційного портфелю, щомісячної оцінки якості активів банку та підготовки пропозицій щодо формування резервів на покриття можливих збитків від їх знецінення, здійснює контроль за кредитною та інвестиційною діяльністю банку в межах прав та повноважень, передбачених статутом, рішеннями загальних зборів акціонерів, наглядової ради та правління банку [63].

Комітет кредитної оцінки (ККО) - колегіальний орган, що діє в межах наданих наглядовою радою банку повноважень, за кредитним проєктами, що перевищують ліміти персональних лімітів керівників підрозділів банку.

Таким чином, ключова відмінність між кредитним комітетом і комітетом кредитної оцінки полягає в їхньому місці в системі управління ризиками: кредитний комітет формує загальну політику та стратегічну рамку здійснення кредитних операцій, забезпечуючи комплексний контроль за якістю активів і відповідністю кредитної діяльності банку встановленим цілям, тоді як комітет кредитної оцінки виконує функцію додаткового рівня експертизи та захисту від надмірних ризиків, здійснюючи поглиблену оцінку окремих кредитних проєктів підвищеної матеріальності.

Колегіальні органи, що беруть участь в процесах кредитування

Кредитний комітет

- Надання пропозицій щодо кредитної політики банку для подальшого затвердження наглядовою радою банку;
- Управління кредитним ризиком банку;
- Управління кредитним портфелем;
- Затвердження правил по складу і періодичності аналізу кредитного портфелю банку;
- Затвердження і зміна персональних лімітів керівникам структурних та відокремлених підрозділів банку;
- Визначення прийнятних об'єктів кредитування і видів забезпечення виконання зобов'язань за кредитними договорами;
- Прийняття рішень щодо надання кредитів, у т.ч. пов'язаним з банком особам, комунальним та державним підприємствам;
- Прийняття рішень щодо відкриття непокритих акредитивів, банківських гарантій ФО та ЮО;
- Прийняття рішень щодо авалю векселів та про відкриття лімітів операцій з авалювання векселів;
- Прийняття рішень щодо проведення лізингових операцій;
- Прийняття рішень про проведення кредитних операцій на нестандартних умовах (з відхиленням від стандартної дохідності та термінів);
- Прийняття рішень щодо змін умов проведення кредитних операцій: терміну, забезпечення, дохідності тощо
- Прийняття попередніх рішень щодо врегулювання заборгованості боржників;
- Забезпечення функціонування системи раннього реагування в підрозділах, що здійснюють активні операції
- Прийняття рішень щодо стягнення неустойки за кредитними договорами, договорами забезпечення для окремого клієнта банку;
- Прийняття рішень щодо придбання або продажу цінних паперів/корпоративних прав від імені та за рахунок банку;
- Здійснення загального контролю за своєчасним погашенням виданих кредитів;
- Затвердження заходів щодо проблемних активів;
- Оцінка якості активів банку та щомісячне затвердження розмірів резервів;
- Прийняття рішень за нестандартними схемами і ситуаціями з кредитування;
- Визнання заборгованості за активними операціями безнадійною;
- Прийняття рішень щодо прощення позичальнику боргу / частки боргу, а також рішень про відступлення боргу.

Комітет кредитної оцінки

- Прийняття рішень про надання кредитів на стандартних умовах;
- Прийняття рішень про проведення кредитних операцій на нестандартних умовах виключно у рамках відхилень і наданих лімітів повноважень;
- Прийняття рішень про відкриття непокритих акредитивів юридичним та фізичним особам, надання банківських гарантій;
- Прийняття рішень щодо авалю векселів та про відкриття лімітів операцій з авалювання векселів;
- Прийняття рішень щодо проведення лізингових операцій;
- Прийняття рішень щодо змін умов проведення кредитних операцій: терміну, забезпечення, дохідності, тощо;
- Прийняття рішень щодо нестягнення неустойки за кредитними договорами окремого клієнта;

Рис. 2.11 Рівень повноважень кредитного комітету та комітету кредитної оцінки ПАТ "МТБ БАНК"

Джерело: складено автором за матеріалами [63]

2.3 Аналіз кредитного ризику юридичних осіб ПАТ «МТБ БАНК»

Незважаючи на наявність загальносистемних тенденцій, рівень та структура кредитного ризику формуються під впливом унікальних характеристик кожного банку — його бізнес-моделі, галузевих пріоритетів, політики кредитування, рівня диверсифікації портфеля та внутрішніх процедур управління ризиками. Аналіз кредитного ризику за окремою банківською установою є ключовим елементом оцінки її фінансової стійкості та ефективності ризик-менеджменту.

Дослідження конкретної установи дає змогу не лише оцінити її поточний ризиковий профіль, але й виявити інституційні фактори, що обумовлюють відхилення від середньоринкових показників.

У випадку ПАТ «МТБ Банк» деталізований аналіз є особливо актуальним з огляду на особливості структури його кредитного портфеля, ступінь концентрації на окремих галузях економіки та рівень роботи з проблемними активами. Вивчення специфічних джерел формування кредитного ризику, динаміки ключових нормативів, а також якості портфеля дозволяє визначити ефективність застосовуваних банком механізмів контролю й мінімізації ризику та оцінити здатність установи підтримувати необхідний рівень фінансової надійності в умовах макроекономічної невизначеності.

Цільовими клієнтами Банку є юридичні особи сегменту середнього та малого бізнесу, та, вибірково, юридичні особи сегменту корпоративного бізнесу, а також фізичні особи – резиденти.

Наведені на рисунку 2.12 дані демонструють суттєву та поступову трансформацію структури активів ПАТ «МТБ Банк» у 2019–2025 рр., перш за все через скорочення частки кредитного портфеля у загальних активах. Якщо на початку 2019 року кредитний портфель становив 36,73 % активів, то у 2020 р. він досяг пікового значення 44,19 % (01.10.2020), після чого відбувається тенденційне зниження з певними коливаннями. У 2023–2025 рр. спостерігається

різке звуження кредитного компонента активів: на початку 2024 року частка знижується до 26,08 %, а у квітні 2025 року досягає мінімального за період значення 19,90 %, що свідчить про стратегічне скорочення ризикових активів у відповідь на погіршення макроекономічної ситуації та трансформацію структури балансу банку. Лише у III кварталі 2025 року спостерігається певне відновлення (до 23,07 %), яке все ж залишається істотно нижчим за передкризові рівні.

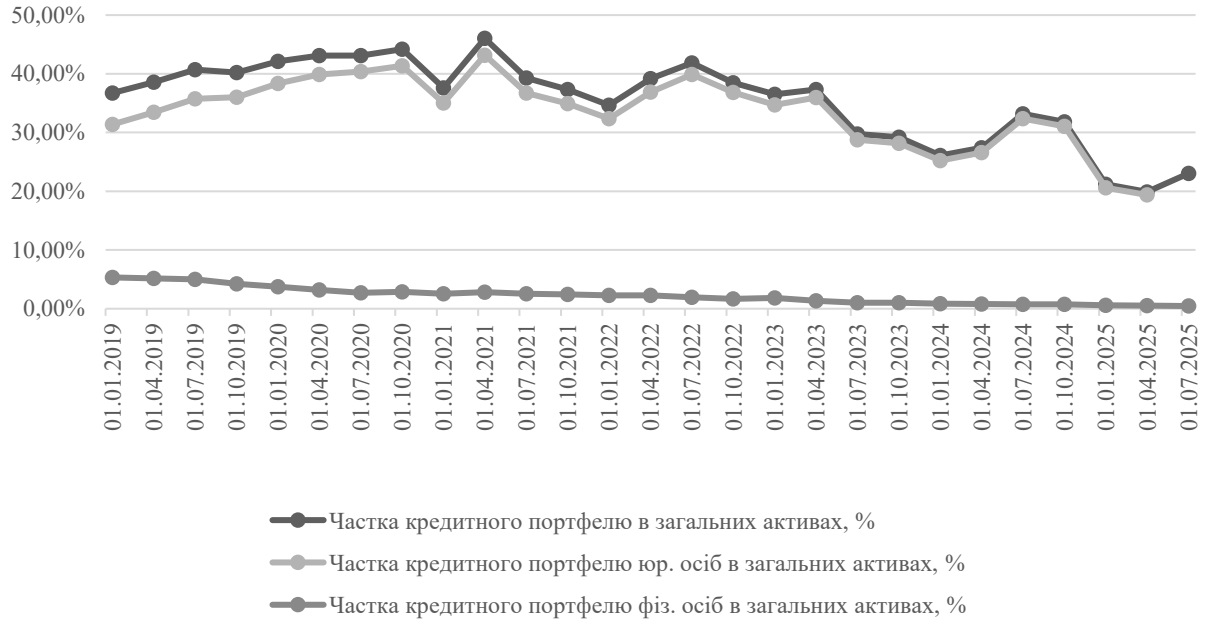

Рис. 2.12 Динаміка часток кредитного портфеля (т.ч. у розрізі кредитів юридичним та фізичним особам) у загальних активах банку за період 01.01.2019 - 01.07.2025

Джерело: складено автором за матеріалами [55]

Аналогічну динаміку демонструє частка кредитів юридичних осіб у загальних активах, яка у 2019–2020 рр. становила 31–41 %, у 2020 р. досягаючи пікових 41,34 %, після чого стабільно зменшується й у квітні 2025 року сягає лише 19,37 %. У свою чергу, кредити фізичним особам характеризуються не просто спадом, а структурним зменшенням ролі цього сегмента: якщо на початку 2019 року їх частка становила 5,33 %, то у 2025 р. вона знижується до 0,46–0,60 %, що фактично означає згортання роздрібного кредитування. Це свідчить про

чітку переорієнтацію банку на корпоративне кредитування впродовж усього періоду та мінімальне значення роздрібного сегмента для формування активів.

Причина того, що лінія частки кредитного портфеля юридичних осіб практично повністю накладається на лінію загальної частки кредитного портфеля, полягає в структурній домінантності корпоративних кредитів у балансі банку. На всьому проміжку часу кредитний портфель юридичних осіб формує 90–97 % усього кредитного портфеля (наприклад, 40,40 % з 43,11 % у липні 2020 або 22,61 % з 23,07 % у липні 2025). У результаті коливання загальної частки кредитів фактично відтворюють динаміку корпоративних кредитів, тоді як внесок фізичних осіб є настільки малим (у 2024–2025 рр. — менше 1 % загальних активів), що не здатний суттєво вплинути на загальну траєкторію показника.

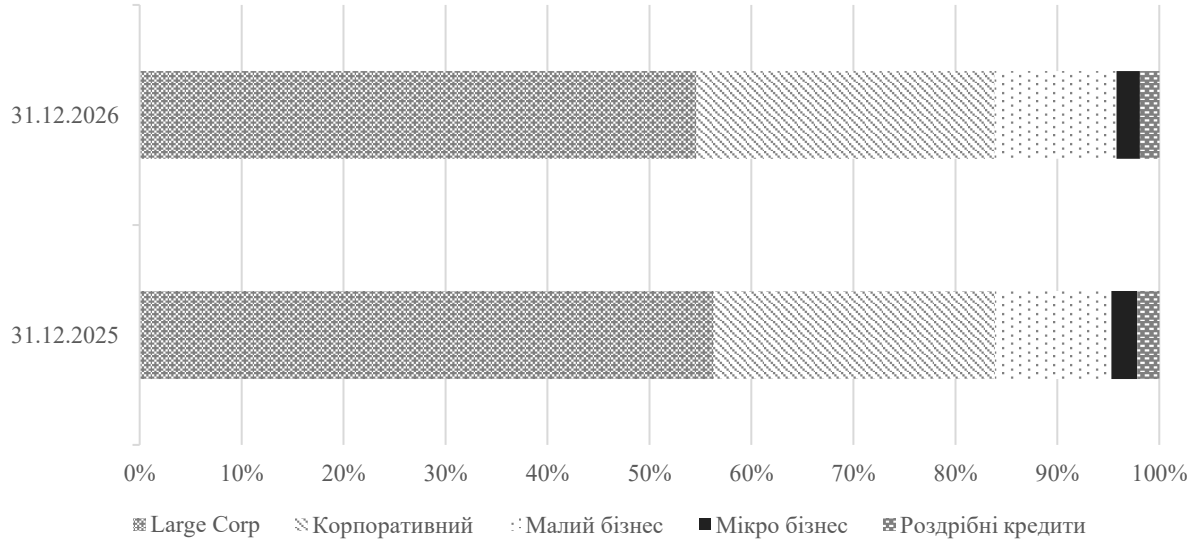

Рис. 2.13 Прогнозна структура кредитного портфелю ПАТ «МТБ БАНК» на 31.12.2025 та 31.12.2026 у розрізі розміру позичальників.

Джерело: складено за даними внутрішніх документів банку

Банк при формуванні кредитної діяльності в розрізі сегментів клієнтів орієнтується на дані, які вказані в затверджених бюджеті та стратегії розвитку ПАТ «МТБ БАНК» на майбутні роки. З рисунку 2.13 бачимо, що прогнозний розподіл кредитів у залежності від розміру клієнта зосереджується на

кредитуванні Large Corp та Корпоративних клієнтів. Їх прогнозна та запланована частка на кінець 2025 та 2026 років становить більше 80% кредитного портфелю. Прогнозна частка кредитів мікро бізнесу становитиме 11,45% та 11,96% на звітні дати, а роздрібні кредити – 2,16% та 1,89% відповідно.

Одним із базових елементів оцінки кредитного ризику банку є аналіз структури кредитного портфеля за видами економічної діяльності. Секторна концентрація трансформує як імовірність одночасних дефолтів, так і системний внесок інституції. Нерівномірний розподіл позик за секторами посилює вплив макроекономічних шоків (наприклад, падіння попиту в галузі або деградація цін на товари) на портфель.

Рис. 2.14 Структура кредитного портфеля ПАТ “МТБ БАНК” у розрізі галузей економіки станом на 01.07.2025

Джерело: складено автором за матеріалами [55]

Структура кредитного портфеля банку демонструє високу концентрацію ризикових активів у кількох домінантних секторах. Найбільшу частку займає

оптова торгівля – 29,72 %, що робить її ключовим драйвером кредитного ризику для установи. Хоча торгівля традиційно характеризується високою оборотністю та диверсифікацією товарних потоків, її чутливість до логістичних збоїв, імпортно-експортних обмежень і загального рівня ділової активності значно зростає під час війни. На другому місці перебуває сектор фінансових послуг (крім страхування та пенсійного забезпечення) — 16,02 %, і хоча їхній бізнес є капіталомістким і здатним забезпечувати високу дохідність, він також схильний до підвищеної ризиковості через залежність від ліквідності ринку та якості застави.

Суттєвою є частка позик, спрямованих у постачання електроенергії, газу, пари та кондиційованого повітря — 10,18 %. У мирний час цей сектор можна вважати стабільним, проте під час війни він стає одним з найбільш вразливих: критична інфраструктура потрапляє під обстріли, збільшується кількість аварійних ситуацій, підприємства несуть підвищені операційні витрати, а ризики неплатоспроможності зростають. Станом на листопад 2024 року загальні прямі збитки енергетичного сектору від початку повномасштабного вторгнення оцінювались у $14,6 млрд. Непрямі втрати енергетичного сектору через недоотримані доходи, зростання цін на електроенергію та перебої в роботі через відключення світла сягнули $43,1 млрд. [64]

Схожі аргументи стосуються і складського господарства та допоміжної діяльності у сфері транспорту (7,53 %), де логістичні ланцюги постійно порушуються, частина потужностей переміщується або знищується, а залежність від військових ризиків є прямою.

Диверсифікація кредитного портфеля банку виглядає частковою, а за деякими параметрами — недостатньою, що зумовлює підвищену концентрацію ризиків. З одного боку, портфель формально охоплює значну кількість видів економічної діяльності, що свідчить про наявність певної галузевої розосередженості. Однак ключовим недоліком є надмірна концентрація у кількох секторах, які формують основу кредитних вкладень. Зокрема, позики, спрямовані в оптову торгівлю (≈ 30 %) та фінансові послуги (≈ 16 %) разом

становлять майже половину всього портфеля, що створює значний концентраційний ризик. Тобто, формально портфель диверсифікований, але економічно він концентрований, оскільки результат залежить переважно від динаміки 2–3 галузей.

Таблиця 2.2

Кредитні ліміти позичальникам-юридичним особам в залежності від виду забезпечення

у тис. грн. *РКБ - регулятивний капітал банку*	Комітет Кредитної оцінки за операціями з юридичними особами	Кредитний Комітет	Кредитний комітет (із затвердження м Правлінням)
За типом забезпечення			
Застава майнових прав на банківський вклад (депозит)/ депозитний сертифікат/ Грошове покриття	60 000	до 10% РКБ	до 10% РКБ
Банківська гарантія/ Державна гарантія/ ОВДП	-	до 10% РКБ	до 10% РКБ
Іпотека з вищим пріоритетом	30 000	до 10% РКБ	до 10% РКБ
Застава транспортних засобів, обладнання, техніки і т.п. (нові, б/в)	10 000	до 10% РКБ	до 10% РКБ
Фінансова порука	5 000	до 10% РКБ	до 10% РКБ
Без забезпечення			
Незабезпеченні ліміти для клієнтів з гарним фінансовим станом	3 000	до 10% РКБ	до 10% РКБ
Овердрафти	5 000	до 10% РКБ	до 10% РКБ
Гарантії	5 000	до 10% РКБ	до 10% РКБ
Тендерні гарантії	30 000	до 10% РКБ	до 10% РКБ
Факторинг з регресом	7 000	до 10% РКБ	до 10% РКБ
Факторинг без регресу	6 000	до 10% РКБ	до 10% РКБ
Кредитні картки (овердрафт на картку)	300	600	3 000
Тимчасовий ліміт за карткою (овердрафт) на строк до 15 днів для клієнтів Персонального бізнесу		2 000	3 000

Джерело: складено автором за матеріалами [62]

Банк створив ряд кредитних комітетів, відповідальних за затвердження кредитних лімітів за окремими позичальниками. Повноваження кредитних комітетів щодо затвердження лімітів кредитування залежно від виду

забезпечення станом на 31 грудня 2024 року встановлені у розмірах, відображених у таблиці 2.2.

Оцінка забезпечення кредитних активів є ключовим елементом управління кредитним ризиком банку. Важливим аспектом є визначення, яка вартість – балансова чи справедлива – має пріоритетне значення для оцінки ризиків та формування резервів. Для цього проведено аналіз динаміки активів юридичних осіб із надлишковим та недостатнім забезпеченням, а також порівняння балансової та справедливої вартості забезпечення.

Таблиця 2.3

Характеристика забезпечення за кредитами юридичних осіб в ПАТ «МТБ БАНК» за 2023 та 2024 роки.

у тис. грн.	Активи з надлишковим забезпеченням	Активи з недостатнім забезпеченням	Балансова вартість активів	Справедлива вартість забезпечення
Динаміка зміни	-2,78%	-4,37%	-5,14%	-31,01%
01.01.2025	2 792 640	5 387 341	2 713 681	688 656
01.01.2024	2 872 624	5 633 665	2 860 780	998 126

Джерело: складено автором за матеріалами [62]

Станом на 01.01.2025 обсяг активів із надлишковим забезпеченням становив 2 792 640 тис. грн, що на 2,8% менше, ніж на 01.01.2024 (2 872 624 тис. грн). Активи з недостатнім забезпеченням знизилися з 5 633 665 тис. грн до 5 387 341 тис. грн (зменшення на 4,4%). Незважаючи на скорочення, частка недостатньо забезпечених активів залишається домінуючою, що свідчить про підвищений рівень кредитного ризику.

Балансова вартість активів зменшилася на 147 099 тис. грн (з 2 860 780 до 2 713 681 тис. грн), що становить -5,1%. Натомість справедлива вартість забезпечення скоротилася набагато суттєвіше – на 309 470 тис. грн (з 998 126 до 688 656 тис.

грн), тобто -31%. Така динаміка демонструє, що ринкова оцінка застави є більш волатильною та чутливою до економічних умов, ніж балансова.

Для управління ризиками банку справедлива вартість забезпечення є більш значущою, ніж балансова вартість активів. Це пояснюється тим, що саме справедлива вартість відображає реальну суму, яку банк може отримати при реалізації застави у випадку дефолту позичальника. Балансова оцінка має обліковий характер і не враховує ринкових коливань, що може призвести до недооцінки ризиків.

Таблиця 2.4

Оцінка дотримання ПАТ “МТБ БАНК” нормативів Н7 та Н8 протягом період 01.01.2019-01.07.2025

	Н7 ПАТ "МТБ БАНК", % (<25.0%)	Середній Н7 за сектором. %	Н8 ПАТ "МТБ БАНК". (≤8-кратного розміру регулятивного капіталу)	Середній Н8 за сектором
01.01.2019	17,33	20,76	58,77	119,63
01.04.2019	18,28	18,66	66,64	99,52
01.07.2019	19,90	18,69	165,57	103,31
01.10.2019	19,36	16,96	64,79	96,43
01.01.2020	19,68	17,12	69,87	88,04
01.04.2020	18,28	18,66	66,64	99,52
01.07.2020	19,90	18,69	165,57	103,31
01.10.2020	17,21	19,3	133,15	102,36
01.01.2021	18,88	18,64	168,34	99,58
01.04.2021	21,00	18,47	224,95	105,25
01.07.2021	19,22	18,26	254,83	107,61
01.10.2021	21,08	17,61	222,06	102,21
01.01.2022	23,47	17,84	264,87	97,27
01.07.2022	19,95	20,2	259,1	206,88
01.10.2022	22,10	17,55	291,81	106,27
01.01.2023	21,47	16,98	250,41	97,8
01.04.2023	21,37	16,17	231,95	87,35
01.07.2023	24,33	15,92	188,14	81,62
01.10.2023	24,70	15,01	296,46	74,82
01.01.2024	24,91	15,34	315,47	81,89
01.04.2024	21,91	15,95	274,16	90,01
01.07.2024	22,13	15,53	177,88	83,45
01.10.2024	24,44	15,92	270,24	85,1
01.01.2025	19,16	14,72	127,63	72,19
01.04.2025	24,26	15,65	263,95	92,6
01.07.2025	24,41	15,49	205,77	85,24

Джерело: складено автором за матеріалами [55]

Грамотне регулювання кредитної концентрації - одна з найефективніших стратегій підтримки фінансової стійкості та оптимізації витрат в системі з високим ступенем невизначеності. У цьому сенсі стабільність нормативу Н7 виглядає не як випадковий збіг, а як свідомий наслідок послідовного впровадження принципів обачного моделювання ризик-менеджменту.

З таблиці 2.4 значення Н7 банку протягом більшої частини періоду перебували нижче регулятивного порога 25 %, але часто наближалися до нього: пікові рівні 24,91 % (01.01.2024), 24,69 % (01.10.2023) і 24,33 % (01.07.2023) свідчать про обмежений «капітальний запас» щодо додаткових великих кредитів одному контрагентові.

При цьому середній рівень по сектору поступово знижувався до ≈15 % у 2024–2025 рр., що підкреслює, що МТБ Банк систематично працює з вищими, ніж середньосистемні, питомими значеннями Н7 — отже, його баланс більш вразливий до дефолту окремих великих позичальників.

Аналіз Н8 у світлі 8-кратного обмеження регулятивного капіталу демонструє іншу картину: хоча абсолютні значення Н8 у МТБ Банку (в окремі періоди 168–315 умовних відсоткових одиниць, наприклад 315,47 на 01.01.2024) суттєво перевищують середні по сектору (часто в діапазоні 70–120), вони залишаються помітно нижчими за регуляторний максимум у 800 %.

З юридичної точки зору норматив Н8 не був порушений; проте високі кратності вказують на значну експозицію щодо інсайдерів або пов’язаних груп, що створює концентрований ризик, репутаційні та корпоративно-управлінські вразливості, навіть за відсутності формального порушення ліміту.

Економічно така комбінація — Н7, що систематично наближається до граничного 25 %, та Н8, що багаторазово перевищує середні по сектору, але знаходиться в межах 8х капіталу — свідчить про двояку проблему: обмежений запас для додаткових великих зовнішніх кредитів (технічне обмеження по Н7) і одночасну концентрацію пов’язаних позицій (підвищений Н8).

У практичному вимірі це означає підвищену чутливість банку до шоків у межах окремих великих корпоративних клієнтів або пов’язаних груп; у кризових

сценаріях це може швидко транслюватися у втрати капіталу та необхідність посилення резервування. Особливо це критично в умовах воєнної невизначеності, коли дефолти одного великого контрагента або ланцюгові проблеми у галузі можуть спричинити непропорційні збитки.

З метою кількісного оцінювання впливу чинників, що визначають динаміку кредитного ризику ПАТ «МТБ БАНК», було побудовано багатофакторну лінійну регресійну модель, у якій залежною змінною виступає логарифм кредитного ризику (Y). До системи пояснювальних змінних включено чотири ключові фактори:

(X1) – частка кредитів ризикових галузей у портфелі юридичних осіб;

(X2) – частка кредитів п’яти найбільших галузей у портфелі юридичних осіб;

(X3) – частка непрацюючих кредитів юридичних осіб (NPL%);

(X4) – логарифм чистих активів банку.

“Ризиковими галузі” у портфелі кредитів юридичних осіб ПАТ “МТБ БАНК” включають в себе сільське господарство, мисливство та надання пов'язаних із ними послуг, постачання електроенергії, газу, пари та кондиційованого повітря, будівництво будівель та споруд а також складське господарство та допоміжна діяльність у сфері транспорту. Усі перелічені галузі схильні до погіршення економічної діяльності під час воєнного стану через військову агресію зі сторони РФ та втрат, пов’язаних із ними: втрата ринків збуту, пошкодження основних засобів внаслідок обстрілів, коливання цін на енергоносії та паливо тощо.

Сільське господарство, мисливство та супутні послуги традиційно належать до високоризикових сфер через значну залежність від природно-кліматичних умов, сезонність виробництва та високу волатильність цін на аграрну продукцію.

Частка кредитів п’яти найбільших галузей у портфелі юридичних осіб допомагає визначити диверсифікацію кредитного портфелю - скільки галузей утворюють його левову частку: оптова торгівля, складське господарство,

операції з нерухомим майном, сільське господарство, роздрібна торгівля, а в подальших звітних періодах - постачання газу та електроенергії, оренда, прокат і лізинг та надання фінансових послуг

З іншої сторони, чисті активи банку відображають фінансову стійкість та здатність покривати збитки, а також обсяг операцій та рівень ризик-апетиту. У регресії це стає фоновим контрольним фактором — чим більші чисті активи, тим легше банку утримувати кредитний ризик без критичних наслідків. У даній моделі вони представлені логарифмом.

Базою для всіх спостережень є звітний квартал, починаючи з 01.02.2019 по 01.07.2025, таким чином маємо 26 спостережень.

Таблиця 2.5

Кореляційна модель кредитного ризику ПАТ “МТБ БАНК”

	Y	*X1*	*X2*	*X3*	*X4*
Y	1				
X1	-0,152301628	1			
X2	0,758745778	0,121787796	1		
X3	0,858664385	-0,040298352	0,625943794	1	
X4	0,923628811	-0,092337235	0,750434945	0,771263	1

Джерело: розраховано та складено автором за матеріалами [55]

Кореляція кредитного ризику з часткою кредитів ризикових галузей (Y - X1) має дуже слабкий зворотний зв’язок, кореляція становить -0,152. Отже, частка даних галузей майже не пов’язана з логарифмом кредитного ризику.

Пара Y - X2 (частка кредитів п’яти найбільших галузей) демонструє сильний позитивний зв’язок та дорівнює 0,759, концентрація портфелю у трьох-чотирьох галузях однозначно підвищує кредитний ризик.

Y – X3 (відношення NPL до кредитного портфелю) становить 0,859 та показує дуже сильний позитивний зв’язок — оскільки змінна лагована на один звітний період, зростання NPL% у минулому періоді суттєво підштовхує ризик сьогодні.

Найсильніший зв’язок з логарифмом кредитного ризику демонструє логарифм чистих активів банку: зростання чистих активів корелює з вищим кредитним ризиком. Показник кореляції становить 0,924.

Таблиця 2.6

Статистика регресії та дисперсійний аналіз

Статистики регресії					
Множинна кореляція	0,957897189				
R-квадрат	0,917567025				
скоригований R-квадрат	0,901865506				
Стандартна помилка	0,275341277				
К-ть спостережень	26				
ANOVA (дисперсійний аналіз)					
	df	*SS*	*MS*	*F*	*Значущість F*
Регресія	4	17,72142996	4,430357491	58,43811	4,4236E-11
Залишки	21	1,592069196	0,075812819		
Загалом	25	19,31349916			

Джерело: розраховано та складено автором за матеріалами [55]

З таблиці 2.6 значення показника R квадрат є більшим від 0,7, отже модель адекватна. Також Множинний R та R квадрат наближаються до одиниці, що позитивно характеризує точність побудованої моделі. F-статистика моделі становить 58,44, що при p-value $4{,}42 \times 10^{-11}$ свідчить про статистично значущу модель у цілому. Це означає, що між залежною та незалежними змінними існує стійкий лінійний зв’язок.

Значення коефіцієнту при X4 ln(Чисті активи) 0,8543 ($p \approx 0{,}00058$) можемо трактувати як еластичність. Тобто при зростанні чистих активів на 1% очікуване значення кредитного ризику збільшується приблизно на 0,8543%, за всіх інших чинників незмінними.

Масштаб банку (його капітал/чисті активи) тісно пов’язаний з абсолютною сумою кредитного ризику: більші банки можуть мати більші портфелі і

відповідно більші абсолютні очікувані втрати. Однак позитивний знак також може свідчити про агресивну кредитну експансію при зростанні капіталу.

Таблиця 2.7

Аналіз коефіцієнтів регресії

	Коефіцієнти	*Стандартна помилка*	*t Stat*	*P-value*
Перетин	-3,4921	2,9122	-1,1991	0,2438
X змінна 1	-2,6447	1,5085	-1,7532	0,0941
X змінна 2	3,1756	1,7032	1,8645	0,0763
X змінна 3	5,3309	1,4625	3,6452	0,0015
X змінна 4	0,8543	0,2110	4,0485	0,0006

Джерело: розраховано та складено автором за матеріалами [55]

Коефіцієнт при X3 (NPL%) становить 5,3309 (p ≈ 0,0015): якщо NPL збільшується на 1 процентний пункт, то кредитний ризик зростає на ≈0,0533, тобто кредитний ризик зросте приблизно на 5,33%

Зростання проблемних кредитів у попередньому періоді не лише відображає вже виниклі ризики, а й свідчить про погіршення якості обслуговування портфеля в майбутньому. Висока чутливість (понад +5) у свою чергу свідчить про кумулятивний ефект кредитних проблем

Значення коефіцієнту при X2 (частка топ-5 галузей) становить 3,1756 (p ≈ 0,076), а це означає, що зростання частки топ-5 галузей на 1 процентний пункт пов’язано зі зростанням ln(Ризик) на ≈0,0318, тобто ≈3,18% збільшення кредитного ризику.

Підвищення концентрації є очевидним чинником зростання кредитного ризику, оскільки зосередження портфеля в обмеженій кількості галузей підвищує чутливість банку до шоків у секторах, що домінують у портфелі.
Межова значущість (п≈0,076) фактору дає змогу бути істотним на 10% рівні, але не витримує строгих 5% тестів.

Збільшення частки ризикових галузей на 1 п.п. асоційоване зі зменшенням логарифму кредитного ризику на ≈0,02645, тобто ≈-2,64% зниження кредитного ризику. Проте через межова значущість (p≈0,094) не можна робити тверді висновки.

Негативний знак може означати завчасний контроль кредитування ризикових секторів через встановлення обмежень, тому при зростанні частки ризикових галузей у минулому періоді банк може оперативно коригувати політику, зменшуючи майбутній ризик.

Оцінене рівняння має вигляд:

$$\ln(Y) = -3{,}492 - 2{,}645X1 + 3{,}176X2 + 5{,}331X3 + 0{,}854X4 \qquad (2.1)$$

Статистично значущими на рівні <1% є змінні X3 і X4, а X2 значуща на рівні 10%. X1 слабко значуща, однак зберігає теоретично логічний напрямок впливу.

Побудована модель демонструє, що кредитний ризик ПАТ «МТБ БАНК» визначається не окремим фактором, а комплексом структурних характеристик кредитного портфеля та загальною динамікою розвитку банку.

Висока концентрація кредитних вкладень (X2) та динаміка проблемних кредитів (X3) є ключовими джерелами зростання ризику. Особливо значущий NPL%, що вказує на інерційність процесів погіршення якості портфеля.

Зростання чистих активів (X4) так само супроводжується підвищенням ризику, що відображає агресивне розширення кредитної діяльності у періоди росту банку та природу кредитного ризику

Зміни частки ризикових галузей (X1) мають обмежений вплив, це свідчить про радше ефективні механізми контролю та лімітів щодо таких секторів. Високий рівень детермінації (R^2=0,918) підтверджує, що модель адекватно відображає фактичні закономірності формування кредитного ризику в банку.

Дисперсійний аналіз підтверджує статистичну значущість моделі, а наявність логарифмічних перетворень забезпечує більш коректну інтерпретацію змін кредитного ризику в умовах його довгострокового зростання.

Висновки до другого розділу

ПАТ «МТБ Банк» протягом 2019-2025 років зберігав провідні позиції, фіксував прибутки навіть у періоди економічної та економічної нестабільності, при цьому покращуючи свій кредитний рейтинг. Аналіз фінансових результатів, структури активів і зобов'язань банку підтверджує позитивну динаміку зростання масштабів діяльності, зміцнення ліквідності, прибутковості та диверсифікації активів.

Фахівець супроводження кредитних операцій юридичних осіб в ПАТ «МТБ Банк» виступає провідною ланкою між бек- та фронт-офісами, зменшуючи розрив між специфікою функціоналу даних підрозділів, забезпечує незалежний моніторинг ризиків, оцінює доцільності угод, аналітичне супроводженні управлінських рішень та контроль за їх відповідністю внутрішнім політикам і нормативним вимогам. Його завданнями є насамперед ведення кредитної справи боржника, контроль встановлених лімітів, моніторинг виконання ковенантів за кредитними договорами, а також своєчасне виявлення ознак потенційної проблемної заборгованості, у т.ч. шляхом обов'язкового розрахунку фінансового класу позичальника.

Найбільшу роль у дотриманні політики управління кредитним ризиком ПАТ «МТБ Банк» виступають два його колегіальні органи – кредитний комітет та комітет кредитної оцінки, які зі свого боку приймають рішення щодо кредитування проєктів, змін умов кредитного договору, затвердження заходів щодо проблемних активів, прийняття рішень щодо відступлення боргу за кредитами тощо.

Аналіз кредитного ризику ПАТ «МТБ Банк» за 2019-2025 роки показав, що банк схильний кредитувати галузі, які під час воєнного стану можуть вважатися ризиковими, з їх піковою часткою у портфелі в розмірі 38,58% за результатами 2024 року. Диверсифікація кредитного портфелю банку не є достатньою,

оскільки присутня надмірна концентрація у оптовій торгівлі та фінансових послугах, що разом становлять майже половину всього портфеля.

Банк дотримувався нормативів кредитного ризику Н7 та Н8, проте їх значення перевищувало середньо по сектору, а наражає баланс на більшу вразливість до дефолту окремих великих позичальників.

Шляхом побудови кореляційно-регресивної моделі було встановлено, що висока концентрація кількох найбільших галузей та динаміка проблемних кредитів відіграють найбільшу роль у формуванні кредитного ризику ПАТ «МТБ Банк», у той час як галузева концентрація мала обмежений вплив, банк ефективно контролює галузеві ризики.

РОЗДІЛ 3
НАПРЯМИ УДОСКОНАЛЕННЯ СУПРОВОДЖЕННЯ КРЕДИТНИХ ОПЕРАЦІЙ ЮРИДИЧНИХ ОСІБ В УМОВАХ НЕВИЗНАЧЕНОСТІ

3.1 Міжнародний досвід визначення методів адміністрування кредитів юридичних осіб

Кредитне адміністрування є невід'ємною частиною кредитування та методом оцінки, аналізу та боротьби з усіма специфічними наслідками, які витікають з даного процесу. Ми розглянули м65.еханізми супроводження кредитних операцій юридичних осіб в Україні, проаналізувавши наукову літературу, інтернет-джерела та використовуючи практичний досвід, що в загальному результаті дало змогу оцінити дані процеси на прикладі окремої банківської установи.

Не менш важливою є оцінка закордонних практик супроводження активних операцій, порівняння яких допоможе сформулювати власні пропозиції щодо покращення, автоматизації та ефективного розподілу функціоналу, що можна застосувати у вітчизняному досвіді.

Базельський комітет постановляє, що кредитне адміністрування є критичним елементом у підтриманні безпеки та надійності банку. Після надання кредиту відповідальність за його належне ведення покладається на бізнес-підрозділ, часто у співпраці з командою підтримки кредитного адміністрування. Це включає підтримання кредитної справи в актуальному стані, отримання поточної фінансової інформації, надсилання повідомлень про поновлення та підготовку різних документів, таких як кредитні угоди [65, с. 14].

Кредитне адміністрування та моніторинг є не просто технічними елементами операційної діяльності банку, а фактично інфраструктурою для підтримання його стійкості та здатності керувати ризиком у режимі реального часу. Взаємозв'язок елементів формує єдиний контур контролю, де кожна

операція сприяє ранньому виявленню ризиків та підвищенню прозорості кредитного портфеля.

Рис. 3.1 Наслідковий механізм організації ефективного кредитного адміністрування

Джерело: складено автором за матеріалами [65]

EBA (European Banking Authority) розробив настанови по збору даних щодо моніторингу кредитів в Європейському Союзі, які відображені у керівних положеннях щодо надання та моніторингу позик [66]. У рамках даного положення моніторингу кредитних експозицій та позичальників, установи повинні контролювати всі непогашені суми та ліміти, а також чи виконує позичальник зобов'язання щодо погашення, як зазначено в кредитній угоді, та чи відповідає він умовам, встановленим на момент надання кредиту, таким як дотримання кредитних показників та ковенантів.

Установи також повинні контролювати, чи відповідають позичальники та забезпечення політиці кредитного ризику та умовам, встановленим на момент надання кредиту, наприклад, чи підтримується вартість застави та інших методів покращення кредитної спроможності, чи підтримуються будь-які застосовні ковенанти, та чи відбувся негативний розвиток цих факторів або інших факторів, що впливають на профіль ризику позичальника та/або кредитних ліній.

У банків існують різні інструменти для моніторингу кредитів; серед найпоширеніших – моніторинг транзакційних рахунків, управління відносинами з клієнтами, регулярні вимоги щодо звітності, кредитні ковенанти, стрес-тестування кредитів, а також внутрішні системи кредитного рейтингування та скорингу.

Так, фахівцем Федерального резервного банку Філадельфії Накамурою Л. І. у своїй робочій праці стверджується, що інформація про операції позичальників, яка здебільшого отримується банками безпосередньо через їхні рахунки, ставить кредиторів у вигідніше становище, оскільки дозволяє максимально забезпечити погашення кредитів відповідно до умов кредитних договорів [67, с. 6].

Банки так само використовують таку інформацію для прийняття рішень щодо надання нових кредитних зобов’язань, моніторингу наявних кредитів, а також визначення подальших дій щодо проблемних кредитів.

Досвід із Швеції, коли були введені зміни до Закону про право пріоритету, особливо показує, що банк знижує оцінну вартість застави та одночасно підвищує процентну ставку. Банк зменшує свій внутрішній кредитний ліміт для позичальника та офіційно знижує його рейтинг [68, с. 12].

Втім, інтенсивність і частота моніторингу стану застави та позичальника істотно зменшуються. Застава є цінною для позичальника та важливою для банку. Хоча надання високоякісної застави дозволяє позичальникам сплачувати нижчі кредитні ставки та отримувати вигоду від збільшеної доступності кредиту, дані також вказують на те, що кредитори зберігають стимули здійснювати

моніторинг позичальника. У результаті застава посилює роль кредиторів як делегованих “моніторщиків”.

Дослідженням Н. Бранцолі та Ф. Фрингуеллотті у робочих звітах Федерального банку Нью-Йорку, яке можна охарактеризувати як вузьконаправлене, що аналізує причинно-наслідковий вплив банківського моніторингу на погашення позик, використовуючи унікальні мікродані італійського Кредитного реєстру, було виявлено: автори створили об’єктивний індикатор моніторингу як кількість запитів банку до реєстру щодо існуючих позичальників та експлуатації різниці в регіональній податковій ставці IRAP як інструмент, що викликає екзогенні зміни в стимулах банків посилювати моніторинг [69, с. 41].

Інтенсифікація моніторингу (більше запитів інформації) статистично значимо знижувала ймовірність прострочки — ефект найсильніший для строкових кредитів і проявляється через 2–3 квартали після запиту, що свідчить про економічну значимість операційного нагляду за позичальниками.

Варто також зазначити, що і кредити, засновані на відносинах банку з позичальником (relationship loans), мають місце і в міжнародній практиці. А. Бут та А. Такор у своїх дослідженнях визначили, що під час надання та ціноутворення кредитів і моніторингу позичальників банки отримують інформацію про кредити, яка обмежує їхню ліквідність на ринку. Водночас така неліквідність стимулює банки інвестувати у розвиток довгострокових відносин з позичальниками, здійснювати довгострокові зобов’язання та реструктуризувати кредитні договори позичальників, що перебувають у фінансовій скруті [70, с. 707].

Ми вважаємо, що кредити, засновані на відносинах, поєднують моніторинг, супроводження і гнучкість у прийнятті рішень, створюючи ситуацію виграшну ситуацію як для банку, так і для позичальника: банк контролює ризик, а позичальник отримує підтримку та можливість адаптуватися до фінансових труднощів без серйозних штрафів. У міжнародній практиці такі кредити часто

виділяють як ключовий інструмент ефективного управління кредитним портфелем, особливо для корпоративних позик середнього та великого бізнесу.

Банки, що мають тривалі відносини з позичальником, зазвичай отримують більше інформації про фінансовий стан бізнесу, плани розвитку, операційні проблеми. Це не лише дозволяє своєчасно виявляти потенційні проблеми, а й робить моніторинг більш цілеспрямованим і ефективним.

На відміну від стандартного кредитування, де банк обмежується лише формальними звітами та ковенантами, дане кредитування включає регулярні консультації, перевірки та взаємодію з менеджментом позичальника.

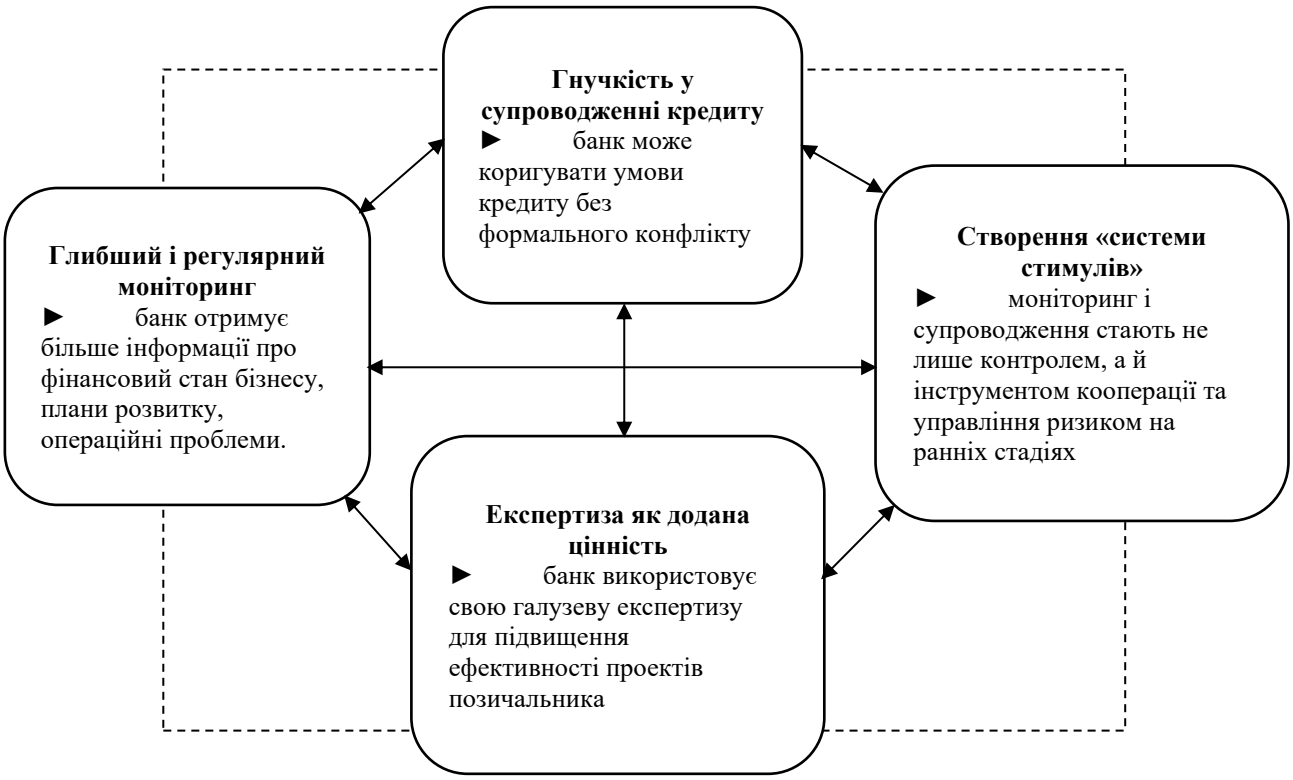

Рис. 3.2 Переваги кредитів, побудованих на відносинах, для банку

Джерело: складено автором за матеріалами [70]

Завдяки довірчим відносинам банк може коригувати умови кредиту без формального конфлікту — наприклад, відстрочити платіж, тимчасово знизити процентну ставку, дозволити перегляд забезпечення чи змінити графік погашення. Це зменшує ризик дефолту, оскільки підтримує фінансову стабільність позичальника.

Позичальник, знаючи, що банк добре обізнаний із його діяльністю і готовий підтримати у разі проблем, заохочується підтримувати прозорість у фінансовій звітності, дотримуватися умов договору та планувати грошові потоки більш відповідально. Таким чином, моніторинг і супроводження стають не лише контролем, а й інструментом кооперації та управління ризиком на ранніх стадіях.

Ба більше, банк використовує свою галузеву експертизу для підвищення ефективності проєктів позичальника. Це не просто оцінка ризику, а активне управління кредитом і підтримка розвитку бізнесу, що одночасно знижує ризик для банку і підвищує очікуваний дохід від кредиту.

Таблиця 3.1

Відношення непрацюючих активів до загального кредитного портфелю у за вибраними країнами

№	Країна	NPL/Загальний валовий портфель кредитів, %
1	Україна	37,35
2	Чад	31,51
3	Гана	20,58
4	Ірак	14,66
5	Бангладеш	9,57
6	Аргентина	3,55
7	Індія	1,72
8	Німеччина	1,54
9	Сполучене Королівство	0,98
10	США	0,85
11	Канада	0,46
12	Швеція	0,38

Джерело: складено автором за матеріалами [71]

З таблиці 3.1 бачимо, що країнами з найбільшим рівнем непрацюючих кредитів є Україна, Чад, Гана та Ірак. При цьому розвинені країни, по-типу Німеччини, США, Канади та Швеції підтримують рівень безнадійних позик на дуже низькому рівні.

Причинами низького рівня NPL у вищезазначених країнах є комбінація факторів. По-перше, зростання вторинних ринків дозволило банкам розпродавати портфелі проблемних кредитів, зменшуючи навантаження на їхні

баланси. По-друге, заходи державної підтримки, як-от під час пандемії COVID-19, відіграли значну роль у збереженні низького рівня непрацюючих кредитів під час пандемії, пом'якшуючи економічний вплив.

Також європейська банківська система була зміцнена завдяки регуляторним реформам, які збільшили капітал та ліквідність, зробивши банки більш стійкими до потрясінь. Зараз європейські банки мають більш проактивний підхід до виявлення та управління непрацюючими кредитами на ранній стадії, маючи більше можливостей для їх утилізації [72].

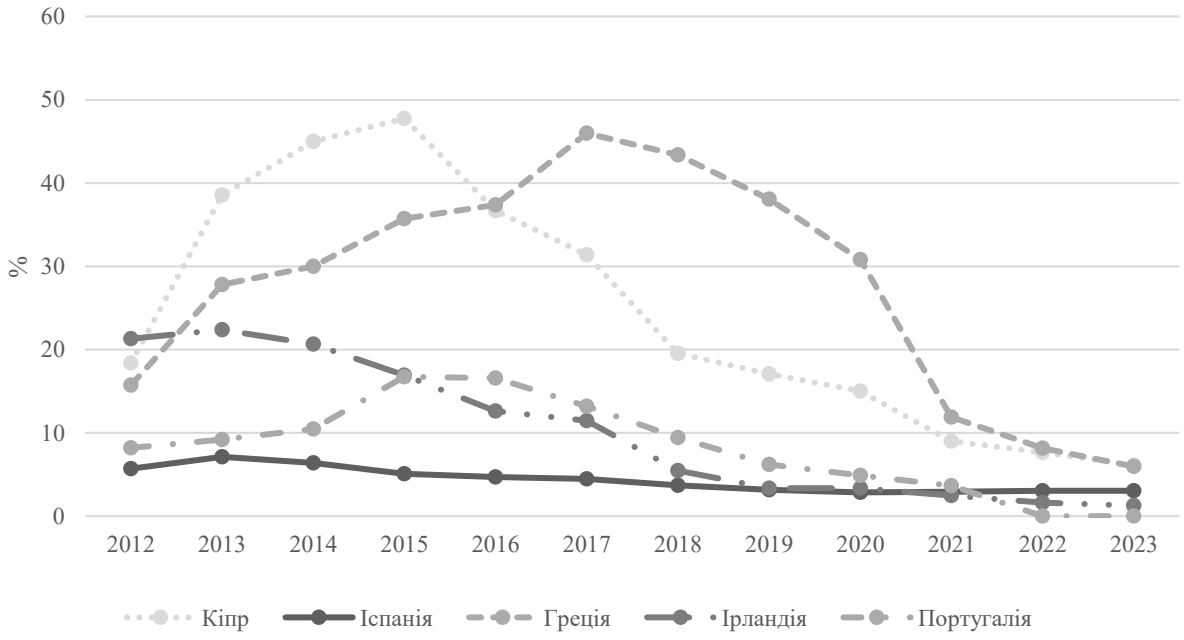

Рис. 3.3 Динаміка показника NPL країн, яким вдалося його зменшити

Джерело: складено автором за матеріалами [71]

Варто зазначити, що кілька країн успішно знизили свої показники непрацюючих кредитів (NPL) за допомогою комплексних програм реформ. Ірландія та Іспанія демонструють помітні досягнення у скороченні NPL завдяки створенню ефективних компаній з управління активами та впровадженню надійних систем врегулювання проблем [73].

Зниження частки непрацюючих кредитів (NPL) потребує комплексного поєднання інституційних і регуляторних заходів, спрямованих на вилучення токсичних активів з балансів банків та відновлення їх здатності кредитувати

економіку. Досвід Ірландії свідчить про ефективність створення державних агентств з управління проблемними активами (наприклад, NAMA), що дозволило банкам швидко відокремити великі портфелі проблемних іпотечних та комерційних кредитів, зменшити невизначеність і відновити нормальну діяльність фінансових установ; це супроводжувалося жорсткою фіскальною та капіталізаційною підтримкою, прозорою процедурою оцінки та реалізації активів і посиленим наглядом центрального банку [74, с. 10].

Аналогічно, країни південної Європи (Іспанія, Кіпр, Португалія) застосували поєднання механізмів: створення і продажу активів до спеціалізованих «поганих банків» (SAREB у Іспанії), масові відчуження портфелів на вторинні ринки інвесторів-спеціалістів, посилення режиму резервування та пруденційних вимог і впровадження програм реструктуризації для позичальників (наприклад, державна KEDIPES і програми реструктуризації на Кіпрі) [75, с. 17].

Ці заходи пришвидшили очищення балансів банків і сприяли зниженню NPL у комбінації з макроекономічним відновленням; дослідження та звіти ЄС/МВФ підкреслюють, що успіх залежить від синергії ринку вторинного продажу, правової ефективності (швидкі та передбачувані процедури врегулювання заборгованості) та програм соціальної підтримки боржників, які разом мінімізують втрати кредиторів і забезпечують економічно обґрунтоване повернення кредитування.

3.2 Рекомендації щодо організації кредитування юридичних осіб в умовах військового стану в Україні

Ринок банківського кредитування в Україні переживає не найлегші часи: ще до початку повномасштабного вторгнення та пандемії COVID-19, слабка якість корпоративного управління та поширена практика інсайдерського

кредитування, коли значна частина кредитів надавалася пов’язаним із власниками банку компаніям без належного оцінювання ризику і забезпечення, призвели до колосального збільшення непрацюючих кредитів Це призвело до накопичення токсичних активів у банківській системі, що особливо проявилося під час очищення банківського сектору у 2014–2016 роках, коли НБУ виявив приховані втрати, нереальні застави та штучно завищені активи [76].

Другим великим блоком причин є макроекономічна волатильність, що традиційно характеризує українську економіку: кризи 2008–2009, 2014–2015 років, девальвація гривні, інфляційні хвилі та падіння реальних доходів населення. Це призвело до різкого погіршення платоспроможності позичальників — як корпоративних, так і роздрібних. Паралельно банківська система до 2014 року активно нарощувала кредитний портфель у валюті, тоді як доходи населення не були валютними, що створило значний валютний ризик, який у кризові періоди трансформувався у неплатежі. Важливим фактором також була відсутність зрілого ринку продажу NPL, через що банки роками тримали проблемні кредити на балансі, замість того щоб швидко їх передавати колекторам або спеціалізованим компаніям.

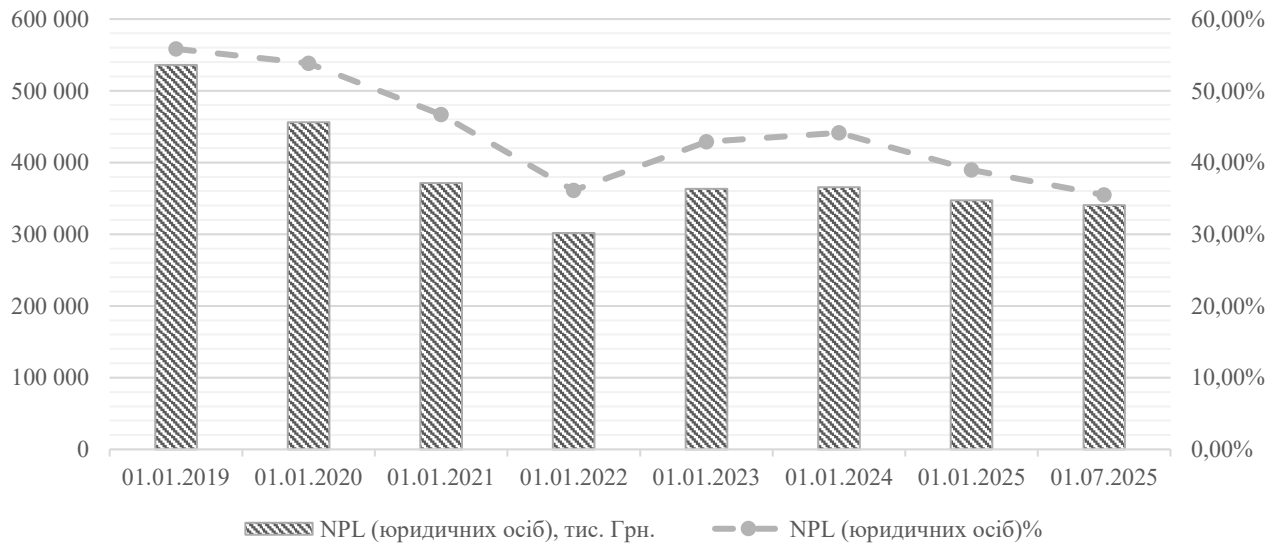

Рис. 3.4 Динаміки зміни непрацюючих активів банківської системи України за період 01.01.2019 - 01.07.2025

Джерело: складено автором за матеріалами [55]

З рисунку 3.4 можемо спостерігати, що після вщухання та пристосування до наслідків пандемії, непрацюючі кредити юридичних осіб поступово зменшувалися, становлячи 36,10% на 01.01.2022, проте повномасштабне вторгнення внесло свої корективи та на 01.01.2023 цей показник складав уже 42,87%. До 01.07.2025 ми бачимо зниження частки непрацюючих активів, проте вона досі залишається колосальною, оскільки орієнтир НБУ становить 7-10%.

Таблиця 3.2

Порівняння державних банків з банками з приватним капіталом та банками іноземних груп

	2020	**2021**	**2022**	**2023**	**2024**
Банки з державною часткою, к-ть банків	5	4	4	5	7
• кредити та заборгованість юридичних осіб, тис. грн	161 593 783,19	199 641 100,71	243 029 346,13	266 317 600,05	298 300 676,94
• резерви під знецінення кредитів та заборгованості юридичних осіб, тис. грн	237 964 078,80	194 312 156,08	221 461 924,59	229 416 389,36	220 778 647,21
Співвідношення заборгованості до резервів, %	*147,26%*	*97,33%*	*91,13%*	*86,14%*	*74,01%*
Банки іноземних банківських груп, к-ть банків	20	20	16	14	14
• кредити та заборгованість юридичних осіб, тис. Грн	184 985 508,45	241 157 906,56	198 872 467,72	139 652 358,03	154 420 880,24
• резерви під знецінення кредитів та заборгованості юридичних осіб, тис. грн	63 659 935,62	50 158 741,55	31 371 210,69	26 813 319,26	23 800 201,02
Співвідношення заборгованості до резервів, %	*34,41%*	*20,80%*	*15,77%*	*19,20%*	*15,41%*
Банки з приватним капіталом, к-ть банків	48	47	47	44	40
• кредити та заборгованість юридичних осіб, тис. грн	100 683 084,22	125 842 814,21	110 706 958,17	121 188 914,88	148 602 827,83
• резерви під знецінення кредитів та заборгованості юридичних осіб, тис. Грн	12 149 139,47	11 600 773,16	20 828 140,99	18 700 204,36	17 856 624,57
Співвідношення заборгованості до резервів, %	*12,07%*	*9,22%*	*18,81%*	*15,43%*	*12,02%*

Джерело: складено автором за матеріалами [55]

Банки іноземних банківських груп та банки з приватним капіталом можуть відраховувати більше коштів до резервів під знецінення кредитів юридичних осіб, але в подальшому нівелювати та по мірі стабілізації ситуації в секторі їх

зменшувати. Банки з державною часткою ж, як видно, відраховують до резервів суми майже еквівалентні самому портфелю кредитів юридичних осіб на кілька звітних дат. У разі реалізації найгіршого сценарію після закінчення війни Мінфін опиниться віч-на-віч з роздутим портфелем NPL, тобто, кредитів, що не працюють, у державних банках та буде змушений докапіталізовувати їх з держбюджету.

Хочемо відзначити, що банки з приватним капіталом є єдиними структурами у розрізі сектору, які за період повномасштабного вторгнення змогли стабільно нарощувати кредитний портфель юридичних осіб, при цьому і зменшуючи відрахування до резервів.

Найбільшими галузями, які кредитують банки України, є оптова торгівля, роздрібна торгівля та сільське господарство - їх загальна частка у загальному кредитному портфелі становить 22,09%, 14,57% та 13,54% відповідно, що у сумі складає 50,20% за результатами 2024 року.

Торговельні підприємства характеризуються швидким оборотом капіталу, високою ліквідністю та відносною передбачуваністю грошових потоків, що формує нижчий кредитний ризик та створює умови для ефективного обслуговування боргу. Водночас аграрний сектор, який є стратегічною галуззю української економіки та забезпечує значну частку експорту, традиційно підтримується державними програмами, сезонними кредитними лініями та наявністю матеріально-товарного забезпечення, що знижує ймовірність втрат для банків. Сукупно ці галузі мають стабільний попит на позичковий капітал та високу частку у ВВП.

Наведені дані також свідчать про те, що частка непрацюючих кредитів у зазначених галузях є дійсно суттєвою, і це має важливе аналітичне значення.

Таблиця 3.3

Розподіл кредитів за видами економічної діяльності станом на 01.01.2025, агреговано за банківським сектором

№	Розділ економічної діяльності	Залишки коштів за кредитами, наданими суб'єктам господарювання, тис. Грн.	Частка галузі в загальному кредитному портфелі, %	Залишки коштів за непрацюючими кредитами, наданими суб'єктам господарювання, тис. Грн.
1	Оптова торгівля, крім торгівлі автотранспортними засобами та мотоциклами	187 994 673,01	22,09%	52 490 266,18
2	Роздрібна торгівля, крім торгівлі автотранспортними засобами та мотоциклами	124 004 940,36	14,57%	92 582 416,24
3	Сільське господарство, мисливство та надання пов'язаних із ними послуг	115 213 248,50	13,54%	13 683 285,41
4	Виробництво харчових продуктів	71 895 735,84	8,45%	7 169 660,36
5	Постачання електроенергії, газу, пари та кондиційованого повітря	62 672 954,73	7,36%	19 047 833,72
6	Операції з нерухомим майном	53 513 012,32	6,29%	39 703 161,72
7	Інше (для фізичних осіб (у т. ч. суб`єктів незалежної професійної діяльності) та нерезидентів)	31 506 675,95	3,70%	15 802 217,48
8	Надання фінансових послуг, крім страхування та пенсійного забезпечення	18 736 755,42	2,20%	1 162 943,11
9	Складське господарство та допоміжна діяльність у сфері транспорту	17 446 552,91	2,05%	10 480 398,03
10	Добування сирої нафти та природного газу	13 606 946,50	1,60%	1 309,34
11	Інше	154 449 608,37	18,15%	45 760 186,26

Джерело: складено автором за матеріалами [55]

Якщо співвіднести обсяги NPL із загальною сумою кредитів, отримаємо приблизні рівні проблемної заборгованості: в оптовій торгівлі — близько 27,9%, у роздрібній — близько 74,7%, у сільському господарстві — близько 11,9%. Особливо критичною виглядає ситуація з роздрібною торгівлею, де майже три чверті кредитів є непрацюючими, що сигналізує про надмірний ризик у цьому сегменті та низьку якість портфеля.

Висока проблемність у роздрібній торгівлі та нерухомості (обидві ≈74%) відповідає очікуваному патерну: війна і пов’язана з нею економічне нищення різко скорочують споживчий попит, підривають торговельну мережу та зупиняють будівельну активність — це призводить до масових прострочень і втрати платоспроможності позичальників у кінцевому споживчому та будівельному ланцюзі (конфлікти пов'язують із підвищеним ризиком банківської системи й ростом ймовірності проблемних кредитів) [77, с. 26].

Кредитування сектору постачання електроенергії, газу та тепла під час російсько-української війни є одним із найвисокоризиковіших напрямів для банківського портфеля. При загальному кредитному портфелі 62,67 млрд грн обсяг NPL становить 19,05 млрд грн, тобто близько 30,4%, що значно вище середнього рівня ризику.

Наприклад, у травні 2025 компанія ДТЕК домовилася із консорціумом українських банків, у який входять АТ “ОЩАДБАНК”, АБ “УКРГАЗБАНК” та АТ “ПУМБ”, щодо кредитування в розмірі 3 млрд. грн., що є еквівалентом 67 млн. євро, на фінансування будівництва одного з найбільших в Східній Європі комплексу зберігання енергії. Строк кредиту кредитної угоди - до 25 вересня 2030 року [78].

У контексті російсько-української війни ключовим ризиком для банків, що кредитують даний проєкт, є високий рівень воєнної загрози та фізичного знищення об’єкта. Енергетична інфраструктура — одна з головних мішеней російських атак, що вже призвело до суттєвих руйнувань генеруючих потужностей, трансформаторних підстанцій і мереж.

Будь-які масштабні об’єкти енергетики, включаючи системи зберігання енергії (BESS), підвищують свою цінність для ворога як стратегічні цілі, що збільшує ймовірність повної або часткової втрати застави, довготривалої зупинки будівництва чи експлуатації, а також зниження генерованих грошових потоків. Це прямо впливає на здатність позичальника обслуговувати борг і підвищує ймовірність формування непрацюючих кредитів, а характер довгостроковості кредиту випливає у те, що відповідні банки ризикують

отримати актив, який у певний період може стати “неліквідним” внаслідок ринкових шоків.

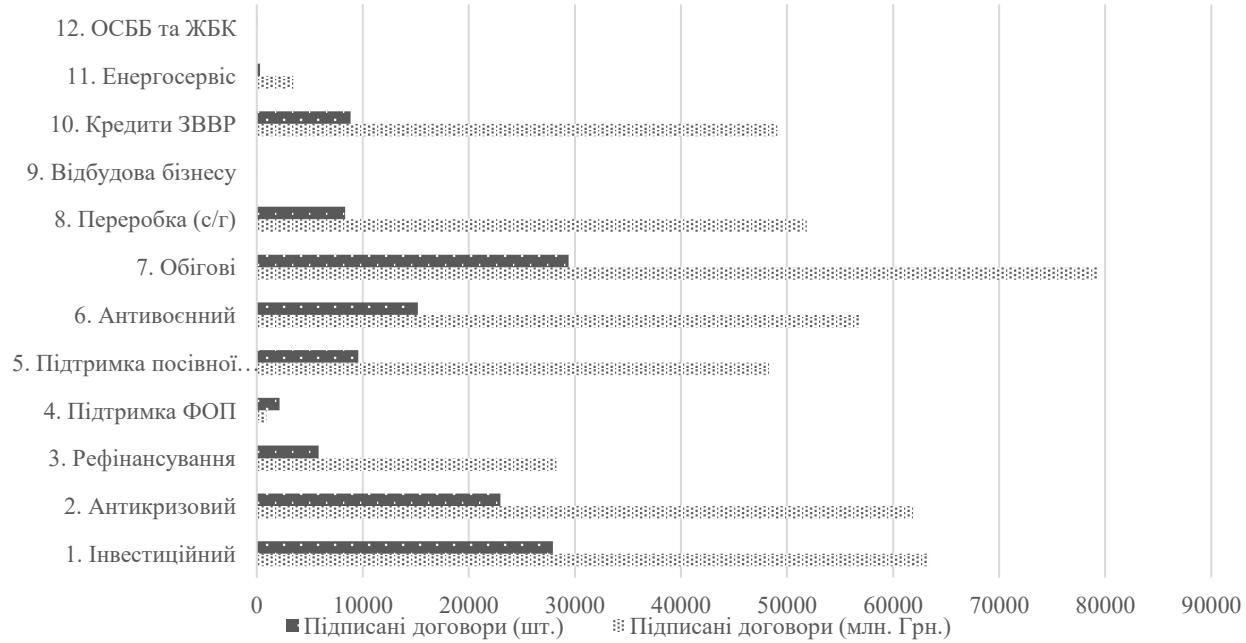

Рис. 3.5 Структура кредитів 5-7-9, наданих банками МСП з 24.02.2022

Джерело: складено автором за матеріалами [80]

Хочемо також зазначити, що під час війни програма кредитування «5–7–9» відіграє ключову роль у стабілізації та відновленні економічної активності, оскільки забезпечує малим і середнім підприємствам доступ до пільгового фінансування в умовах різкого зростання ризиків та зниження інвестиційної привабливості. Завдяки компенсації частини процентної ставки Фондом розвитку підприємництва банки можуть кредитувати бізнес за прийнятними ставками навіть у період високої невизначеності, коли традиційні механізми ринкового фінансування практично недоступні.

На початку 2020 року Урядом було затверджено ініціативне рішення Президента України про запровадження Державної Програми «Доступні кредити 5-7-9%». Така програма мала на меті активізувати притік інвестицій у вітчизняний мікро, малий та середній бізнес, мінімізувати безробіття у цій сфері, а також за допомогою кредитів із мінімальними (пільговими) відсотковими

ставками проводити реалізацію нових підприємницьких ініціатив (стартапів). Кредитний механізм реалізації такої ініціативи належить безпосередньо банкам учасникам Програми, а різниця між ринковою та компенсаційною ставкою (0, 5, 7, 9) фінансується із державного бюджету [80, с. 388].

Структура наданих кредитів програми «5–7–9» після початку повномасштабної війни свідчить про переорієнтацію державної підтримки на забезпечення безперервності бізнес-процесів, ліквідності та стійкості критично важливих секторів економіки.

Найбільші обсяги фінансування припали на кредити оборотного капіталу (79,4 млрд грн, 29 411 договорів) та антикризові й антивоєнні напрями (сукупно 118,7 млрд грн), що відображає різке зростання потреби підприємств у покритті поточних витрат, виплаті зарплат, закупівлі сировини і підтриманні операційної діяльності під впливом шоків війни.

Значні обсяги кредитів на посівну та переробку в АПК (разом понад 100 млрд грн) засвідчують пріоритетність аграрного сектору як драйвера експортних надходжень і гаранта продовольчої безпеки держави. Водночас високі значення інвестиційного кредитування (63,4 млрд грн) у воєнний період вказують на те, що частина бізнесів продовжує вкладати у модернізацію виробництв, адаптуючись до нових умов, що є ознакою структурної стійкості економіки.

В умовах нестабільної економічної ситуації є критично важливим здійснення аналізу впливу деяких факторів на формування кредитного портфелю юридичних осіб за допомогою моделювання, а в нашому випадку, кореляційно-регресивної моделі, ціллю якої є встановлення взаємозв’язків між обсягами кредитування корпоративних клієнтів та чинниками, які впливають на дані обсяги.

В умовах нестабільної економічної ситуації є критично важливим здійснення аналізу впливу деяких факторів на формування кредитного портфелю юридичних осіб за допомогою моделювання, а в нашому випадку, кореляційно-регресивної моделі, ціллю якої є встановлення взаємозв’язків між обсягами

кредитування корпоративних клієнтів та чинниками, які впливають на дані обсяги.

Таблиця 3.4

Вихідні дані значень факторів формування кредитного портфелю юридичних осіб банків України

Дата	Кредити, надані підприємствам, млрд. Грн.	Середньоденний обсяг коштів, розміщених на депозитних сертифікатах НБУ, млрд грн.	Вкладення банків в ОВДП, млрд. Грн.	Валютний курс, грн/дол.	Середня процентна ставка за банківськими кредитами підприємствам в іноземній валюті, %	Середня ставка за банківськими депозитами в іноземній валюті, млрд. Дол. США,%	Частка короткострокових депозитів у структурі депозитного портфеля	EBITDA, млрд. Грн.	ВВП, млрд. Дол. США
	У	X1	X2	X3	X4	X5	X6	X7	X8
01.01.2019	462,74	13,42	378,34	27,79	5,70%	2,47%	83,45%	1054,09	37,77
01.04.2019	458,55	50,40	370,09	26,86	6,14%	2,04%	84,43%	1153,77	30,52
01.07.2019	448,05	49,20	350,31	26,50	5,44%	2,42%	85,87%	1148,45	35,19
01.10.2019	433,42	49,60	350,26	24,77	4,77%	1,69%	86,08%	1139,10	44,89
01.01.2020	419,58	77,34	334,28	23,61	5,05%	2,31%	87,63%	1128,75	47,13
01.04.2020	447,31	157,30	346,20	26,41	5,45%	1,32%	87,37%	1085,61	32,50
01.07.2020	415,74	135,70	416,82	26,71	5,14%	1,87%	88,05%	1068,96	32,95
01.10.2020	437,13	105,50	430,80	27,98	5,19%	1,12%	88,49%	1063,37	41,93
01.01.2021	447,26	114,90	518,60	28,17	5,14%	1,12%	89,14%	1060,24	46,52
01.04.2021	450,38	135,20	532,03	27,80	4,33%	0,94%	89,15%	1374,81	36,69
01.07.2021	483,32	151,40	504,68	27,24	5,30%	1,04%	89,46%	1381,64	43,40
01.10.2021	531,82	90,20	499,45	26,73	3,74%	0,78%	89,71%	1377,27	56,60
01.01.2022	566,64	105,90	546,07	27,21	3,34%	1,41%	90,27%	1379,06	63,79
01.04.2025	593,84	123,50	528,77	29,25	3,57%	1,44%	90,49%	931,57	37,31
01.07.2022	574,29	174,00	518,37	29,25	4,46%	1,07%	91,30%	954,36	35,24
01.10.2022	591,47	205,90	496,04	36,57	5,49%	1,23%	91,81%	968,34	39,95
01.01.2023	552,61	342,30	483,15	36,57	5,18%	1,39%	93,08%	964,41	45,27
01.04.2023	522,71	367,40	537,35	36,57	6,15%	0,32%	95,00%	1000,96	37,26
01.07.2023	504,97	341,50	546,26	36,57	6,11%	0,73%	93,80%	997,13	40,03
01.10.2023	514,34	323,10	569,50	36,57	6,77%	0,58%	94,67%	996,99	48,63
01.01.2024	527,16	341,40	653,99	37,09	6,36%	0,47%	95,23%	993,75	52,11
01.04.2024	531,82	217,45	677,58	39,00	6,81%	0,85%	91,34%	996,00	44,68
01.07.2024	562,25	192,75	705,68	40,45	6,68%	0,88%	93,77%	998,00	51,72
01.10.2024	592,85	252,74	772,75	41,22	6,38%	0,96%	93,65%	1000,00	53,24
01.01.2025	601,63	229,15	884,10	42,03	6,28%	0,88%	94,51%	1002,00	45,76
01.04.2025	630,10	205,90	856,44	41,42	6,28%	0,82%	92,89%	931,60	48,80
01.07.2025	677,83	238,51	842,52	41,78	5,92%	0,76%	91,91%	940,00	51,53

Джерело: складено автором за матеріалами [55]

Для побудови регресійної моделі залежною змінною У було визначено кредити, надані юридичним особам у млрд. грн., у той час як чинниками виступали середньоденний обсяг коштів, розміщених на депозитних сертифікатах НБУ, вкладення банків в ОВДП, валютний курс гривні до долару, середня процентна ставка за банківськими кредитами підприємствам в іноземній валюті, середня ставка за банківськими депозитами в іноземній валюті, частка короткострокових депозитів у структурі депозитного портфеля, показник EBITDA та ВВП України. Період був обраний з 01.01.2019 по 01.07.2025, базою дослідження був квартал, усього було проаналізовано 27 звітних дат.

Таблиця 3.5

Первинна кореляційна матриця факторів впливу на кредитування юридичних осіб

	X1	*X2*	*X3*	*X4*	*X5*	*X6*	*X7*	*X8*	*X9*
У	1,0000								
X1	0,4698	1,0000							
X2	0,8062	0,5293	1,0000						
X3	0,7588	0,7532	0,8689	1,0000					
X4	0,1379	0,5058	0,4244	0,6745	1,0000				
X5	-0,5127	-0,7497	-0,6635	-0,6407	-0,2847	1,0000			
X6	0,6540	0,8961	0,7323	0,8102	0,3773	-0,8376	1,0000		
X7	-0,4238	-0,4950	-0,3688	-0,6197	-0,5397	0,1864	-0,4308	1,0000	
X8	0,4488	0,1882	0,5050	0,3378	-0,0476	-0,3761	0,4348	0,1655	1,0000

Джерело: розраховано та складено автором за матеріалами [55]

Побудова кореляційної моделі дала змогу визначити, що найтісніший зв’язок із змінною У (кредити корпоративному сектору) мають Х2 (вкладення банків в ОВДП), Х3 (Валютний курс, грн/дол), що є високою залежністю, у той час як частка короткострокових депозитів у структурі депозитного портфеля (Х6) характеризується помітною тіснотою, а середньоденний обсяг коштів, розміщених на депозитних сертифікатах НБУ (Х1) та ВВП (Х8) носять скоріше помірний зв’язок.

Таблиця 3.6

Результати побудови множинної регресії (Модель А)

Підсумки	
Множинний R	0,92951215
R-квадртат	0,863992837
Нормований R-квадрат	0,803545209
Стандартна помилка	31,61906489
Спостереження	27

Дисперсійний аналіз					
	df	*SS*	*MS*	*F*	*Значущість F*
Регресія	8	114319,1295	14289,89119	14,29324633	2,36928E-06
Залишок	18	17995,77476	999,7652644		
Разом	26	132314,9043			
	Коефіцієнти	*Стандартна помилка*	*t-статистика*	*P-значення*	
У-перетин	687,2734123	669,5760699	1,026430667	0,318285523	
Змінна X1	-0,06018327	0,211552678	-0,28448362	0,779286733	
Змінна X2	0,073644735	0,125616017	0,58626867	0,564975202	
Змінна X3	13,74844048	4,371565663	3,144969455	0,005599767	
Змінна X4	-5177,59425	1103,625793	-4,691440049	0,000181829	
Змінна X5	26,97639346	2273,234379	0,011866965	0,990662294	
Змінна X6	-346,249211	752,3612874	-0,460216676	0,650871522	
Змінна X7	-0,0555713	0,070795143	-0,784959269	0,442686952	
Змінна X8	0,277092963	1,113997959	0,248737407	0,806379822	

Джерело: розраховано та складено автором за матеріалами [55]

Для оцінки значимості моделі було розраховано F-критерій Фішера при рівні значущості α = 0,05. Табличне значення критерію становить 2,51. Результати обчислень показали, що фактичне значення F дорівнює 14,29, оскільки воно перевищує табличне, можна зробити висновок про статистичну значущість моделі, її адекватність, надійність та доцільність застосування на практиці.

Для перевірки точності побудованої моделі застосовується множинний коефіцієнт детермінації R^2. Його значення свідчать про те, що 86,40% загальної

варіації залежної змінної пояснюється включеними у модель чинниками. Для визначення тісноти зв'язку між результативною змінною та сукупністю факторів впливу обчислено множинний коефіцієнт кореляції, який становить 0,93, що свідчить про наявність сильного зв'язку між обсягом кредитного портфеля юридичних осіб і включеними до моделі чинниками.

З метою перевірки статистичної значущості окремих факторів моделі застосовано t-критерій Стьюдента, табличне значення якого становить 2,201. Фактори X1, X2, X4, X5, X6, X7 і X8 виявилися статистично незначущими, оскільки їхні розрахункові значення t-критерію є меншими за табличне.

Таблиця 3.7

Результати побудови множинної регресії (Модель А)

Підсумки	
Множинний R	0,7588103
R-квадрат	0,5757931
Нормований R-квадрат	0,5588248
Стандартна помилка	47,3830747
Спостереження	27,0000000

Дисперсійний аналіз	Табличне F = 4,2417				
	df	*SS*	*MS*	*F*	*Значущість F*
Регресія	1	76186,01	76186,01	33,93351	4,4878E-06
Залишок	25	56128,89	2245,156		
Разом	26	132314,9			

	Коефіцієнти	*Стандартна помилка*	*t-статистика*	*P-значення*
Перетин	237,4550	48,9772	4,8483	0,0001
Змінна X3	8,6783	1,4898	5,8252	0,0000

Джерело: розраховано та складено автором за матеріалами [55]

Отже, вже на даному етапі представляється можливість звести кількість факторів, що включаються в модель Б, виключно до тих, які позначені в роботі як внутрішні, серед яких значущим виявився X3 (таблиця 3.7)

Таким чином, побудована регресійна модель Б має наступні характеристики:

1) Значення коефіцієнта детермінації вказує на те, що 57,58% варіації результативного показника пояснюється факторами, включеними до моделі;

2) Розраховане значення F-статистики (33,93) перевищує табличне (4,24), що підтверджує статистичну значущість моделі в цілому та дає підстави вважати її надійною для подальшого аналізу взаємозв'язків між змінними;

3) Змінна, включена до моделі, є статистично значущими, що дозволяє використовувати їх у фінальному рівнянні для опису залежності обсягу кредитування юридичних осіб від відповідних чинників.

Враховуючи результати нашого наукового дослідження, яке включало як теоретичного пізнання, так і емпіричного дослідження проблем кредитування юридичних осіб в Україні під час воєнного стану, можемо висунути наступні пропозиції:

- В Україні варто ініціювати створення компаній з управління активами (КУА) для викупу/перенесення значних портфелів проблемних кредитів (особливо великих корпоративних/нерухомих). АМС дозволяє централізовано реструктуризувати, пакувати та продавати кредити, відокремлюючи ризики від банків-перевізників. Досвід Ірландії (NAMA) та Іспанії (SAREB) показує, що повноцінні або гібридні АМС допомагають очистити баланси банків і відновити кредитну активність, якщо супроводжуються чіткими умовами для продавця й прозорою оцінкою активів;
- Варто синхронізувати капітальну політику й реструктуризувати державні банки наступними заходами: повноцінний аудит якості активів, стрес-тести, визначення реальних капітальних потреб перед рекапіталізацією; вимога до рекапіталізації — бізнес-план із зобов'язаннями щодо продажу NPL/скорочення витрат;
- Державні вливання повинні поєднуватися зі структурними змінами в управлінні (заміна менеджменту, реформа корпоративного управління, прозорість) і чіткими цілями щодо скорочення NPL у визначені терміни;

- На вітчизняному просторі варто розвивати вторинний ринок NPL та стимулювати їх продажі шляхом створення правового та фіскального середовище, що спрощує масові продажі портфелів (стандартизація пакетів, прозорі аукціони, захист прав інвесторів). Розгляд європейські кейсів допоміг виявити, комбінація КУА активний вторинний ринок пришвидшує очищення балансу;
- Удосконалити процедури стягнення та банкрутства, зокрема спрощені процедури для бізнес-кредитів малого та середнього розміру та чіткі строки розгляду справ. Повільна судова тяганина підриває цінність застави й робить NPL непридатними для продажу чи стягнення;
- Уніфікація методології класифікації та резервування (з урахуванням міжнародних стандартів EBA/IFRS) і покращена звітність дозволить підвищити довіру інвесторів і ринку. Надмірна невизначеність щодо резервів знижує ймовірність покупок портфелів;
- Особливо важливими для кредитування під час ситуацій невизначеності та економічної нестабільності є цілеспрямовані державні гарантії та кредитні лінії для критичних секторів (агросектор, логістика, МСБ) — гарантійні програми повинні мати чіткі критерії ризику, прозорі умови та механізми контролю. Міжнародна допомога (IFC, EBRD, World Bank) може виступити як кредитний/гарантійний фасилітатор;
- Досвід “банкопаду” 2015 року показав важливість відокремлення політичного тиску від кредитної політики: коли держава — власник, необхідна чітка система підзвітності й моніторингу реалізації планів із зменшення непрацюючих кредитів.

Висновки до третього розділу

Узагальнення міжнародного досвіду супроводження кредитних операцій свідчить, що ефективне управління кредитним ризиком в умовах невизначеності базується на поєднанні чотирьох взаємодоповнюваних компонентів:

(1) прозоре та стандартизоване адміністрування і моніторинг кредитів з чіткими процедурами оновлення фінансових даних, перевірки ковенантів та верифікації застави;

(2) розвинена інфраструктура ринку проблемних активів (активний вторинний ринок NPL та/або спеціалізовані компанії з управління активами — AMC/KUA) для централізованої реструктуризації й перерозподілу ризиків;

(3) адекватна капітальна політика і структурні реформи в банках (аудит якості активів, стрес-тести, умови рекапіталізації, зміни в корпоративному управлінні) для запобігання «перекладанню» проблем на бюджети в майбутньому;

(4) оптимізовані правові та процесуальні механізми стягнення і банкрутства, а також уніфіковані підходи до класифікації та резервування згідно з міжнародними стандартами, що підвищують передбачуваність і ліквідність NPL-портфелів.

Рівень непрацюючих кредитів в Україні станом на початок 2025 року становив 37,35%, що є одним із найвищимх показниів NPL світі і це пояснюється інсайдерським кредитуванням, надмиірним кредитуванням пов’язаних із банком осіб без належної оцінки та забезпечення, що ще до пандемії COVID-19 повномасштабного вторгення у 2022 році пояснювало таке значення.

Щодо аналізу NPL у розрізі галузей, то в оптовій торгівлі близько 27,9% кредитів є непрацюючими, у роздрібній — близько 74,7%, у сільському господарстві — близько 11,9%. Так само ризиковою, хоча і необхідною під час війни галуззю для кредитування є електропостачання: при загальному

кредитному портфелі 62,67 млрд грн обсяг NPL становить 19,05 млрд грн, тобто близько 30,4%, що значно вище середнього рівня ризику.

При цьому державні програми кредитування, такі як кредити «5-7-9», після початку повномасштабної війни переорієнтувася на забезпечення безперервності бізнес-процесів, ліквідності та стійкості критично важливих секторів економіки шляхом активного кредитування оборотного капіталу підприємств, а також на антикризові й антивоєнні напрями.

Отримані результати кореляційно-регресійного аналізу засвідчують, що курс гривні до долара США є статистично значущим і економічно вагомим чинником динаміки кредитування юридичних осіб: висока кореляція (0,7588), значний коефіцієнт регресії (13,75) та t-статистика понад 3 підтверджують суттєвий позитивний вплив девальвації гривні на зростання номінального обсягу корпоративних кредитів. Такий ефект зумовлений переоцінкою валютних позик, підвищенням потреби бізнесу в оборотному капіталі в умовах валютних шоків та активізацією використання кредитних лімітів.

Українському банківському сектору необхідно запровадити комплексну стратегію скорочення NPL, що поєднує створення компаній з управління активами для викупу проблемних портфелів, реформування державних банків через повний аудит активів, стрес-тести та підвищення вимог до корпоративного управління, а також розвиток вторинного ринку NPL шляхом спрощення правових процедур і стандартизації продажів.

Паралельно слід удосконалити механізми стягнення та банкрутства, уніфікувати методологію класифікації й резервування відповідно до міжнародних стандартів та зміцнити державні гарантійні програми для критичних секторів економіки.

ВИСНОВКИ

1. Проведене дослідження дозволило комплексно охарактеризувати супроводження кредитних операцій юридичних осіб як ключову складову системи управління кредитним ризиком банку в умовах економічної турбулентності та воєнної невизначеності. Встановлено, що супровід кредитів є не лише технічною функцією, а центральним елементом ризик-менеджменту, який охоплює оцінку фінансового стану позичальника, моніторинг виконання договірних зобов'язань, контроль якості та ліквідності забезпечення, дотримання внутрішніх лімітів та виявлення ранніх ознак проблемної заборгованості. Саме ця діяльність забезпечує безперервний перегляд ризикового профілю клієнта та формує базу для рішень кредитного комітету, тим самим визначаючи стійкість банку до дефолтів корпоративних позичальників.

2. Важливою складовою системи управління ризиками виступає внутрішній аудит кредитних операцій, який виконує функції незалежного контролю за адекватністю процедур моніторингу та супроводження кредитів. У ході дослідження доведено, що аудит забезпечує верифікацію обґрунтованості оцінки фінансового стану, повноти кредитної документації, актуальності даних застави та коректності резервування. Такий дуальний підхід — операційний супровід і аудит — формує дворівневу систему захисту банку від кредитних збитків та підвищує ефективність управління кредитним ризиком шляхом усунення системних недоліків і процедурних прогалин.

3. Аналіз діяльності ПАТ «МТБ Банк» у 2019–2025 роках показав, що банк демонструє зростання обсягів активів, посилення ліквідності, стабільну прибутковість і підвищення кредитного рейтингу, незважаючи на несприятливі зовнішні умови. Структура кредитного портфеля, однак, засвідчила суттєву галузеву концентрацію — насамперед у оптовій торгівлі й фінансових послугах, які у пікові періоди формували до половини портфеля. Разом із підвищеною часткою ризикових галузей (сільське господарство, енергетика, будівництво,

складська логістика) це створювало додаткові виклики для управління кредитним ризиком. Незважаючи на це, банк дотримувався нормативів Н7 та Н8, хоча їх значення залишалися вищими від середньогалузевих, що відображає відносно вищу концентрацію кредитних експозицій.

4. Проведений кореляційно-регресійний аналіз підтвердив, що динаміка кредитного ризику ПАТ «МТБ Банк» (у логарифмічному масштабі) значною мірою визначається:

(1) часткою непрацюючих кредитів (NPL),

(2) концентрацією кількох найбільших галузей у портфелі,

(3) масштабами діяльності банку (чисті активів).

При цьому частка ризикових галузей, хоча й залишається важливим показником моніторингу, не продемонструвала статистично значущого впливу на кредитний ризик, що свідчить про здатність банку компенсувати ризики ефективним супроводженням та забезпеченням.

5. Окреме місце в роботі посідає аналіз макрофінансових чинників. Згідно з отриманими результатами моделювання, курс гривні до долара США має суттєвий і статистично значущий вплив на обсяг кредитування юридичних осіб, що пояснюється валютною переоцінкою валютних позик, зростанням потреби бізнесу в оборотному капіталі та активізацією використання кредитних ліній у періоди девальвації.

6. Проведений аналіз NPL в Україні показав, що частка непрацюючих кредитів залишається однією з найвищих у світі — 37,35% станом на початок 2025 року. Виявлено, що високі рівні NPL формуються переважно в галузях торгівлі, енергетики та МСБ, а їх першопричинами є історична орієнтація банків на інсайдерське кредитування, недостатній контроль якості застави, повільні процедури стягнення та структурна слабкість судової системи. Окремої уваги заслуговує аналіз державної програми «5-7-9%», яка після початку війни стала інструментом підтримки ліквідності бізнесу та стабільності критичних секторів, істотно змінивши структуру корпоративного кредитування.

7. Вивчення міжнародного досвіду засвідчило, що країни, які стикалися з масштабними NPL-кризами (Ірландія, Іспанія, Португалія, Кіпр), успішно застосовували комбінацію таких інструментів: спеціалізовані компанії з управління активами (AMC), активний вторинний ринок проблемних активів, стандартизацію процесів реструктуризації, сувору капітальну політику та судові реформи у сфері банкрутства. Цей досвід має високу релевантність для України, де ефективні механізми очищення балансів банків досі залишаються обмеженими.

8. На основі аналізу сформовано комплекс рекомендацій для українського банківського сектору, який включає: створення AMC/КУА для централізованої роботи з великими портфелями NPL; розвиток вторинного ринку проблемних активів; реформування державних банків з акцентом на аудит якості активів і зниження політичної залежності; удосконалення процедур стягнення та банкрутства; уніфікацію методології класифікації та резервування відповідно до міжнародних стандартів; а також розширення програм державних гарантій для підтримки критичних секторів економіки в умовах війни.

9. Загалом отримані результати підтверджують, що ефективне управління супроводженням кредитних операцій юридичних осіб є системоутворюючим механізмом стійкості банку, а його значення зростає пропорційно рівню макрофінансової невизначеності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Владичин, У. В. Банківське кредитування: навч. посібник.К.: 2008. URL: https://pidru4niki.com/1584072045689/bankivska_sprava/bankivske_kredituvannya

2. Мостовенко, Н. А., Коробчук, Т. І. Кредитний менеджмент: навч. Посібник.Л: ВолиньполіграфТМ, 2016. 280 с.

3. Крупка І. М., Андрущак Н. Г., Пайтра Н. Г. та ін. Банківська система : підручник; за ред. М. І. Крупки.Л: ЛНУ імені Івана Франка. 2013. 556 с.

4. Rules on Credit Risk Management for Banks: Saudi Arabian Monetary Agency. Issued Jan. 2013. 26 p. URL: https://rulebook.sama.gov.sa/en/rules-credit-risk-management

5. Про затвердження Положення про організацію системи управління ризиками в банках України та банківських групах: постанова НБУ № 64 від 11.06.2018. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0064500-18#Text

6. Васюренко, О.В. Банківські операції: навч. посіб.К.: Знання. 2008. 318с. URL: http://pidruchniki.com/17190512/bankivska_sprava/kreditni_operatsiyi_bankiv

7. Вовк. В. Я. Кредитування і контроль: навч. посіб.К.: Знання. 2008. 463 с. URL: http://westudents.com.ua/glavy/1776-11-sutnst-vidi-bankvskogokreditu.html

8. Колодізєв О. М., Колесніченко В. Ф. Гроші і кредит. К.: Знання. 2010. 615 с.

9. Understanding Loan Servicing: Definition, Process, and Practical Example. URL: https://www.investopedia.com/terms/l/loan_servicing.asp

10. Anthony Pennington-Cross. Giang Ho. Loan Servicer Heterogeneity and The Termination of Subprime Mortgages: Working Paper 2006-024A. FEDERAL RESERVE BANK OF ST. LOUIS. 2006. 31 p.

11. Бабаскін А. Ю. Ковенанти в кредитних договорах: закордонна та українська практика. Наука і правоохорона. 2017. №3(37). С. 53-60.

12. Степаненко О. І. Роль ковенантів у забезпеченні стабільності фінансових угод. *Via Economica.* 2024. №6. С. 75-81.

13. Орлова В.К., Кафка С.М., Степанюк О.С. Фінансові ковенанти як механізм моніторингу об’єкта інвестування на основі інтегрованої звітності. Розвиток інтегрованої звітності підприємств. 2019. С. 315-317.

14. Про деякі аспекти недійсності ковенант кредитного договору. URL: https://jurliga.ligazakon.net/analitycs/135185_pro-deyak-aspekti-nedysnost-kovenant-kreditnogo-dogovoru

15. G. Chodorow-Reich, A. Falato. The loan covenant channel: how bank health transmits to the real economy. The Journal of FINANCE. 2022. №1. p. 85-128.

16. Бабіч, І.І., Бродська, І.І. Оцінка ефективності контролю в кредитних установах. Оцінка методики обліково-аналітичного та контрольного забезпечення діяльності суб’єктів господарювання в умовах глобалізації економіки: монографія. Луцьк: РВВ Луцького НТУ. 2017. С. 5-22.

17. Luneva, I. Explaining Debt Covenant Amendments: A Structural Approach. University of Pennsylvania. 2024. 24 p.

18. Про затвердження Положення про визначення банками України розміру кредитного ризику за активними банківськими операціями: постанова Правління НБУ №351 від 30.06.2016. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0351500-16#Text

19. Basel III: A global regulatory framework for more resilient banks and banking systems - revised version June 2011. Basel Committee on Banking Supervision. URL: https://www.bis.org/publ/bcbs189.html

20. Вітлінський, В. В. Кредитний ризик комерційного банку: навч. посіб. К.: Знання, КОО. 2000. 251 с.

21. Abu Kai Kamara. The Study of Credit Risk in the Banking Sector and its Effect on Financial Performance Case Study of the Zenith Bank Sierra Leone. Department of Accounting and Finance; Fourah Bay College University of Sierra Leone School of Post Graduate Studies. 19 p.

22. Stephen Zamore, Kwame Ohene Djan, Ilan Alon & Bersant Hobdari. Credit Risk Research: Review and Agenda. Emerging Markets Finance and Trade. 2018. №54 (4). 41 p.

23. Лисиченко Г., Забулонов Ю., Хміль Г. Природний, техногенний та екологічний ризики: аналіз, оцінка, управління: монографія. К. : Наукова думка. 2008. 537 с.

24. Greuning, H, Brajovic Bratanovic, S. Analyzing Banking Risk 3rd ed. Washington, D.C : EEI Communications, 2009. 442 p.

25. Ларіонова К., Танасієнко Н. Управління кредитним ризиком банку. Вісник Хмельницького національного університету. 2023. № 5. С. 422-428.

26. Школьник І. В. Банківський менеджмент: теорія і практика. К.: КНЕУ, 2020.

27. Шульга Л. В., Землячова О. А. Управління кредитним ризиком. Financial
and Credit Activity Problems of Theory and Practice. 2014. № 1(8). С. 98-104.

28. Оцінка кредитного ризику корпоративних боржників банків та практики до їх стрес-тестування: презентація НБУ від 28.11.2024. URL: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/CreditRisk_seminar_11-2024.pdf?v=11

29. Ю. М. Тютюник, Л. О. Доргань-Писаренко, С. В. Тютюник. Послідовність оцінки фінансового стану боржників –юридичних осіб. Економіка і суспільство. 2017. №8. С. 695-699.

30. В. І. Ерастов, В. М. Юхименко. Управління кредитним ризиком банку: теоретичні засади та шляхи вдосконалення. Економіка та суспільство. 2025. №74. 7 с. URL: https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/6100/6039

31. К. Ларіонова, Г. Капінос. Особливості управління кредитним ризиком банку в умовах фінансової невизначеності. Scientific journal “Modeling The Development of The Economic Systems“. 2025. №2. С. 264-273.

32. Нідзельська І. А. Кредитні ризики та їх наслідки для банківської системи в умовах поглиблення фінансової кризи. Фінанси України. 2009. № 8. С. 102-108.

33. JSC "CREDIT EUROPE BANK". Regulation on the Internal Audit Department. URL:

https://www.nexentbank.com.ua/media/nuvbv4vs/polojenia_iad_new_eng__rm_14_06_2024.pdf (дата звернення: 07.11.2025)

34. Kreston Ukraine. Audit of Banks And Financial Organizations. URL: https://kreston.ua/en/audit-and-related-services/audit-of-banks-and-financial-organizations/

35. Про затвердження Положення про організацію внутрішнього аудиту в банках України: постанова правління НБУ №311 від 10.05.2016. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0311500-16#Text

36. Berisha V., Morina F., Hetemi A., Zegaj B. The Role of Internal Audit in Credit Risk Management in Commercial Banks. Economic Alternatives, 2023, issue 1, 115-130.

37. Бондаренко Н. О., Понікаров В. Д., Попова С. М. Аудит суб'єктів підприємницької діяльності. навч. посіб. К. : ЦНЛ. 2004. 300 с.

38. Шевченко Л.Я, Карченкова О.Л. Аудит кредитних операцій комерційного банку. Економічний вісник Запорізької державної інженерної академії. 2018. №2 (14). С. 134-138.

39. Auditing Liquidity Risk Management for Banks. 3rd Edition. Global Practice Guide. 33 p. URL: https://www.theiia.org/globalassets/site/content/guidance/recommended/supplemental/practice-guides/global-practice-guide-auditing-liquidity-risk-management-for-banks/gpg_auditing_liquidity_risk_management_for_banks_3rd_ed.pdf

40. Abid Ullah, Faisal Khan. Internal Audit Function Quality And Loan Loss Provisions: Evidence From Islamic vs Conventional Banks. Corporate Governance & Audit Archive Review. 2025. №1 (4). 13-21.

41. Про банки і банківську діяльність: закон України, затверджений Верховною Радою України 07.12.2000 № 2121-III. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2121-14#Text

42. Офіційний сайт Фонду розвитку підприємництва. URL: https://bdf.gov.ua/

43. Бюджетний кодекс України: ухвалений Верховною Радою України 08.07.2010 № 2456-VI. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17#Text

44. Камеральна перевірка: порядок проведення. Головне управління ДПС у Дніпропетровській області. URL: https://dp.tax.gov.ua/media-ark/news-ark/884121.html

45. Про розвиток та державну підтримку малого і середнього підприємництва в Україні: закон України, затверджений Верховною Радою України 22.03.2012 № 4618-VI) URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4618-17#Text

46. Мінфін: За тиждень підприємці отримали 541 доступний кредит на 1,8 млрд грн за держпрограмою «5-7-9%». URL: https://mof.gov.ua/uk/news/minfin_za_tizhden_pidpriiemtsi_otrimali_541_dostupnii_kredit_na_18_mlrd_grn_za_derzhprogramoiu_5-7-9-5379

47. Заруцька О. П., Новікова Л. Ф., Міняйло В. Ф. Роль банківських систем екологічного та соціального менеджменту в розвитку інноваційних проектів та програм. Науковий погляд: економіка та управління. 2025. № 2 (90). С. 81-88.

48. Екологічна і соціальна політика Фонду розвитку підприємництва: затверджено наказом Міністерством фінансів України 05.12.2024 №622. URL: https://bdf.gov.ua/wp-content/uploads/2024/12/Ekolohichna-i-sotsialna-polityka-FRP.2024.Zatverdzhena.pdf

49. Офіційний сайт ПАТ «МТБ БАНК». URL: https://mtb.ua/

50. МТБ Банк в Azure! URL: https://mtb.ua/news/item/mtb-bank-v-azure

51. Кредитний рейтинг ПАТ «МТБ БАНК». URL: https://rurik.com.ua/uk/credit-ratings/mtbnk

52. Про затвердження Національної рейтингової шкали: постанова Кабінету міністрів України №665 від 26.04.2007. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/665-2007-%D0%BF#Text

53. МТБ Банк пройшов планову перевірку Національного банку України. URL: https://minfin.com.ua/ua/2025/11/04/161771634/

54. Мельничук Л. Ю. Достатність капіталу банку як характеристика фінансової стійкості банку. Наука і освіта: сб. тр. XII Міжнародні научні конференції, 1–9 липня 2018 р, м. Осло, Норвегія. Хмельницький : ХНУ, 2018. с. 70-71.

55. Наглядова статистика НБУ. URL: https://bank.gov.ua/ua/statistic/supervision-statist

56. Мойсеєнко І. П., Козій І. С. Аналіз формування та використання банківського капіталу. Соціально-правові студії. 2020. №3 (9). С. 154-161.

57. Tsagkanos, Athanasios and Andriakopoulos, Konstantinos. The impact of banks' liability management on large lending volume. Empirical Evidence from US Banks. MPRA Paper 123323, University Library of Munich, Germany. 2025. 28 p. URL: https://ideas.repec.org/s/pra/mprapa.html

58. 50%-й податок на прибуток банків повертається: скільки їм доведеться заплатити до держбюджету 2026 року? URL: https://mind.ua/publications/20296257-50-j-podatok-na-pributok-bankivpovertaetsya-skilki-yim-dovedetsya-zaplatiti-do-derzhbyudzhetu-2026-r

59. Організаційно-функціональні методи підвищення ефективності кредитування. Реферат. URL: https://osvita.ua/vnz/reports/bank/20704/

60. Фахівець із супроводу кредитних операцій юридичних осіб. Вакансія МТБ Банк. URL: http://finstaff.com.ua/jobs/62171

61. Про внесення змін до деяких нормативно-правових актів Національного банку України: постанова правління НБУ №125 від 06.10.2023. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0125500-23#Text

62. Звіт незалежного аудитора ТОВ "Аудиторська фірма "ІНТЕР-АУДИТ КРОУ" щодо аудиту річної фінансової звітності ПАТ "МТБ БАНК" станом на кінець дня 31 грудня 2024 року. URL: https://mtb.ua/uploads/elFinder/Doc/FinReporting/2025/2024_MTB_Audit_Report+Financial_Statements.pdf

63. Положення про Кредитний комітет та Комітет кредитної оцінки ПАТ «МТБ БАНК». URL: https://mtb.ua/InformationforShareholdersDataDisclosure

64. Енергетичний сектор України: шляхи відновлення та стратегічні ініціативи. URL: https://finpuls.com/ua/enerhetychnyi-sektor-ukrayiny-shliakhy-vidnovlennia-ta-stratehichni.html

65. Principles For The Management of Credit Risk: Consultative paper issued by the Basel Committee on Banking Supervision. Issued 30.11.1999. 30 p. URL: https://www.bis.org/publ/bcbs54.pdf

66. Guidelines On Loan Origination And Monitoring: Final report. European Banking Authority. Issued 29.05.2020. 89 p. URL: https://www.eba.europa.eu/sites/default/files/document_library/Publications/Guidelines/2020/Guidelines%20on%20loan%20origination%20and%20monitoring/884283/EBA%20GL%202020%2006%20Final%20Report%20on%20GL%20on%20loan%20origination%20and%20monitoring.pdf

67. Nakamura L. I., Roszbach K. Credit Ratings And Bank Monitoring Ability: Working Paper № 13-21. 2013. 60 p. URL: https://www.philadelphiafed.org/-/media/frbp/assets/working-papers/2013/wp13-21.pdf

68. Geraldo C., Ongena S., Roszbach K. Collaterlization, Bank Loan Rates And Monitoring: Evidence From a Natural Experiment: Working paper. Sveriges Riksbank Working Paper Series. No. 257. 2012. 42 p.

69. Branzoli N., Fringuellotti F. The Effect of Bank Monitoring on Loan Repayment. Federal Reserve Bank of New York Staff Reports, №. 923. 2020. 78 p.

70. Arnoud W. A. Boot, Anjan V. Thakor. Can Relationship Banking Survive Competition? The Journal Of Finance. № 2. 2000. P. 679-713.

71. Bank nonperforming loans to total gross loans (%). URL: https://www.worldbank.org/ext/en/home

72. Ferdinando Ofira. Government failures and non-performing loans in European countries: a spatial approach. Journal Of Economic Studies. №49 (5). 2022. URL: https://www.emerald.com/jes/article/49/5/876/222989/Government-failures-and-non-performing-loans-in

73. Which Country Has The Highest Non-Performing Loans? URL: https://ddtalks.com/which-country-has-the-highest-non-performing-loans/

74. Schoenmaker D. Stabilising and Healing the Irish Banking System: Policy Lessons. CBI-CEPR-IMF Conference. 2015. 29 p.

75. Ramos D., Lamandini M. Non-performing Loans - New risks and policies? Economic Governance Support Unit (EGOV) Directorate-General for Internal Policies. PE 645.734. 2021. 53 p.

76. Довбенко М. «Банкопад», або Як Нацбанк України провадить очищення вітчизняної банківської системи. Журнал «Віче». №16. 2016. URL: https://veche.kiev.ua/journal/5262/

77. Ali Compaoré, Mr. Montfort Mlachila, Rasmané Ouedraogo, Sandrine Sourouema. The Impact of Conflict and Political Instability on Banking Crises in Developing Countries. IMF Working Paper. № 041. 2020. 41 p.

78. ДТЕК залучив 3 млрд грн від консорціуму банків на будівництво одного з найбільших в Східній Європі комплексу установок зберігання енергії. URL: https://dtek.com/media-center/news/dtek-credit-agreement-ukrainian-banks-energy-storage-ukraine/

79. Інформація про результати державної програми «доступні кредити 5-7-9»: Фонд Розвитку Підприємництва. URL: https://bdf.gov.ua/publichna-informatsiia/informatsiia-pro-rezultaty-derzhavnoi-prohramy-dostupni-kredyty-5-7-9/

80. Антонюк О. І. Державна підтримка кредитування реального сектору економіки в Україні: реалії сьогодення. Сталий розвиток економіки. №3 (50). 2024. с. 386-392.

ДОДАТКИ

ДОДАТОК А

Оцінка кредитного ризику за методикою НБУ

Рис. А.1 Мінімальний розмір експозицій, зважених за кредитним ризиком, є однією зі складових розрахунку нормативів достатності капіталу

Пом'якшення кредитного ризику передбачає застосування до забезпеченої частини експозиції ваги ризику, визначеної для цієї частини, **замість ваги ризику експозиції.**

Розрахунок експозиції, зваженої за кредитним ризиком ($ЕКС_{КР}$), із застосуванням інструментів пом'якшення кредитного ризику

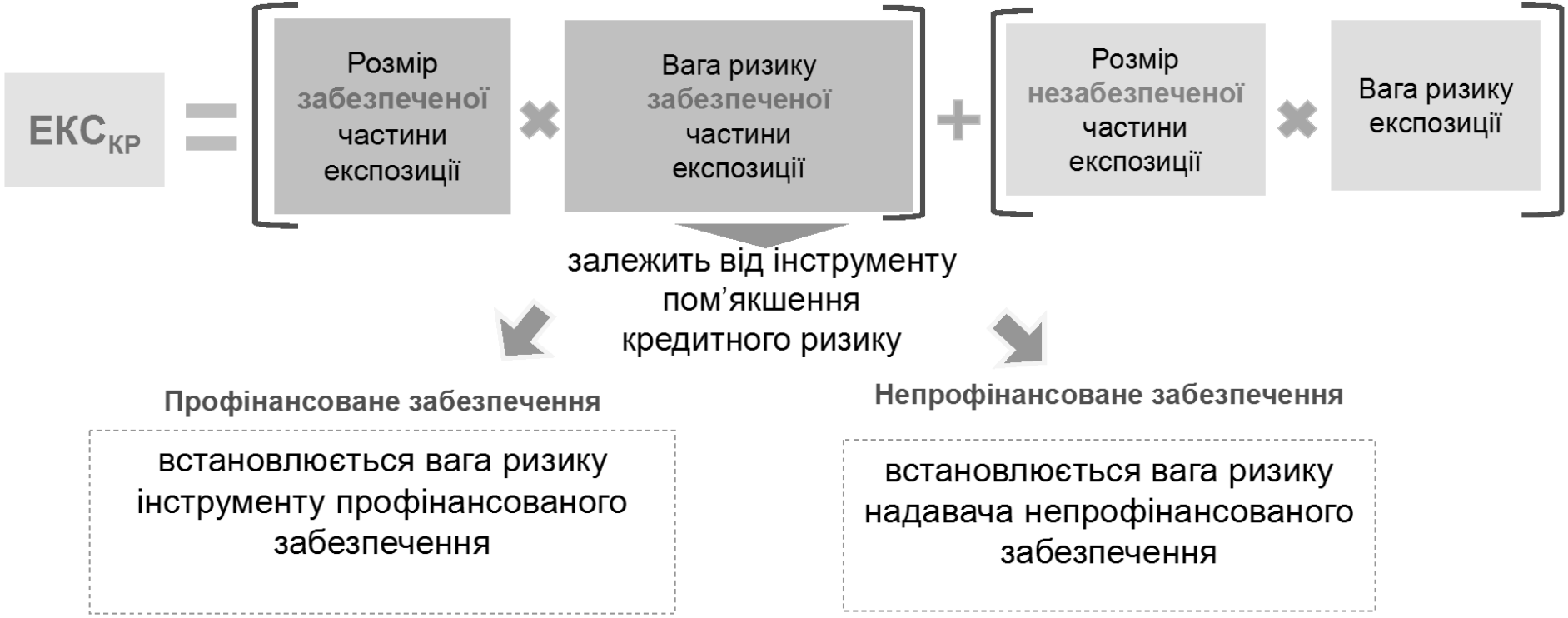

Рис. А.2 Пом'якшення кредитного ризику (credit risk mitigation - CRM)

1. The International Bank for Reconstruction and Development
2. The International Finance Corporation
3. The Inter-American Development Bank
4. The Asian Development Bank
5. The African Development Bank
6. The Council of Europe Development Bank
7. The Nordic Investment Bank
8. The Caribbean Development Bank
9. The European Bank for Reconstruction and Development
10. The European Investment Bank
11. The European Investment Fund
12. The Multilateral Investment Guarantee Agency
13. The International Finance Facility for Immunisation
14. The Islamic Development Bank
15. The International Development Association
16. The Asian Infrastructure Investment Bank

Рис. А.3 Перелік багатосторонніх банків розвитку, щодо яких відсутній кредитний ризик згідно з Регламентом № 575

ДОДАТОК Б

Оцінка кредитного ризику ПАТ «МТБ Банк»

Таблиця Б.1

Кредитний ризик за кредитами юридичних осіб ПАТ «МТБ Банк» у розрізі фінансового класу, тис. грн.

01.02.2019	183,58	2 921,83	9 413,08	15 977,32	2 228,08	651,83	187,25	2 630,16	1 641,18	16 406,79	52 241,10
01.04.2019	491,73	3 197,63	8 952,07	14 775,02	8 483,82	686,46	431,09	696,62	3 787,76	19 060,11	60 562,30
01.07.2019	169,65	2 477,80	9 632,72	13 683,13	9 502,07	10 947,78	1 451,78	1 904,33	14 342,48	13 926,37	78 038,12
01.10.2019	513,47	2 534,21	9 744,83	10 253,11	5 109,37	7 374,87	6 695,34	6 018,16	22 157,43	27 399,90	97 800,70
01.01.2020	697,02	3 333,33	9 488,83	10 862,05	16 370,08	8 728,70	10 678,79	10 308,66	5 849,58	8 966,02	85 283,07
01.04.2020	869,57	6 636,42	13 350,88	14 549,84	14 412,38	4 345,58	2 647,64	8 001,37	1 347,39	33 237,31	99 398,39
01.07.2020	576,68	7 834,25	16 665,03	14 374,32	12 492,55	2 628,97	329,84	-	1 590,32	30 122,58	86 614,53
01.10.2020	350,97	4 933,01	15 156,77	11 935,46	4 398,16	4 114,99	819,04	19,25	2 274,95	49 968,32	93 970,94
01.02.2021	217,08	4 692,51	14 529,05	11 787,72	5 367,02	3 204,83	1 451,48	-	8 289,21	33 401,84	82 940,75
01.04.2021	554,14	3 805,57	14 599,77	10 264,95	19 076,75	12 010,93	1 054,58	966,87	19 884,86	39 512,54	121 730,95
01.07.2021	2 204,98	4 798,66	20 769,09	12 821,52	5 446,95	9 133,86	6 111,96	140,81	16 862,17	50 514,11	128 804,10
01.10.2021	2 642,78	7 688,23	16 607,60	12 736,92	8 951,61	15 204,38	3 946,80	3 790,40	1 697,97	53 140,70	126 407,39
01.01.2022	2 128,31	6 785,41	31 885,43	8 396,88	15 473,89	157,16	29 892,28	899,43	5 295,78	57 100,12	158 014,68
01.03.2022	2 025,93	8 228,48	22 549,68	40 652,33	14 595,74	9 101,53	19 464,39	-	18 894,33	69 212,78	204 725,20
01.07.2022	10 535,39	9 835,34	23 872,04	23 090,05	13 525,69	9 309,09	18 963,20	439,22	18 774,78	162 343,72	290 688,53
01.10.2022	3 143,92	10 810,82	24 010,55	18 067,41	15 927,51	14 498,48	24 880,22	2 072,17	17 590,58	219 286,46	350 288,13
01.01.2023	4 536,82	12 949,02	13 594,19	13 987,76	27 298,46	10 427,00	4 153,28	17 840,34	20 192,98	257 398,71	382 378,56
01.04.2023	4 160,99	15 030,99	16 339,63	16 162,96	26 168,92	6 192,41	2 523,07	15 093,65	19 349,15	291 912,59	412 934,36
01.07.2023	5 136,18	6 383,26	17 338,37	21 177,34	19 679,62	36 262,02	1 473,30	13 882,60	16 442,96	351 403,97	489 179,63
01.10.2023	3 783,55	14 374,47	17 607,78	19 278,45	15 490,56	810,20	1 048,19	12 777,04	16 790,66	656 718,88	758 679,79
01.01.2024	10 725,54	11 184,77	18 113,00	31 028,91	23 253,70	2 209,14	-	27 161,92	556,14	669 061,43	793 294,56
01.04.2024	6 416,63	20 248,83	22 819,28	31 575,14	23 189,69	17 097,12	-	-	313,06	472 379,14	594 038,88
01.07.2024	12 340,21	19 856,35	22 282,24	25 479,78	32 158,89	7 465,13	7,73	32 657,08	4 777,35	407 878,84	564 903,60
01.10.2024	9 191,71	21 253,29	20 792,81	23 711,76	30 187,79	1 910,84	1 285,23	46 908,22	282,78	390 032,79	545 557,23
01.01.2025	9 770,70	22 337,64	39 223,19	18 774,98	28 522,41	3 305,83	3 821,75	16 905,89	316,53	554 217,20	697 196,12
01.04.2025	8 486,59	24 458,04	34 274,94	21 766,17	34 818,64	4 179,08	-	-	-	498 167,42	626 150,88
01.07.2025	10 484,54	27 781,30	31 867,90	9 743,93	22 558,92	8 916,23	-	24 265,99	2 168,99	442 214,20	580 002,00

Таблиця Б.2

Обсяг кредитів юридичним особам ризикових галузей ПАТ «МТБ Банк», тис. грн.

Звітна дата	Сільське господарство, мисливство та надання пов'язаних із ними послуг	Постачання електроенергії, газу, пари та кондиційованого повітря	Будівництво будівель	Будівництво споруд	Складське господарство та допоміжна діяльність у сфері транспорту	Сума	Частка ризикових у портфелі
01.02.2019	140 726	36 415	41 360	56 090	189 148	463 739	28,20%
01.04.2019	89 228,39	43 747,05	50 602,12	95 546,07	164 241,45	443 365	25,28%
01.07.2019	129 897,36	42 615,73	63 157,52	125 355,28	162 980,08	524 006	27,97%
01.10.2019	158 013,66	111 178,26	46 667,59	108 963,23	133 173,24	557 996	27,71%
01.01.2020	151 091,81	212 918,50	38 270,72	43 363,52	154 417,14	600 062	27,62%
01.04.2020	143 531,53	261 645,67	49 557,62	87 197,41	174 625,95	716 558	29,56%
01.07.2020	171 586,91	170 216,95	60 421,37	310 470,14	202 353,16	915 049	32,60%
01.10.2020	148 614,31	226 304,82	58 814,56	291 950,16	210 521,81	936 206	32,54%
01.02.2021	146 725,21	263 306,96	54 736,48	319 373,59	228 721,91	1 012 864	31,02%
01.04.2021	205 434,29	206 448,95	51 558,45	453 954,04	223 357,20	1 140 753	32,24%
01.07.2021	214 371,56	278 795,22	46 869,12	388 251,83	304 310,02	1 232 598	32,92%
01.10.2021	161 391,54	461 270,82	58 002,86	322 154,45	282 739,71	1 285 559	33,46%
01.01.2022	113 754,62	417 429,57	56 511,88	321 740,70	227 121,88	1 136 559	27,87%
01.03.2022	101 452,50	532 237,85	60 739,93	399 039,78	208 333,19	1 301 803	28,57%
01.07.2022	180 354,90	751 623,68	62 789,81	388 851,18	202 207,56	1 585 827	34,98%
01.10.2022	194 750,69	694 507,67	69 264,23	303 441,10	233 741,98	1 495 706	31,68%
01.01.2023	187 412,90	292 372,45	70 522,19	132 987,68	186 251,65	869 547	21,97%
01.04.2023	176 285,86	1 178 786,56	56 163,35	92 979,41	173 292,73	1 677 508	21,82%
01.07.2023	183 832,83	964 664,36	54 095,37	86 425,57	162 746,28	1 451 764	33,23%
01.10.2023	253 880,51	1 027 113,24	66 134,56	195 767,81	125 120,74	1 668 017	36,46%
01.01.2024	242 982,26	1 125 163,84	63 078,68	59 416,28	381 140,56	1 871 782	38,58%
01.04.2024	225 811,63	536 706,45	65 997,93	157 389,76	384 907,96	1 370 814	26,98%
01.07.2024	232 927,76	552 588,29	86 162,72	153 954,36	364 548,87	1 390 182	22,87%
01.10.2024	276 260,46	475 942,11	118 271,14	66 451,08	297 904,53	1 234 829	20,75%
01.01.2025	270 146,51	615 077,19	125 037,33	110 096,69	274 340,22	1 394 698	29,14%
01.04.2025	145 524,80	579 814,22	82 996,58	329 663,16	303 704,19	1 441 703	29,83%
01.07.2025	178 116,78	683 116,19	89 573,36	268 053,51	505 134,88	1 723 995	28,60%